

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.18839664>

MARCH 2026

Makroekonomik Hedeflerin Gerçekleştirilmesinde Projeksiyon Temelli Politika Tasarımı ve Stratejik Eşgüdümün Önemi

The Importance of Projection-Based Policy Design and Strategic Coordination in Achieving Macroeconomic Objectives

Levent AKSU

Balıkesir Üniversitesi, Burhaniye MYO

leventaksu71@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2298-0762>

Özet

Bu çalışma, para politikası, maliye politikası, istihdam politikası, dış ticaret politikası, beşerî sermaye politikası ve gelir dağılımı politikalarını bütüncül bir makroekonomik çerçevede ele almaktadır. Çalışmanın temel savı, sürdürülebilir ve kapsayıcı iktisadi büyümenin tekil politika uygulamalarıyla değil, politika alanları arasında güçlü bir eşgüdüm ve tamamlayıcılık sağlanmasıyla mümkün olabileceğidir. Bu doğrultuda analiz, söz konusu politika alanlarının yalnızca bireysel etkilerini değil, aynı zamanda karşılıklı etkileşimlerini ve sistemsel sonuçlarını incelemektedir.

Çalışmada kavramsal ve ileriye dönük analitik bir yaklaşım benimsenmiş; makroekonomik istikrar, büyüme, istihdam, verimlilik ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiler teorik bir çerçevede değerlendirilmiştir. Bulgular, para ve maliye politikalarının fiyat istikrarı ve mali sürdürülebilirlik açısından belirleyici olduğunu; istihdam, beşerî sermaye ve gelir dağılımı politikalarının ise büyümenin niteliğini ve toplumsal kapsayıcılığını şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Dış ticaret politikalarının bu yapı içerisinde büyümenin finansmanı ve cari denge sürdürülebilirliği açısından tamamlayıcı bir rol üstlendiği vurgulanmaktadır.

Sonuç olarak çalışma, makroekonomik politika başarısının kısa vadeli hedeflerden ziyade, uzun vadeli stratejik planlama, kurumsal kapasite ve politika uyumuna bağlı olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede geliştirilen bütüncül politika yaklaşımı, ekonomik istikrarın güçlendirilmesi ve sosyal refahın artırılması açısından önemli politika çıkarımları sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İktisadi Büyüme, Makroekonomik Politikalar, Para Politikası, Maliye Politikası, İstihdam Politikası, Beşerî Sermaye, Gelir Dağılımı, Dış Ticaret, Sürdürülebilir Kalkınma.

Jel Sınıflandırması: E40, E52, E 62, F13, J08, O11, O15, D63.

Abstract

This study examines monetary policy, fiscal policy, employment policy, trade policy, human capital policy, and income distribution policy within an integrated macroeconomic framework. The core argument of the study is that sustainable and inclusive economic growth cannot be achieved through isolated policy interventions, but rather requires strong coordination and complementarity

among policy domains. Accordingly, the analysis focuses not only on the individual effects of these policy areas but also on their interactions and systemic outcomes.

The study adopts a conceptual and forward-looking analytical approach, evaluating the relationships among macroeconomic stability, growth, employment, productivity, and income distribution within a theoretical framework. The findings indicate that monetary and fiscal policies play a decisive role in ensuring price stability and fiscal sustainability, while employment, human capital, and income distribution policies shape the quality and inclusiveness of economic growth. Trade policies are highlighted as a complementary component in this structure, particularly in terms of financing growth and maintaining the sustainability of the current account balance.

Overall, the study demonstrates that the success of macroeconomic policies depends less on short-term objectives and more on long-term strategic planning, institutional capacity, and policy coherence. In this context, the proposed holistic policy approach offers important policy implications for strengthening economic stability and enhancing social welfare.

Keywords: Economic Growth, Macroeconomic Policies, Monetary Policy, Fiscal Policy, Employment Policy, Human Capital, Income Distribution, Trade Policy, Sustainable Development.

JEL Codes: O40, E52, E62, F13, J08, O11, O15, D63.

1. GİRİŞ

Makroekonomik analizde hedeflere ulaşmada stratejinin önemi incelenirken, ekonominin genel durumu, hedeflerin belirlenmesi ile stratejik planlamanın nasıl yapıldığı üzerinde derinlemesine bir şekilde durulacaktır. Ayrıca, stratejinin makroekonomik hedeflere ulaşmadaki etkisi ve başarılı stratejilerin örnekleri konularına kapsamlı bir şekilde değinilecektir. Bu çalışmanın amacı, makroekonomik analizde hedeflenen politikalara ulaşmada stratejinin nasıl belirlenmesi gerektiği konusunda ve nasıl uygulanması hakkında derinlemesine bir anlayış sunmaktır. Bu bağlamda, stratejik planlama ve uygulama süreçleri, hedeflerin belirlenmesi, stratejik seçeneklerin değerlendirilmesi, uygulama ve izleme süreçleri geniş bir perspektiften incelenecek ve başarılı stratejilerin örnekleri üzerinde durulacaktır. Son olarak, makroekonomik ortamdaki değişkenlerin strateji üzerinde yarattığı etkilere ve beklenmedik durumlarla başa çıkma yöntemlerine ilişkin bilgiler de sunulacaktır. Tüm bu unsurların birleşmesiyle, makroekonomik analizde stratejilerin rolü daha iyi anlaşılacak, stratejik düşünmenin ve planlamanın önemine vurgu yapılacaktır. Ayrıca, makroekonomik hedeflere ulaşmada stratejinin belirleyici rolü ve önemi incelenecek, stratejinin tanımı yapılacak ve stratejinin makroekonomik hedeflere ulaşmadaki rolü tartışılacaktır. Ayrıca, makroekonomik istikrarın sağlanması, büyüme ile ilişkisi ve stratejik hedeflerin belirlenmesi ve ölçülmesi gibi konular da ele alınarak stratejik planlamanın önemi vurgulanacaktır.

Makroekonomik analizde hedeflere ulaşılabilmesi, yalnızca doğru makro ekonomi politika araçlarının seçilmesiyle değil, bu araçların tutarlı, zamanlaması doğru ve bütüncül bir stratejik çerçeve içinde uygulanmasıyla mümkün olacaktır. Bu bağlamda strateji, makroekonomik

hedeflerin (fiyat istikrarı, sürdürülebilir büyüme, istihdam artışı, dış denge ve finansal istikrar) hangi öncelik sıralamasıyla ve hangi araç bileşimiyle gerçekleştirileceğini belirleyen temel yol haritası olarak tanımlanabilir. Ekonominin mevcut konjonktürel durumu, yapısal özellikleri ve iç-dış şoklara karşı duyarlılığı dikkate alınmadan belirlenen hedefler ve stratejiler, politika başarısızlıklarını kaçınılmaz hâle getirmektedir. Bu nedenle stratejik planlama süreci, ekonomik göstergelerin kapsamlı analizine, risklerin doğru tanımlanmasına ve politika tutarlılığına dayanmalıdır (Blanchard, 2018, s. 27–31).

Makroekonomik hedeflerin belirlenmesi sürecinde stratejik yaklaşım, hedeflerin ölçülebilir, izlenebilir ve birbirleriyle uyumlu olmasını gerektirir. Özellikle büyüme, enflasyon ve cari denge gibi hedefler arasında ortaya çıkabilecek çatışmalar, stratejik tercihlerin önemini artırmaktadır. Bu noktada stratejik planlama; alternatif politika seçeneklerinin değerlendirilmesini, maliye ve para politikası araçlarının eşgüdümünü ve uygulama sürecinde geri besleme mekanizmalarının etkin biçimde işletilmesini zorunlu kılmaktadır. Literatürde başarılı makroekonomik stratejilerin ortak özelliği, kısa vadeli konjonktürel hedefler ile uzun vadeli yapısal dönüşüm hedefleri arasında denge kurabilmiş olmalarıdır. Aksi hâlde, geçici büyüme kazanımları yüksek enflasyon, artan dış açıklar ve finansal kırılganlıklar şeklinde geri dönmektedir (Rodrik, 2008, s. 14–18; Alesina & Perotti, 1996, s. 401–405).

Stratejinin makroekonomik hedeflere ulaşmadaki belirleyici rolü, özellikle belirsizliklerin ve dışsal şokların arttığı dönemlerde daha da belirginleşmektedir. Küresel finansal dalgalanmalar, jeopolitik riskler ve ani sermaye hareketleri karşısında esnek ve uyarlanabilir stratejik çerçevelere sahip olan ekonomiler, krizleri daha sınırlı maliyetlerle yönetebilmektedir. Bu nedenle stratejik düşünme, yalnızca hedeflere ulaşmayı değil, aynı zamanda beklenmedik durumlarla başa çıkma kapasitesini de artırmaktadır. Makroekonomik istikrarın sağlanması ile sürdürülebilir büyüme arasındaki ilişkinin güçlendirilmesi, ancak iyi tanımlanmış stratejik hedefler, etkin izleme-değerlendirme mekanizmaları ve kurumsal kapasiteyle mümkündür. Bu çerçevede strateji, makroekonomik politikanın tamamlayıcı bir unsur değil, bizzat yönlendirici ve belirleyici temel bileşeni olarak değerlendirilmelidir (IMF, 2013, s. 9–12).

Doğru stratejiler, ekonomik istikrarın sürdürülmesi, enflasyonun kontrolü ve sürdürülebilir büyüme gibi temel makroekonomik hedeflere ulaşmada kritik rol oynar. Özellikle enflasyon hedeflemesi stratejisi, fiyat istikrarını sağlamaya yönelik modern bir para politikası yaklaşımıdır. Bu strateji, merkez bankalarının belirli enflasyon oranlarını hedefleyerek para politikalarını şekillendirmesini içerir. Enflasyon hedeflemesi stratejisinin enflasyonun azaltılmasında ve enflasyonun oynanmasını azaltmada etkili olduğunu belirtmektedirler. Ancak enflasyon hedeflemesi tek başına makroekonomik istikrarı sağlamak için yeterli olamayabilir. Enflasyon hedeflemesinin diğer ekonomik politikalar ve istikrarla uygulanmasının desteklenmesini vurgulamaktadır. Bu para politikasının arasında mali disiplinin sürdürülmesi, finansal açıdan finansal gelişme ve dayanıklı reformların yerini alır. Stratejik seçim, ekonominin mevcut durumu, değişken özellikler ve spesifik sorunlar göz önünde bulundurularak yapılabilir. Örneğin, ithal ikameci sanayileşme stratejisi ve ihracata dönük sanayileşme stratejisi gibi farklı sanayileşme stratejileri, ülkelerin ekonomik kalkınmaya ulaşmada farklı etkiler yaratabilirsiniz.

Doğru biçimde tasarlanan ve tutarlı şekilde uygulanan stratejiler, ekonomik istikrarın korunması, enflasyonun kontrol altına alınması ve sürdürülebilir iktisadi büyümenin sağlanması açısından makroekonomik politikanın temel belirleyicilerindedir. Özellikle fiyat istikrarını merkeze alan enflasyon hedeflemesi stratejisi, son otuz yılda birçok ülkede uygulanan çağdaş bir para politikası çerçevesi olarak öne çıkmaktadır. Bu yaklaşımda merkez bankaları, önceden ilan edilmiş bir enflasyon oranını hedefleyerek para politikası araçlarını bu hedef doğrultusunda kullanmakta ve beklentileri yönetmeyi amaçlamaktadır. Ampirik çalışmalar, enflasyon hedeflemesi rejiminin hem enflasyon oranlarının düşürülmesinde hem de enflasyon oynaklığının azaltılmasında önemli ölçüde başarılı olduğunu ortaya koymaktadır (Mishkin & Schmidt-Hebbel, 2007, s. 293–297; Svensson, 2010, s. 1240–1243).

Bununla birlikte, literatürde enflasyon hedeflemesinin tek başına makroekonomik istikrarı garanti eden bir araç olmadığı da güçlü biçimde vurgulanmaktadır. Para politikasının etkinliği, mali disiplinin sağlanması, finansal piyasaların derinliği ve kurumsal yapıların gücü ile doğrudan ilişkilidir. Özellikle kamu maliyesinde sürdürülebilirliğin sağlanamadığı, yüksek borç stoklarının bulunduğu veya finansal sistemin kırılma olduğu ekonomilerde, enflasyon hedeflemesi rejiminin beklenen sonuçları üretmesi zorlaşmaktadır. Bu nedenle enflasyon hedeflemesi, maliye politikasıyla uyumlu biçimde yürütülmeli; yapısal reformlar ve finansal istikrar politikalarıyla desteklenmelidir (Blanchard, Dell’Ariccia & Mauro, 2010, s. 6–9).

Makroekonomik stratejilerin belirlenmesinde yalnızca para politikası tercihleri değil, aynı zamanda kalkınma ve sanayileşme stratejileri de kritik rol oynamaktadır. İthal ikameci sanayileşme stratejileri ile ihracata dayalı sanayileşme stratejileri, ülkelerin büyüme patikaları üzerinde farklı sonuçlar doğurmuştur. İthal ikameci yaklaşımlar kısa vadede sanayi kapasitesini artırabilse de uzun vadede verimlilik kayıpları ve dış denge sorunları yaratabilmektedir. Buna karşılık ihracata dayalı sanayileşme stratejileri, rekabet gücü, verimlilik artışı ve sürdürülebilir büyüme açısından daha olumlu sonuçlar üretmiştir. Dolayısıyla stratejik tercihlerin, ekonominin mevcut yapısal özellikleri, dışa açıklık düzeyi ve kalkınma hedefleri dikkate alınarak bütüncül bir çerçevede yapılması gerekmektedir (Rodrik, 2008, s. 20–24; Chang, 2002, s. 67–72).

2. KAVRAMSAL ANALİZ

Makroekonomik hedefler; fiyat istikrarının sağlanması, sürdürülebilir iktisadi büyümenin tesis edilmesi, tam istihdam düzeyine yaklaşılması, dış dengenin korunması ve finansal istikrarın güvence altına alınması gibi bir ekonominin uzun vadeli refahını belirleyen temel amaçlar bütünüdür. Bu hedeflerin her biri, kendi iç dinamikleri itibarıyla karmaşık yapılar sergilemekte; aynı zamanda birbirleriyle karşılıklı etkileşim içinde bulunmaktadır. Örneğin, büyümeyi hızlandırmaya yönelik genişletici politikalar kısa vadede istihdamı desteklerken, fiyat istikrarı ve dış denge üzerinde baskı yaratabilmektedir. Bu nedenle makroekonomik hedeflere ulaşma süreci, yalnızca tekil politika araçlarının uygulanmasından ibaret olmayıp, politika araçlarının birbirini tamamlayacak şekilde bütüncül ve tutarlı bir çerçevede kurgulanmasını zorunlu kılmaktadır (Blanchard, 2017, s. 28–34).

Bu bağlamda strateji kavramı, makroekonomik politika alanında; hedeflerin açık biçimde tanımlanması, önceliklendirilmesi, uygun politika araçlarının seçilmesi ve bu araçların zamanlama, dozaj ve kurumsal eşgüdüm ilkeleri doğrultusunda uygulanması sürecini ifade etmektedir. Strateji, yalnızca “ne yapılacağına” değil, aynı zamanda “ne zaman”, “nasıl” ve “hangi önceliklerle” yapılacağına dair sistematik bir yol haritası sunar. Bu yönüyle stratejik yaklaşım, politika yapım sürecinde belirsizliklerin yönetilmesine, sınırlı kaynakların etkin kullanımına ve kısa vadeli konjonktürel dalgalanmalar ile uzun vadeli kalkınma hedefleri arasında sağlıklı bir denge kurulmasına imkân tanımaktadır (Aksu, 2021, s.112-114; Mintzberg, 1994, s. 12–15; Rodrik, 2008, s. 21–23).

Stratejik çerçevenin bulunmadığı durumlarda ise makroekonomik politikalar çoğu zaman parçalı, tepkisel ve birbirini nötralize eden sonuçlar üretme eğilimindedir. Para, maliye ve yapısal politikalar arasındaki koordinasyon eksikliği; enflasyon, işsizlik ve dış açık gibi temel sorunların kalıcı hâle gelmesine yol açabilmektedir. Literatürde bu durum, “politika tutarsızlığı” ve “stratejik hata” kavramlarıyla açıklanmakta; kısa vadeli hedeflere odaklanan, uzun vadeli etkileri göz ardı eden politika setlerinin makroekonomik istikrarsızlığı derinleştirdiği vurgulanmaktadır (Aksu, 2021, s.112-116; Kydland & Prescott, 1977, s. 473–476). Dolayısıyla makroekonomik hedeflere ulaşmada başarı, yalnızca doğru araçların seçilmesine değil, bu araçların stratejik bir bütünlük içinde ve öngörülebilir bir çerçevede uygulanmasına bağlıdır.

Makroekonomik analiz literatürü, ekonomik performansın yalnızca politika araçlarının türüne değil, bu araçların hangi stratejik amaç doğrultusunda ve nasıl bir bütünlük içinde uygulandığına da güçlü biçimde bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı araç setini kullanan ülkelerin farklı ekonomik sonuçlar elde etmesi, büyük ölçüde stratejik tutarlılık, kurumsal kapasite ve politika koordinasyonu düzeylerindeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bu durum, stratejinin makroekonomik hedeflere ulaşmada belirleyici bir unsur olduğunu açıkça göstermektedir.

Özellikle küreselleşmenin hız kazandığı, sermaye hareketlerinin serbestleştiği ve finansal entegrasyonun derinleştiği modern ekonomik düzende, makroekonomik hedeflere ulaşma süreci çok daha kırılgan ve çok boyutlu bir hâl almıştır. Küresel şoklar, jeopolitik riskler, finansal dalgalanmalar ve teknolojik dönüşümler, ülkelerin politika alanını daraltmakta ve stratejik hataların maliyetini artırmaktadır. Bu bağlamda, kısa vadeli tepkisel politikalar yerine, öngörüye dayalı ve esnek stratejik planlamalar büyük önem taşımaktadır.

Stratejik yaklaşım, makroekonomik politikalar arasında uyum ve eşgüdüm sağlanması açısından da kritik bir rol oynamaktadır. Para politikası, maliye politikası, istihdam politikaları, dış ticaret stratejileri ve yapısal reformlar, birbirinden bağımsız şekilde ele alındığında hedef çatışmaları ortaya çıkabilmekte ve politika etkinliği zayıflayabilmektedir. Oysa stratejik bir çerçeve, bu politika alanlarının ortak bir amaç doğrultusunda senkronize edilmesini sağlayarak makroekonomik istikrarın kalıcı hâle gelmesine katkı sunar. Önce güven ve nominal istikrar → sonra talep ve finans → ardından yapısal ve sosyal politikalar gelmektedir.

Makroekonomik politikalar, bir ülkenin ekonomik istikrarını ve kapsamlı bir şekilde uygulanmasının sağlanması amacıyla uygulanan eylemleri ve planları içermektedir. Bu durum,

kaynakların etkinliği, belirlenen hedeflere ulaşmada kritik ve hayati bir rol oynar. Aşağıda, makro ekonomik hedeflere ulaşmada izlenecek politikaların oluşturulmasında, hedeflenen noktalara ulaşılmasında ve ekonomiyi başarılı ve sürdürülebilir düzeye çıkartacak, stratejik yöntem ve metotlar oluşturulmuştur.

Makroekonomik hedeflere ulaşmada uygulanacak ekonomik politikaları 6 maddede özetlemek mümkündür:

1. **Para Politikası,**
2. **Maliye Politikası,**
3. **İstihdam Politikaları,**
4. **Dış Ticaret Politikaları,**
5. **Beşerî Sermaye Politikaları,**
6. **Gelir Dağılımı Politikalarıdır.**

Tablo 1: Makro Ekonomik Politikalar, Sorunlar ve Hedefler

Politika Alanı	Önerilen Politika/Adım	Mevcut Sorunlar / Arızalar	Başarılı Sonuç / Hedef
Para Politikası	Enflasyon hedeflemesi ve fiyat istikrarı	Yüksek enflasyon ve oynak fiyat beklentileri	Fiyat istikrarı ve güvenli yatırım ortamı
	Faiz politikalarının etkin yönetimi	Faiz dalgalanmaları ve yatırımda belirsizlik	İstikrarlı faiz oranları, yatırım ve büyüme artışı
	Döviz kuru istikrarı	Döviz kuru şokları ve kırılganlık	Döviz piyasasında istikrar, uluslararası güven
	Parasal hedefleme ve arz kontrolü	Para arzı ve beklenti yönetiminde yetersizlik	Enflasyon beklentilerinin kontrolü, parasal disiplin
	Finansal sistemin istikrarının sağlanması	Bankacılık ve finansal piyasalarda riskler	Finansal krizlerin önlenmesi, sürdürülebilir büyüme
Maliye Politikası	Bütçe disiplini ve kamu harcamalarının kontrolü	Yüksek bütçe açığı ve kaynak israfı	Mali istikrar, kamu borç sürdürülebilirliği
	Borç yönetimi ve uzun vadeli finansman	Kısa vadeli borçlanma ve yüksek faiz maliyeti	Borç sürdürülebilirliği, faiz maliyetinin düşürülmesi
	Vergi politikalarının etkin uygulanması	Dar vergi tabanı, düşük tahsilat	Gelir kaynaklarının artırılması ve adil vergi dağılımı
	Kamu yatırımlarının stratejik planlanması	Plansız ve verimsiz harcamalar	Kalkınmayı destekleyen öncelikli yatırımlar
İstihdam Politikaları	Tam istihdam hedefi	Yüksek genç ve kadın işsizlik oranları	İşsizlik oranının düşürülmesi, üretken iş gücü
	Mesleki eğitim ve insan sermayesi geliştirme	İş gücü yetkinlik eksikliği	İş gücünün beceri düzeyinin yükseltilmesi
	İstihdam teşvikleri ve bölgesel kalkınma	Bölgesel dengesizlik ve iş gücü yetersizliği	Yaygın ve dengeli istihdam, ekonomik katılım artışı

Dış Ticaret Politikaları	İhracatın teşviki ve stratejik sektörler	Düşük ihracat katma değeri, dışa bağımlılık	Rekabet gücü yüksek ihracat, üretim artışı
	Cari açığın yönetimi	Yüksek cari açık, ithalata bağımlılık	Cari dengenin iyileştirilmesi, dış şoklara dayanıklılık
	Dış ticaret anlaşmaları ve çeşitlendirme	Pazar bağımlılığı ve stratejik odak eksikliği	İhracat pazarlarının çeşitlenmesi, sürdürülebilir büyüme
Beşerî Sermaye Politikaları	Eğitim ve sağlık yatırımları	Eğitim kalitesinde eşitsizlik, sağlık altyapısı yetersizliği	Nitelikli, sağlıklı iş gücü; uzun vadeli büyüme
	Ar-Ge ve inovasyon yatırımları	Yetersiz Ar-Ge ve teknolojik kapasite	Teknoloji ve inovasyon kapasitesinin artması, rekabet gücü
Gelir Dağılımı Politikaları	Gelir eşitsizliğinin azaltılması	Sosyal ve bölgesel eşitsizlik	Sosyal adaletin sağlanması, toplumsal istikrar
	Sosyal politikalar ve bölgesel kalkınma	Dezavantajlı grupların ekonomik dışlanması	Gelir dağılımında adalet, sosyal bütünleşme

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Makroekonomik politikalar, bir ülkenin ekonomik yapısının kısa, orta ve uzun vadede istikrarlı, dengeli ve sürdürülebilir bir çerçeveye kavuşturulmasını hedefleyen temel politika bileşenleri bütünüdür. Bu politikalar yalnızca iktisadi büyüme oranlarının artırılmasına odaklanmakla sınırlı olmayıp; fiyat istikrarının sağlanması, istihdam düzeyinin yükseltilmesi, gelir dağılımındaki adaletsizliklerin azaltılması ve dış ekonomik kırılganlıkların kontrol altına alınması gibi çok boyutlu hedefleri de kapsamaktadır (Blanchard, 2017, s. 31–35). Bu nedenle makroekonomik politika yapımı, tekil araçların mekanik biçimde uygulanmasından ziyade, ekonomik sistemin tüm bileşenlerini dikkate alan bütüncül bir yaklaşımı zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda uygulanacak işlemler **stratejik uyum ve eşgüdüm gerektiren bir sistem yaklaşımı** çerçevesinde ele alınmalıdır.

Bu çerçevede para politikası, maliye politikası ve yapısal reformlar arasında sağlanacak stratejik uyum ve kurumsal eşgüdüm, makroekonomik hedeflere ulaşmanın temel koşullarından biri olarak öne çıkmaktadır. Politika alanları arasındaki koordinasyon eksikliği, özellikle enflasyon, işsizlik ve dış denge sorunlarının kalıcı hâle gelmesine yol açabilmekte ve politika etkinliğini önemli ölçüde zayıflatmaktadır (Kydland & Prescott, 1977, s. 473–476). Bu nedenle makroekonomik politika setleri, birbirinden bağımsız araçlar bütünü olarak değil, ortak hedefler doğrultusunda tasarlanmış bir sistem yaklaşımı çerçevesinde ele alınmalıdır (Rodrik, 2008, s. 21–23). Stratejik bir perspektiften yoksun biçimde uygulanan makroekonomik politikalar, kısa vadede geçici kazanımlar sağlasa bile uzun vadede ekonomik kırılganlıkları artırabilmektedir. Özellikle konjonktürel dalgalanmaların yoğunlaştığı dönemlerde politika tercihlerinin zamanlaması, kapsamı ve tutarlılığı büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda makroekonomik politikaların başarısı, yalnızca kullanılan araçların niteliğine değil; bu araçların stratejik hedeflerle uyumlu, öngörülebilir ve hesap verebilir bir çerçevede uygulanmasına bağlıdır.

Para politikası, makroekonomik istikrarın temel taşı olarak fiyat istikrarını ve beklenti yönetimini merkeze alır. Enflasyon hedeflemesi, faiz politikalarının etkinliği ve döviz kuru istikrarı, ekonomik aktörlerin karar alma süreçlerinde belirsizliği azaltarak yatırım ve tasarruf davranışlarını rasyonelleştirir. Ancak para politikasının başarısı, yalnızca teknik araçların doğru kullanımına değil; aynı zamanda merkez bankasının kurumsal güvenilirliğine, öngörülebilirliğine ve maliye politikasıyla olan uyumuna bağlıdır. Aksi takdirde parasal sıkılaştırma ya da genişleme, istenmeyen yan etkiler üreterek finansal kırılganlıkları artırabilir.

Maliye politikası ise kamu harcamaları, vergilendirme ve borç yönetimi yoluyla ekonomik faaliyetlerin yönlendirilmesini sağlar. Bütçe disiplini ve kamu borcunun sürdürülebilirliği, uzun vadeli makroekonomik istikrarın vazgeçilmez koşullarıdır. Ancak maliye politikasının yalnızca kısıtlayıcı bir araç olarak görülmesi eksik bir yaklaşımdır. Stratejik kamu yatırımları, özellikle altyapı, eğitim ve teknoloji alanlarında yapıldığında, potansiyel büyüme kapasitesini artırarak çarpan etkisi yaratır. Bu bağlamda maliye politikası, büyümeyi baskılayan değil, **nitelikli ve kapsayıcı büyümeyi destekleyen** bir araç olarak tasarlanmalıdır.

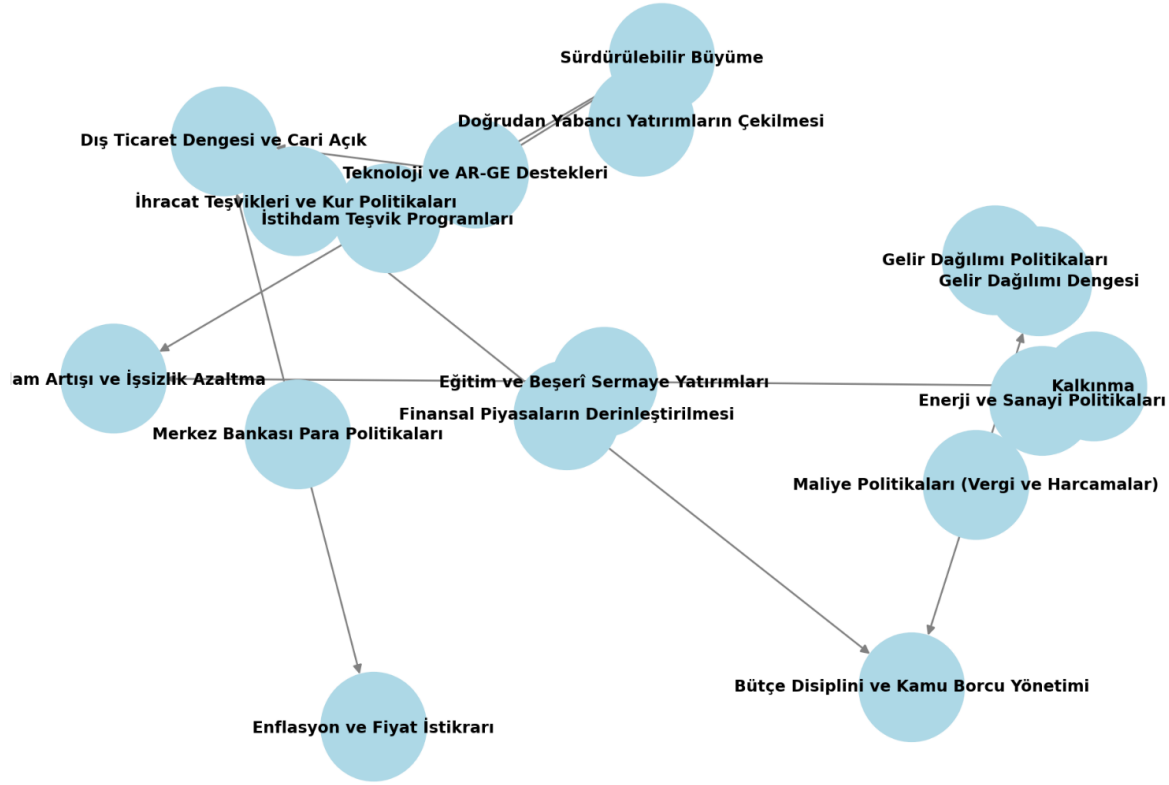
İstihdam politikaları, makroekonomik hedeflerin sosyal boyutunu temsil eder. Tam istihdam hedefi, yalnızca işsizlik oranlarının düşürülmesi anlamına gelmez; aynı zamanda iş gücünün verimliliğinin, beceri düzeyinin ve sektörel uyumunun artırılmasını da içerir. Gençler ve kadınlar başta olmak üzere dezavantajlı grupların iş gücü piyasasına etkin katılımı hem iktisadi büyümeyi hızlandırır hem de sosyal bütünleşmeyi güçlendirir. Bu nedenle istihdam politikaları, eğitim sistemi ve beşerî sermaye stratejileriyle eşgüdüm içinde yürütülmelidir.

Dış ticaret politikaları, ekonominin küresel sistemle kurduğu ilişkinin niteliğini belirler. İhracata dayalı büyüme stratejileri, yalnızca ihracat hacminin artırılmasını değil; katma değeri yüksek, teknoloji yoğun ve rekabetçi ürün yapısının geliştirilmesini gerektirir. Cari açığın sürdürülebilir düzeyde tutulması, döviz kuru istikrarı ve dış borç dinamikleri açısından kritik öneme sahiptir. Bu noktada dış ticaret politikaları, sanayi ve inovasyon politikalarıyla birlikte ele alınmadığı sürece kalıcı bir başarı sağlamak mümkün değildir.

Beşerî sermaye politikaları, makroekonomik performansın uzun vadeli belirleyicileri arasında yer alır. Eğitim ve sağlık yatırımları, yalnızca sosyal refahı artırmakla kalmaz; aynı zamanda verimlilik artışı yoluyla iktisadi büyümeyi destekler. Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerinin teşvik edilmesi, ekonominin teknoloji üretme kapasitesini güçlendirerek küresel değer zincirlerinde daha üst basamaklara çıkılmasını sağlar. Bu yönüyle beşerî sermaye politikaları, kısa vadeli konjonktürel dalgalanmaların ötesinde, **yapısal dönüşümün anahtarıdır**.

Gelir dağılımı politikaları ise iktisadi büyümenin toplumsal yansımalarını düzenler. Gelir eşitsizliğinin derinleştiği bir ekonomide büyüme, sosyal gerilimleri artırarak sürdürülebilirliğini yitirir. Bu nedenle vergi politikalarının adaletli bir yapıya kavuşturulması, sosyal transfer mekanizmalarının etkinleştirilmesi ve bölgesel kalkınma politikalarının güçlendirilmesi büyük önem taşır. Gelir dağılımında adaletin sağlanması, yalnızca sosyal bir hedef değil; aynı zamanda makroekonomik istikrarın da ön koşuludur.

Şekil 1: Türkiye Ekonomisinde Makroekonomik Amaçlara Ulaşmada Stratejik Yöntemler ve Matris İlişkileri

Sonuç olarak, makroekonomik hedeflere ulaşmada başarı, tek bir politika aracının etkinliğinden ziyade, **para, maliye, istihdam, dış ticaret, beşerî sermaye ve gelir dağılımı politikalarının stratejik bir bütünlük içinde uygulanmasına** bağlıdır. Bu politikalar arasındaki uyum ve zamanlama, ekonominin şoklara karşı direncini artırırken, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyümenin de temelini oluşturur. Dolayısıyla makroekonomik politika tasarımı, kısa vadeli çözümlerden ziyade, uzun vadeli vizyon ve kurumsal kapasiteye dayalı bir strateji anlayışıyla ele alınmalıdır.

Özetle, makroekonomik politikaların gelecek projeksiyonunda başarısı;

- **Kurumsal güvenilirlik,**
- **Politika eşgüdümü,**
- **Beklenti yönetimi,**
- **Analitik kapasite,**
- **Finansal dayanıklılık ve**
- **Yapısal reform sürekliliği**

Benzeri unsurların birlikte ve tutarlı biçimde sağlanmasına bağlıdır. Bu unsurların eksik olduğu bir ortamda, teknik olarak doğru politikalar dahi beklenen sonuçları üretmekte zorlanmaktadır.

Tablo 2: Türkiye'nin Makro Ekonomik Politika Hedeflerinin Başarı / Başarısızlık Matrisi (2025-2035)

BAŞARI / BAŞARISIZLIK MATRİSİ (2025–2035)			
Politika Alanı	Başarı Senaryosu	Ara Senaryo	Başarısızlık Senaryosu
Para Politikası	Bağımsız, öngörülebilir	Dalgalı	Güven kaybı
Maliye Politikası	Disiplinli, kural bazlı	Konjonktürel	Popülist
Enflasyon Beklentileri	Çapalanmış	Kısmen bozuk	Çıpasız
Finansal İstikrar	Güçlü tamponlar	Kırılgan	Yüksek risk
Yapısal Reformlar	Sürekli	Parçalı	Askiya alınmış
Uzun Vadeli Büyüme	Yüksek ve kalıcı	Orta	Düşük ve oynak

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3. TÜRKİYE 2025–2035 MAKROEKONOMİK SENARYOLARI

Türkiye ekonomisinin 2025–2035 dönemine ilişkin makroekonomik görünümü, temel olarak para ve maliye politikalarının kurumsal tutarlılığı, beklenti yönetiminin başarısı ve yapısal reformların sürekliliği tarafından belirlenecektir. Bu çerçevede oluşturulan senaryolar, yalnızca büyüme oranlarına değil; enflasyon dinamikleri, finansal istikrar, dış denge ve gelir artışı gibi temel makro göstergelerin birlikte hareketine odaklanmaktadır. Senaryo analizinin temel varsayımı, politika tercihleri ile ekonomik sonuçlar arasında güçlü ve gecikmeli bir nedensellik ilişkisinin varlığıdır.

Başarı senaryosu, fiyat istikrarının kalıcı biçimde tesis edildiği, para politikasının güvenilir bir nominal çıpa etrafında yürütüldüğü ve maliye politikasının bu çerçeveyi desteklediği bir yapıyı öngörmektedir. Bu senaryoda enflasyon tek haneli düzeylere kalıcı olarak gerilerken, beklenti kanalı etkinleşmekte ve finansal piyasalarda risk primi düşmektedir. Yapısal reformların özellikle eğitim, istihdam ve verimlilik alanlarında ilerleme sağlamasıyla birlikte Türkiye, potansiyel büyüme oranını %4–4,5 bandına taşıyabilmekte ve kişi başına düşen gelir artışı hızlanmaktadır. Bu patika, Türkiye'nin orta gelir tuzağından çıkış ihtimalini güçlendiren bir yakınsama sürecine işaret etmektedir.

Ara (kısmi başarı) senaryosu, politika uygulamalarında dönemsel tutarlılığın sağlandığı ancak kurumsal güvenin tam olarak tesis edilemediği bir durumu temsil etmektedir. Bu senaryoda enflasyon düşüş eğilimine girse de oynaklığını korumakta, büyüme oranları ise iç talep ağırlıklı ve kırılgan bir yapı sergilemektedir. Mali disiplinin zaman zaman gevşemesi ve yapısal reformların gecikmesi, dış denge ve borç dinamikleri üzerinde baskı yaratmaktadır. Bu çerçevede Türkiye ekonomisi, istikrarsız ama yönetilebilir bir büyüme patikasında ilerlemekte; kalıcı refah artışı sınırlı kalmaktadır.

Başarısızlık senaryosu ise para politikasında güven kaybının derinleştiği, maliye politikasının baskın hâle geldiği ve beklentilerin kontrol altına alınmadığı bir süreci tanımlamaktadır. Bu durumda yüksek ve kronik enflasyon, zayıf büyüme performansı ve artan finansal kırılganlıklar bir arada gözlemlenmektedir. Döviz kuru oynaklığı ve rezerv yetersizliği, dış şoklara karşı ekonominin dayanıklılığını azaltmakta; gelir dağılımı ve işsizlik sorunları derinleşmektedir. Bu senaryo, Türkiye'nin uzun süreli düşük büyüme ve yüksek belirsizlik sarmalına girme riskini barındırmaktadır.

3.1. Senaryo 1: Kurumsal Güçlenme ve Politika Tutarlılığı (Başarı Senaryosu)

Bu senaryoda Türkiye, 2025 sonrasında para politikası bağımsızlığını güçlendiren, mali disiplini tesis eden ve yapısal reformları eşgüdüm içinde uygulayan bir patikaya girer.

- **Para politikası**, açık bir enflasyon hedefi etrafında yürütülür; reel faiz uzun süre pozitif kalır.
- **Maliye politikası**, bütçe disiplinini gözetirken kamu yatırımlarını verimlilik temelli yeniden yapılandırır.
- **Yapısal reformlar**, eğitim, hukuk, işgücü piyasası ve Ar-Ge alanlarında süreklilik kazanır.

Makroekonomik projeksiyon (ortalama):

- Enflasyon: %4–6
- Reel büyüme: %4–4,5
- Cari denge: Dengeli / sınırlı açık
- İşsizlik: %7–8
- Kişi başına gelir: 20.000 USD üzeri

Sonuç: Türkiye, orta gelir tuzağını aşma eşiğine yaklaşır; risk primi düşer, sermaye girişleri kalıcı hâle gelir.

3.2. Senaryo 2: Kısmi Uyum ve Kırılgan İstikrar (Ara Senaryo)

Bu senaryoda politika yapıcılar belirli dönemlerde Ortodoks politikalara yönelmekle birlikte, kurumsal tutarlılığı tam olarak sağlayamaz. Reformlar parçalı ve gecikmeli uygulanır.

- Para politikası zaman zaman sıkılaşırsa da siyasi ve sosyal baskılarla erken gevşer.
- Maliye politikası, seçim döngülerine duyarlı kalır.
- Yapısal reformlar söylem düzeyinde kalır.

Makroekonomik projeksiyon:

- Enflasyon: %10–15

- Reel büyüme: %2,5–3,5
- Cari denge: Kronik açık
- İşsizlik: %9–11
- Kişi başına gelir: 14.000–16.000 USD

Sonuç: Ekonomi büyür ancak kırılmalıklar devam eder; şoklara açık bir yapı korunur.

3.3. Senaryo 3: Politika Tutarsızlığı ve Kurumsal Aşınma (Başarısızlık Senaryosu)

Bu senaryoda kısa vadeli büyüme hedefleri, fiyat istikrarı ve mali disiplinin önüne geçer. Para ve maliye politikası arasında ciddi uyumsuzluk oluşur.

- Para politikası güvenilirliğini kaybeder; beklentiler çıpasızlaşır.
- Maliye politikası genişleyici ve popülist bir karakter kazanır.
- Döviz rezervleri zayıflar, sermaye çıkışları hızlanır.

Makroekonomik projeksiyon:

- Enflasyon: %25+
- Reel büyüme: %1–2 (dalgalı)
- Cari denge: Yüksek açık
- İşsizlik: %12+
- Kişi başına gelir: 10.000–12.000 USD

Sonuç: Türkiye orta gelir tuzağında kalıcılışır; finansal istikrarsızlık riski artar.

Türkiye ekonomisinin 2025–2035 dönemine ilişkin makroekonomik senaryoları, ekonomik performansın büyük ölçüde konjonktürel şoklardan ziyade politika tercihleri, kurumsal kapasite ve beklenti yönetimi tarafından belirleneceğini göstermektedir. Senaryo analizleri, kısa vadeli büyüme hedefleri ile uzun vadeli istikrar ve refah hedefleri arasındaki dengeyi kurabilen ülkelerin daha dayanıklı ve sürdürülebilir bir ekonomik patikaya yöneldiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Türkiye için belirleyici unsur, uygulanan politikaların teknik doğruluğundan çok, bu politikaların tutarlılık, süreklilik ve güvenilirlik içinde uygulanıp uygulanamayacağıdır.

Başarı senaryosunda ortaya çıkan bulgular, fiyat istikrarının kalıcı biçimde sağlanmasının yalnızca enflasyonu düşürmekle sınırlı bir kazanım yaratmadığını, aynı zamanda yatırım iştahını artırarak büyümenin niteliğini de dönüştürdüğünü göstermektedir. Bu senaryoda para politikasının güvenilir bir nominal çıpa etrafında yürütülmesi, mali disiplinle desteklenmesi ve yapısal reformlarla tamamlanması; Türkiye ekonomisinin potansiyel büyüme oranına yaklaşmasını mümkün kılmaktadır. Böyle bir patika, Türkiye'nin orta gelir tuzağını aşma ve benzer gelişmekte olan ülkelerle olan gelir farkını kapatma ihtimalini güçlendirmektedir.

Ara senaryo, Türkiye ekonomisinin geçmiş deneyimlerine daha yakın bir görünüm sunmaktadır. Bu senaryoda ekonomik istikrar dönemselsel olarak sağlanabilmekte, ancak kurumsal zayıflıklar ve politika belirsizlikleri nedeniyle kazanımlar kalıcı hâle gelememektedir. Enflasyonun ve büyümenin orta düzeyde seyrettiği bu yapı, ekonomiyi kırılğan ancak yönetilebilir bir dengeye taşımaktadır. Ancak bu denge, dış şoklara ve finansal dalgalanmalara karşı sınırlı bir dayanıklılık sunduğundan, uzun vadeli refah artışı açısından yeterli değildir.

Başarısızlık senaryosu ise politika tutarsızlıklarının ve kurumsal erozyonun makroekonomik sonuçlarını net biçimde ortaya koymaktadır. Yüksek ve kronik enflasyon, düşük büyüme ve artan finansal kırılğanlıkların bir arada gözlemlendiği bu senaryoda, beklenti kanalı tamamen zayıflamakta ve ekonomik aktörlerin uzun vadeli karar alma kapasitesi bozulmaktadır. Bu patika, yalnızca ekonomik performansı değil; gelir dağılımı, istihdam ve toplumsal refah göstergelerini de olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla başarısızlık senaryosu, maliyetli ve uzun süreli bir toparlanma sürecini zorunlu kılmaktadır.

Genel olarak senaryo analizleri, Türkiye'nin önümüzdeki on yıllık dönemde yüksek oynaklık ile sürdürülebilir istikrar arasında net bir yol ayrımında olduğunu göstermektedir. Bu yol ayrımı, büyük ölçüde politika yapıcılarının kısa vadeli kazanımlar yerine uzun vadeli makroekonomik dengeyi önceleyen bir strateji benimseyip benimsemeyeceklerine bağlıdır. Kurumsal güvenin yeniden tesis edilmesi, politika koordinasyonunun güçlendirilmesi ve yapısal reformların sürekliliği sağlandığı takdirde, Türkiye ekonomisi 2025–2035 dönemini bir risk dönemi olmaktan çıkararak bir yakınsama ve dönüşüm sürecine dönüştürebilecektir.

Tablo 3: Türkiye 2025–2035 Makroekonomik Senaryo Projeksiyonları

Gösterge (Ortalama)	Başarı Senaryosu	Ara Senaryo	Başarısızlık Senaryosu
Enflasyon (%)	4–6	10–15	25+
Reel Büyüme (%)	4,0–4,5	2,5–3,5	1,0–2,0
İşsizlik (%)	7–8	9–11	12+
Cari Denge / GSYH (%)	-1	0,75	-5+
Borç / GSYH (%)	≤35	40–45	50+
Kişi Başı Gelir (USD)	20.000+	14.000–16.000	10.000–12.000

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4: Makroekonomik Risk Haritası

Risk Alanı	Risk Düzeyi	Açıklama
Enflasyon Beklentileri	Yüksek	Çıpa kaybı hâlinde hızlı bozulma
Döviz Rezervleri	Orta–Yüksek	Şoklara karşı sınırlı tampon
Fiskal Baskınlık	Orta	Bütçe disiplini zayıflarsa artar
Finansal İstikrar	Orta	Kredi döngülerine duyarlı
Yapısal Reform Gecikmesi	Yüksek	Uzun vadeli büyümeyi sınırlar

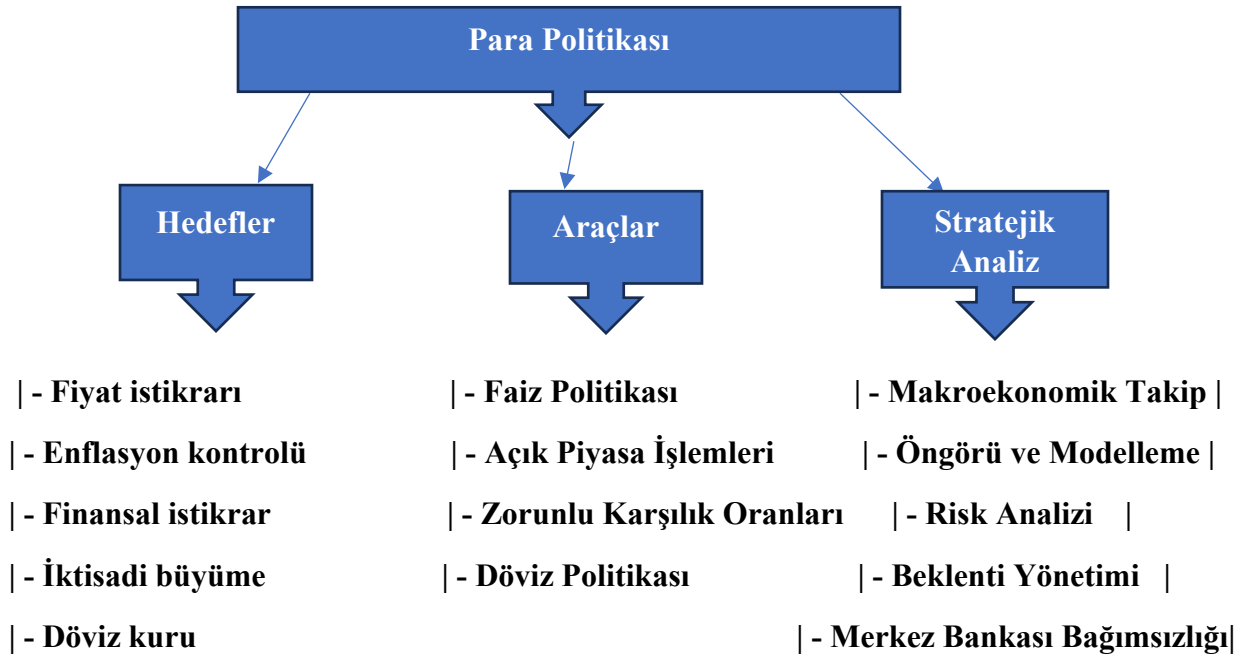
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

4. MAKRO EKONOMİK POLİTİKALAR

4.1. Para Politikası

Para politikası, merkez bankaları tarafından para arzı ve faiz oranları gibi araçlarla ekonominin kontrol edilmesi hedeflenmektedir. Stratejik planlama, enflasyon oranlarının belirlenmesi ve fiyat istikrarının sürdürüldüğü gibi hizmetlerle devam etmektedir. Özellikle enflasyon hedeflemesi stratejisi, fiyat istikrarını sağlamaya yönelik modern bir para politikası yaklaşımıdır. Bu strateji, merkez bankalarının belirli enflasyon oranlarını hedefleyerek para politikalarını şekillendirmesini içermektedir. Enflasyon hedeflemesi stratejisinin enflasyonun azaltılmasında ve enflasyonun oynanmasını azaltmada etkili olma durumudur (Alper, 2018, s.36; Özyurt, 2012, s.264; Serel, 2014, s.76; aktaran bknz: Aksu, 2022, s.242)

Şekil 2: Para Politikası Hedefleri ve Stratejik Analizi

David Begg, Stanley Fischer ve Rudiger Dornbusch (2010, s.384)'e göre; “Para kavramı, içinde yaşadığımız toplumda başarının sembolü, aynı zamanda birçok suçun kaynağı, ama dünyayı da döndüren şeydir. Burada paranın ne olduğu önemli değildir, önemli olan o toplumda o paranın ödeme aracı olarak benimsenmesi önemlidir.” olarak bir tanımlama getirmişlerdir.” (Aktaran bknz: Aksu, 2024, s.8).

Dar anlamda para kavramı, bir ekonomide malların ve hizmetlerin alınıp satılmasında kullanılan ve herkes tarafından kabul gören bir mübadele (değişim) aracıdır (Aren, 1991, s.7-8; Parasız, 1992, s.9; Dinler, 2008, s.405; Berber ve Bocutoğlu, 2010, s.74). Geniş anlamda para kavramı ise, bir ekonomide malların ve hizmetlerin alınıp satılmasında kullanılan ve herkes tarafından genel kabul gören bir mübadele aracı, malların ve hizmetlerin değerlerini belirleyen bir ortak değer ölçüsü ve

hesap birimi, bir iktisat politikası aracı olma, bir değer biriktirme ve değer ödünç verme aracıdır (Berber ve Bocutoğlu, 2010, s.74). Diğer bir tanıma göre para, kendi dışında bütün ekonomik varlıkların değerini ölçmeye yarayan, mübadele, tasarruf ve ödeme aracı olarak kullanılan ve halk tarafından genel kabul gören bir araçtır. Para ile ilgili pek çok tanım yapılabilir. Begg, Fischer ve Dornbusch'a göre; "para başarının sembolü, birçok suçun kaynağı ve dünyayı döndüren şeydir." (Begg, Fischer ve Dornbusch; 2010, s. 384). Para ile ilgili J.J. Rousseau'nun şu sözü çok hoşuma gider; "Eldeki para hürriyetin aletidir. Fakat peşi sıra kovalanan para, tam tersine kölelik aletidir."; Yine buna benzer bir söz A. Dumas'tan gelmiştir; "Para iyi bir hizmetçi, kötü bir efendidir." (Aksu, 2024, s. 57-58). Merkez Bankasının Para Politikası Ara Hedeflerini 5 maddede özetlemek mümkündür (Aksu, 2022, s.124):

- Fiyat İstikrarı
- Finans İstikrarı
- Tam İstihdam
- İktisadi Büyüme
- Durağan Döviz Kuru

***Para politikasının temel amaçları**, modern merkez bankacılığı ve iktisat literatürü çerçevesinde aşağıdaki gibi maddeler halinde açıklanabilir:

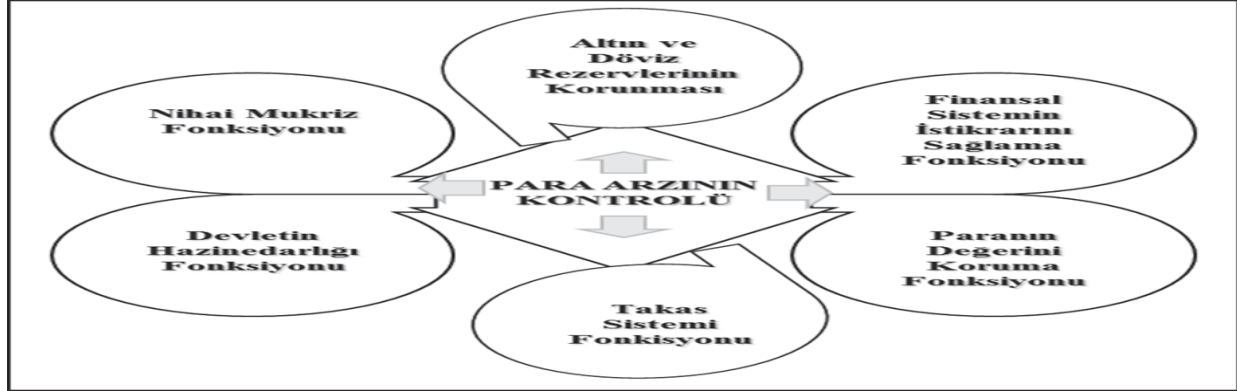
- **Fiyat istikrarının sağlanması:** Enflasyonun düşük, istikrarlı ve öngörülebilir bir düzeyde tutulması temel ve öncelikli amaçtır.
- **Ekonomik istikrarın desteklenmesi:** Ekonomik dalgalanmaların (konjonktürel oynaklıkların) azaltılması ve sürdürülebilir büyümenin desteklenmesi hedeflenir.
- **Finansal istikrarın korunması:** Bankacılık sistemi ve finansal piyasaların sağlıklı, güvenli ve dayanıklı bir yapıda işlemesi amaçlanır.
- **Tam istihdama katkı sağlanması:** Fiyat istikrarı ile çelişmemek kaydıyla istihdamın artırılmasına destek olunması hedeflenir.
- **Faiz oranlarının istikrara kavuşturulması:** Kısa ve uzun vadeli faiz oranlarında aşırı dalgalanmaların önlenmesi amaçlanır.
- **Para arzının ve likiditenin etkin yönetimi:** Ekonominin ihtiyaç duyduğu likiditenin zamanında ve uygun düzeyde sağlanması hedeflenir.
- **Beklentilerin yönetilmesi:** Merkez bankasının güvenilirliği ve öngörülebilirliği yoluyla enflasyon ve piyasa beklentilerinin yönlendirilmesi amaçlanır.
- **Döviz kuru istikrarına katkı sağlanması:** Aşırı kur oynaklıklarının sınırlandırılması ve dış denge üzerindeki olumsuz etkilerin azaltılması hedeflenir (ülke uygulamasına bağlı olarak).
- **Ödemeler dengesi dengesinin desteklenmesi:** Sermaye hareketleri ve döviz piyasaları yoluyla dış dengeye katkı sağlanması amaçlanır.

- **Merkez bankası kredibilitésinin artırılması:** Şeffaflık, hesap verebilirlik ve tutarlılık sayesinde para politikasına olan güvenin güçlendirilmesi hedeflenir.

*Merkez Bankasının temel fonksiyonlarını 10 maddede açıklamak mümkündür:

- ✓ Para Piyasalarında İstikrar Sağlama,
- ✓ Likiditenin Son Kaynağı Olarak Görev Yapma,
- ✓ Devletin Bankacılığını ve Hazineciliğini Yapma,
- ✓ Bankaların Bankası İşlevini Yerine Getirmesi,
- ✓ Ulusal paranın değerini koruma ve para basma fonksiyonunu yapar,
- ✓ Takas işlemlerini yapar,
- ✓ Finansal sistemin istikrarını sağlama fonksiyonunu yerine getirir.
- ✓ Nihai Mukriz fonksiyonunu yerine getirir,
- ✓ Modern para fonksiyonlarını yerine getirmek (dijital para basma ve kontrolü),
- ✓ Para hacmini (Arzını) kontrol etme fonksiyonunu yerine getirmektedir.

Şekil 3: Merkez Bankası Amaç ve Fonksiyonları

Kaynak: Coşkun Can Aktan, (2019). Serbest Bankacılık ve Parasal Reform, TBB Yayını, Yayın No:333, İstanbul, s.32'deki şekilden alınmıştır.

Bir ekonominin makro iktisadi analizinin temelinde iki aktör rol oynar. Bunlar para politikası araçları ile devletin ekonomik sistemde oynadığı maliye politikaları araçları bu iktisadi analiz kaynaklarını oluşturur. Ayrıca bu iki aktörün birbirleriyle ilişkilerini ele almaktadır. Skidelsky, “*para ve devlet*” kitabında bu konuda, “makroekonomik politikalarda çözülmemiş sorunlara kaynağını, paranın iktisadi hayatta oynadığı rol ve devletin oynaması gereken rol konusundaki tartışmalarından alır.” (Skidelsky, 2021, s. 23). Ekonomik sistemin ve işleyişinin en önemli parçası “para”dır. Dolayısıyla para olgusu, ekonomik performansın ölçülmesinden, ekonomik sistemin işleyişine, modern pazarın yapılanmasından, ekonominin merkezi kurumlarına, mali yapının ve ticari yaşamın her noktasına sirayet eden insanlar tarafından geliştirilmiş modern dünya kültürünün odak noktasını oluşturulmaktadır (Weatherford, 2019, s. 25).

Para konusunda yazı yazmak kaygan bir zeminde yürümek gibidir. İnsanlık tarihinde çok az konu bu denli yoğun tartışmalı ve hararetli ilginin odağı olmuş gerek fertler gerekse devletler nezdinde bu denli şiddetli çekişme, savaş ve yıkıcı rekabetin nedeni olmuştur (Eagleton ve Williams, 2013,

s. XV). İnsanların para konusundaki ilgisizliği ve cehaleti milli paranın değerinin korunması noktasında ve o toplumlara idare eden hükümetlerin para politikası yönetme konusundaki kurumsal yetersizliği, disiplinsizliği ve başarısızlık süreçlerinde milli paranın uluslararası piyasalarda değer kaybetmesine neden olmaktadır. Aslında dünyada görülen ekonomik krizlerin büyük miktarı para üzerinden ülkelere yapılan ekonomik savaşlarla (manipülasyonlarla) olmaktadır. IMF yapmış olduğu çalışmada, kredi/GSYİH oranının, beş yıl içinde %30'dan fazla artmasını baz alarak dünyada 43 kredi balonu belirlemiş ve bunlardan beşi hariç hepsi önemli bir büyüme yavaşlaması veya finansal krizle sonuçlanmıştır (Chen ve Kang, 2018, s. 8; aktaran bkz. Özman, 2020, s.1).

Devletler ekonomide fiyat istikrarını sağlamak, bununla birlikte faiz oranlarında istikrarı sağlamak, döviz kurlarında istikrarı oluşturmak, iktisadi büyümeyi ve kalkınmayı tesis etmek, gelir dağılımında adaleti meydana getirmek, tam istihdam düzeyine ulaşmak ve refah seviyesini yükseltmek için para politikası araçlarına başvurur. Bu politika, genişletici veya daraltıcı para politikalarıyla sağlanır. Merkez Bankası elindeki para politikası araçlarını kullanarak nominal para arzının üzerindeki etkisini belirleyecektir. Para arzındaki genişletici para (artış) veya daraltıcı para (azalış) politikalarıyla piyasa faiz oranlarını etkileyecek, faizler oranlarındaki bu değişim yatırım harcamaları üzerinden milli geliri belirleyecektir. Amaç milli gelirin artmasını sağlamaktır.

Bu parasal büyüklüklerine TCMB ve para otoriterleri tarafından sınırlama getirilmesine, “**parasal hedefleme**” denilmektedir. Para otoriterlerince, para arzı değişkenleri kısa süre içerisinde yönlendirilebilir. Halkın enflasyon konusundaki beklentilerini etkileyerek, fiyatların ve ücretlerin belirlenmesinde, (fiyat-ücret sarmalına girmeden) hedeflenen enflasyonun bir nominal çıpa görevi gördüğü yeni bir para politikası stratejisidir.

Parasal hedeflemede ara amaç, parasal büyüklükler; nihai amaç ise fiyat istikrarını sağlamaktır. Bu istikrarı sağlamak için parasal büyüklükler denetim ve kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır (Koç, 2020, s. 28). Para politikası araçları vasıtasıyla para arzının iktisadi konjonktüre uyumlu bir şekilde ayarlanması, yeterli gelişmişlik düzeyine sahip, ekonomisi güçlü ve dinamik olan, para ve sermaye piyasalarının altyapısının olması halinde mümkündür (Erdoğan, 2005:39). Parasal hedeflemede üç temel bileşen üzerinde odaklanıp, çalışmaktadır: 1- Para politikasında parasal büyüklüklerin sağladığı enformasyonun esas alınmasıdır. 2- Hane halkı enflasyon beklentilerine rehber olması için parasal büyüklüklere ait bilgi ve hedeflerin ilan edilmesi gerekir. 3- Parasal hedeflerden büyük ve sistematik sapmaların engellenmesi için para otoriterlerinin ve kurumlarının kısmen de olsa hesap verebilir olmalıdır (Alper, 2018, s. 30).

Parasal hedeflemenin, döviz kuru hedeflemesine göre üstünlüğü, Merkez Bankasının para politikasını yurtiçi ekonominin koşul ve durumuna göre ayarlanabilmesidir. Döviz kuru hedeflemesinde böyle bir bağımsız para politikası uygulaması yoktur (Koç, 2020, s. 27-28).

Tablo 4: Makro Ekonomik Göstergelerin Hedef Süreçleri

Gösterge	Mevcut Düzey	Hedef	Zaman
Enflasyon (Yıllık %)	38	15	36 Ay
Politika Faizi (%)	45	20	24 Ay
Rezervler (Milyar \$)	82	130	48 Ay
Kredi Büyümesi (%)	55	20	12 Ay
Beklenti Anketi Enflasyon (%)	33	10	36 Ay

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 5: Makro Ekonomik Göstergelerin Hedef Süreçleri

Dönem	Politika Paketi	Eylem
0–12 Ay	Para Politikası Sıkılaştırması	Likidite çekilmesi, faiz sadeleştirilmesi
0–12 Ay	Güven Artırımı	TCMB iletişim stratejisinin yenilenmesi
1–3 Yıl	Finansal İstikrar	Makro ihtiyati çerçevenin revizyonu
1–3 Yıl	Rezerv Birikimi	Swap dışı rezerv artırımı
3–5 Yıl	Yapısal Reformlar	Finansal derinleşme, para arzı istikrarı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Para politikası, bir ekonomide fiyat istikrarını sağlamak, toplam talebi yönetmek, finansal istikrarı desteklemek, beklentileri yönlendirmek ve sürdürülebilir büyümeye katkıda bulunmak amacıyla merkez bankası tarafından kullanılan araçlar ve stratejiler bütünüdür. Mishkin (2019, s. 382), para politikasını “merkez bankasının para arzını, faiz oranlarını ve bankacılık sistemini kullanarak ekonomik faaliyetleri etkileme süreci” olarak tanımlar. Bu nedenle para politikası hem makroekonominin istikrar ayağı hem de finansal sistemin düzenleyici bileşeni olarak kritik öneme sahiptir. Özellikle enflasyon hedeflemesi rejiminin yaygınlaşmasıyla birlikte para politikasının çerçevesi daha sistematik ve ileriye dönük bir yapıya kavuşmuştur.

Para politikasının temel unsurları hem kullanılan araçlardan hem de politika mimarisinin kurumsal niteliğinden oluşur. Blanchard (2021, s. 460), bu unsurları beş başlık altında sınıflandırır: (1) politika faizi, (2) açık piyasa işlemleri, (3) zorunlu karşılık oranları, (4) likidite yönetimi ve fonlama kanalları ve (5) merkez bankası iletişim stratejisi. Bunun yanında gelişmekte olan ülkelerde finansal istikrarla uyumlu makro ihtiyati politika araçları da para politikasının tamamlayıcı unsurları hâline gelmiştir. Dolayısıyla para politikasının kapsamı yalnızca parasal büyüklüklerden ibaret değildir; finansal sistem davranışları, risk algıları ve sermaye akımlarının yönetimi de bu çerçeveye dâhildir.

Başarılı bir para politikasının temel adımları literatürde geniş kabul görmektedir. Svensson (1997, s. 1120), bunun için dört temel kriter ortaya koyar: (1) net bir nihai hedef (çoğu ülkede %2 civarı düşük ve istikrarlı enflasyon), (2) ileri-geri veriye dayalı modelleme ve tahmin süreçleri, (3) şeffaf ve hesap verebilir iletişim, (4) kurumsal bağımsızlık. Bu adımların uygulanmadığı ekonomilerde politika etkisiz, öngörülemez ve geçişkenliği zayıf hâle gelir. Özellikle beklentiler kanalının belirleyici olduğu modern para politikası çerçevesinde iletişim stratejisi, faiz kararlarının kendisi kadar önem taşımaktadır.

Para politikasının aktarım mekanizması, alınan kararların ekonomik değişkenlere hangi kanallar üzerinden etki ettiğini açıklayan teorik bir çerçevedir. Mishkin (2019, s. 412) aktarım mekanizmasını beş kanalda açıklar: (1) faiz kanalı, (2) kredi kanalı, (3) döviz kuru kanalı, (4) varlık fiyatları kanalı ve (5) beklenti kanalı. Özellikle yükselen piyasalarda döviz kuru ve beklenti kanalları daha baskındır. Türkiye gibi yüksek kur geçişkenliğine sahip ülkelerde para politikası kararlarının enflasyona etkisi hızlı ve geniş kapsamlıdır.

Para politikasının analizi yapılırken, makroekonomik konjonktür, finansal derinlik ve dış finansman koşulları bir arada değerlendirilmelidir. Woodford (2003, s. 89), modern para

politikasının başarısının “beklentileri yönetebilme kapasitesine” bağlı olduğunu vurgular. Bu nedenle faiz artırımını gibi geleneksel araçların etkisi, eğer kamuoyu merkez bankasının kararlılığından emin değilse, sınırlı kalmaktadır. Güvenilirlik eksikliği, para politikası şoklarının etkisini zayıflatır ve mali baskılık söz konusu olduğunda para politikası bağımsızlığını daha da karmaşık bir hâle getirir.

Türkiye gibi yükselen ekonomilerde para politikası analizinin önemli bir bileşeni dolarizasyon, kur oynaklığı ve enflasyon ataleti dinamikleridir. IMF (2023, s. 47), bu ülkelerde enflasyon beklentilerinin geçmiş enflasyona daha kuvvetli bağlandığını, bu nedenle dezenflasyon süreçlerinin daha maliyetli olduğunu belirtir. Döviz kuru geçişkenliği yüksek olduğunda enflasyonist baskılar daha hızlı yayılır ve politika faizi ile enflasyon arasındaki ilişki zayıflayabilir. Bu koşullarda politika tutarlılığı, maliye politikası desteği ve beklentilerin çıpalanması hayati önem kazanır.

Başarılı bir para politikası uygulaması için merkez bankasının operasyonel bağımsızlığı kritik bir unsurdur. Bernanke et al. (1999, s. 14), bağımsızlık ile düşük enflasyon performansı arasında güçlü bir pozitif ilişki bulunduğunu gösterir. Para politikasına siyasi müdahalenin yüksek olduğu ülkelerde fiyat istikrarı hedefi sürdürülebilir olmaktan çıkar, piyasa güveni azalır ve risk primi yükselir. Bu nedenle karar alma süreçlerinin bağımsız, ancak sonuçların kamuya hesap verebilir biçimde açıklanması gerekir.

Para politikası ayrıca makro ihtiyati politikalarla koordineli yürütülmelidir. Finansal döngülerin yoğunlaştığı dönemlerde yalnızca politika faizinin kullanılması ekonomik istikrar için yeterli değildir. Borçlanma sınırları, karşılık oranları, likidite tamponları ve kredi büyümesi sınırları gibi araçlar, para politikasının etkisini güçlendirir. Bu koordinasyon eksik olursa, ekonomide hem talep şokları hem finansal dengesizlikler aynı anda ortaya çıkabilir.

Sonuç olarak, para politikasının etkinliği yalnızca teknik araçlara değil, aynı zamanda kurumsal kapasiteye, iletişim kalitesine, makroekonomik tutarlılığa ve uluslararası finansal koşullara bağlıdır. Obstfeld ve Rogoff (1995, s.651), sermaye hareketlerinin serbest olduğu ekonomilerde politika bağımsızlığının ancak güçlü kurumlar ve güvenilir beklenti yönetimi ile sürdürülebileceğini vurgular. Bu nedenle modern para politikası, ekonomik aktörlerin davranışlarını yönlendiren, ileriye dönük ve güven temelli bir çerçeve olarak görülmelidir.

Para politikası, bir ülkenin **fiyat istikrarını sağlamak, ekonomik dalgalanmaları yumuşatmak, finansal istikrarı desteklemek ve sürdürülebilir büyümeye katkı vermek** amacıyla merkez bankası tarafından kullanılan politika araçlarının bütünüdür. Mishkin'e (2019, s. 381) göre para politikası, “kısa vadeli faiz oranları ve parasal büyüklükler üzerinden toplam talebi ve enflasyon beklentilerini yönlendirme sürecidir”. Bu çerçevede para politikası, hem reel ekonomik değişkenleri (üretim, istihdam, talep) hem de nominal değişkenleri (faiz, kur, fiyatlar) doğrudan etkileyen temel makroekonomik politika bileşenidir. Para politikası literatürü, özellikle enflasyon hedeflemesi rejimi sonrasında beklentilerin yönetimi ve iletişimin de politika unsuru hâline geldiğini vurgulamaktadır (Bernanke et al., 1999, s. 12).

4.1.1. Para Politikasının Temel Unsurları ve Adımları: Para politikası kullanılan araçlar ve aktarım mekanizması üzerinden şekillenir. Blanchard (2021: 458), para politikasının çekirdek unsurlarını “faiz oranı politikası, rezerv para yönetimi, zorunlu karşılık oranları, likidite operasyonları ve iletişim politikası” olarak sınıflandırır. Bu unsurların her biri, para politikasının ekonomiye nasıl etki ettiği konusunda farklı kanallar oluşturur: faiz kanalı, kredi kanalı, beklentiler kanalı, döviz kuru kanalı ve varlık fiyatları kanalı. Bu nedenle modern para politikası, sadece faiz kararlarından ibaret olmayıp aynı zamanda piyasa beklentilerini şekillendirme ve finansal istikrarı gözetme yönüyle de çok boyutlu bir mimariye sahiptir.

Başarılı bir para politikasının temel adımları, literatürde büyük ölçüde ortak kabul görmüştür. Svensson (1997, s. 1119), başarılı bir para politikasının **beş temel bileşen** üzerine kurulması gerektiğini ifade eder: (1) açık ve güvenilir bir nihai hedef (genellikle fiyat istikrarı), (2) güçlü analitik modeller, (3) şeffaf iletişim, (4) operasyonel bağımsızlık ve (5) hesap verebilirlik. Türkiye gibi yükselen piyasa ekonomilerinde ise buna ek olarak **makro ihtiyati koordinasyon**, yani finansal istikrar ile para politikasının birlikte yürütülmesi, başarılı politikanın ön şartlarından biri olarak değerlendirilmektedir. IMF (2023, s. 54) raporu, özellikle gelişmekte olan ülkelerde parasal aktarım mekanizmasının kur şokları ve dolarizasyon nedeniyle daha hassas olduğunu vurgulamaktadır.

Para politikasının analizi yapılırken, ekonomik konjonktürün, para piyasası göstergelerinin, finansal derinleşme düzeyinin ve beklenti yönetiminin birlikte değerlendirilmesi gerekir. Woodford (2003, s. 92), modern para politikası analizinin, “beklentiler kanalını merkeze alan ileriye dönük bir çerçeveye yapılması gerektiğini” savunur. Bu bakımdan, para politikasının etkinliği sadece bugünkü faiz kararlarına değil, merkez bankasının geleceğe yönelik verdiği sinyallere de bağlıdır. Talepten ve mali disiplin eksikliğinden kaynaklanan enflasyon dinamiklerine karşı atılacak adımların koordineli olup olmaması, politika başarısını doğrudan etkiler.

Son olarak para politikası analizi, küresel ekonomik konjonktür ve sermaye hareketleri göz ardı edilmeden yapılmalıdır. Obstfeld ve Rogoff’un (1995, s. 646) sermaye akımları modeli, dış finansman koşullarının gelişmekte olan ülkelerde para politikasının etkisini güçlendirebileceğini veya sınırlayabileceğini gösterir. Türkiye örneğinde enflasyon ataleti, kur geçişkenliği, mali baskınlık ve beklenti bozulması gibi yapısal sorunlar, para politikasının etkinliğini zayıflatan başlıca unsurlardır. Bu nedenle politika tasarımı sadece kısa vadeli enflasyonla mücadele değil, aynı zamanda orta vadeli kurumsal güven inşasını da içermelidir.

- 1. Para Politikasının Temel Dizileri:** Güven tesis etme & net nominal çıpa belirleme: Para politikasının başarısı, öncelikle ekonomik aktörlerin politika yapıcıya duyduğu güvene bağlıdır. Merkez bankası, fiyat istikrarını sağlama hedefi kapsamında net ve açık bir enflasyon hedefi ilan ettiğinde, bu hedef hem hanehalkı hem de firmalar açısından “**nominal çıpa**” görevi görür. Mishkin (2019, s. 388), nominal çıpanın bozucu fiyat davranışlarını ve enflasyon ataleti baskılarını azaltan bir koordinasyon aracı olduğunu vurgular. Türkiye gibi enflasyon geçmişi oynak ülkelerde çıpanın etkisi daha kritiktir; çünkü beklentilerin çıpalanmaması fiyat artışlarının kendi kendini beslemesine neden olabilir. Güvenin tesis edilebilmesi yalnızca bir hedef belirlemekle değil, bu hedefe

ulaşılacağına dair kararlı duruşun gösterilmesiyle mümkündür. Woodford (2003, s. 92), modern para politikasının “beklenti yönetimi bilimi” olduğunu ifade eder ve uygulayıcı kurumun güvenilirliğinin politika ile sonuç arasındaki gecikmeleri azaltan temel unsur olduğunu belirtir. Bu nedenle nominal çıpa, açık enflasyon hedefi, güçlü iletişim stratejisi ve tutarlı uygulama bütünlüğüyle anlam kazanır. **Kararlı bir politika duruşu:** Açık enflasyon hedefi (ör. %X) ya da enflasyon hedeflemesi rejiminin yeniden sağlam bir şekilde teyit edilmesidir. Beklentilerle savaşmak ve nominal çapanın belirlenmesini sağlamaktır.

- 2. Para politikasının operasyonel kurgusunu netleştirme:** Operasyonel çerçeve, merkez bankasının politika kararlarının piyasaya nasıl yansıdığını belirleyen teknik altyapıdır. Politika faizi, borç verme – borç alma pencereleri, açık piyasa işlemleri ve likidite yönetimi mekanizmaları bu çerçevenin temel bileşenleridir. Blanchard (2021, s. 471), operasyonel kurgunun belirsizliğinin piyasa faizleri üzerinde oynaklık yarattığını ve aktarım mekanizmasının gücünü azaltarak politika etkinliğini zayıflattığını vurgular. Türkiye açısından özellikle gecelik faiz koridorlarının belirsiz kullanımı, finansal piyasalarda öngörülebilirliği zayıflatmıştır. Faiz kanalı etkinliği, net bir operasyonel çerçeve olmadan sağlanamaz. Svensson (1997, s. 1132), aktarım mekanizmasının ilk aşamasının “piyasa faizlerinin kontrol edilebilir olması” olduğunu ifade eder. Bu nedenle likidite yönetimi prosedürlerinin düzenli, öngörülebilir ve açık olması hem bankaların fonlama davranışını hem de kreditorlerin risk fiyatlamasını güçlendirir. Operasyonel çerçevenin sadeleştirilmesi, merkez bankası ile piyasa arasındaki bilgi asimetrisini azaltır. **Karar:** Gecelik politika faizi, rezerv politikası, açık piyasa araçları ve likidite yönetimi prosedürlerinin açıklanması. Faiz kanalı etkinliği önemlidir.
- 3. Merkez Bankası bağımsızlığının ve hesap verebilirliğinin güçlendirilmesi:** Merkez bankası bağımsızlığı, fiyat istikrarı hedefinin siyasal döngülerden bağımsız yürütülmesini sağlayan temel kurumsal unsurdur. Bernanke, Laubach, Mishkin & Posen (1999, s. 22), bağımsız merkez bankalarının daha düşük ve istikrarlı enflasyon oranlarına sahip olduğunu ampirik olarak göstermiştir. Türkiye gibi mali baskınlık riski yüksek ülkelerde bağımsızlık, para politikası ile maliye politikası arasında sağlıklı bir iş bölümü oluşturur. Bağımsızlık yalnızca yasal düzenlemelerle değil, aynı zamanda uygulama pratiği ve kamuoyu güveni ile desteklenmelidir. Hesap verebilirlik ise bağımsızlığın tamamlayıcı unsurudur. Woodford (2003, s. 105), “şeffaflık ve hesap verebilirliğin yokluğunda bağımsızlık etkinliğini kaybeder” der. Politika karar tutanaklarının yayımlanması, tahmin raporlarının metodolojisinin açıklanması ve karar gerekçelerinin detaylandırılması piyasa aktörlerinin enflasyon beklentilerini daha sağlıklı oluşturmasına katkı sağlar. Bu kurumsal çerçeve güçlendikçe politika belirsizliği azalır ve güven ortamı pekişir. **Karar:** Yasal/kurumsal düzenlemeler + karar alma süreçlerinin şeffaflaştırılması (tutanaklar, raporlar).
- 4. Sıkı ve tutarlı para politikası uygulaması:** Kısa vadede sıkı para politikası, enflasyonu düşürmek için gerekli araçtır. Mishkin (2019, s. 423), enflasyon beklentilerinin yüksek olduğu ülkelerde politika faizinin reel olarak pozitif bölgede konumlandırılmasının zorunlu olduğunu vurgular. Türkiye’de yüksek enflasyon ortamlarında politika faizinin yeterince

sıkı olmaması dezenflasyon programının etkisiz kalmasına neden olmuştur. Tutarlılık, yalnızca faiz artırımı değil, politikanın sürdürülme kararlılığı anlamına gelir. Sıkılaştırmanın başarısı, mali disiplinle desteklendiğinde artar. Obstfeld ve Rogoff (1995, s. 651), mali genişlemenin para politikasının sıkılaştırıcı etkisini “kısmen veya tamamen nötralize edebileceğini” belirtir. Bu nedenle sıkı para politikası ancak eş zamanlı mali konsolidasyonla güçlenir; aksi hâlde fiyat istikrarına ulaşmak daha maliyetli hâle gelir. Tutarlılık, beklenmeyen geri dönüşlerin olmamasıyla sağlanır. **Karar:** Gerekirse kısa vadede reel sıkılaştırma ve politika faizinin enflasyon beklentilerini düşürecek şekilde belirlenmesi önemlidir.

5. **Makroprudential sıkılaştırma ve finansal istikrar önlemleri:** Makro ihtiyati araçlar, finansal döngünün aşırılıklarını sınırlamak için kullanılan politika araçlarıdır. IMF (2023, s. 50), finansal istikrarı tehdit eden risklerin yalnızca faiz politikasıyla kontrol edilemeyeceğini ve kredi büyümesi, borçluluk, varlık fiyatlarındaki köpüklerin hedeflenmesi gerektiğini vurgular. LTV (loan-to-value), DTI (borç-gelir oranı), zorunlu karşılıklar, likidite tamponları ve döviz pozisyon limitleri bu araçlara örnektir. Türkiye’de bu araçların kullanımı dalgalı olmakla birlikte, finansal döngülerin yönetiminde tutarlı bir çerçeve henüz tam olarak yerleşmemiştir. Woodford (2003, s. 121), finansal istikrar politikalarının para politikası ile koordineli olmadığına etkilerin zayıfladığını belirtir. Makro ihtiyati sıkılaştırma, özellikle kredi genişlemesinin kontrolü ve yabancı para yükümlülüklerinin sınırlandırılması açısından kritik rol oynar. **Karar:** Kredi büyümesini/FX riskini sınırlayan düzenlemeler (LTV, DTI, zorunlu karşılıklar, yabancı para kredilere sınırlama) gerekir.
6. **Döviz rezervlerini güçlendirme ve FX likidite yönetimi:** Döviz rezervlerinin güçlü olması, dış şoklara karşı “sigorta” işlevi görür. Blanchard (2021, s. 532), gelişmekte olan ülkelerde rezerv tamponlarının düşük olmasının para politikasının bağımsızlığını zayıflattığını belirtir. Türkiye’de rezerv yeterliliği tartışmaları döviz piyasasında oynaklığı artıran önemli unsurlardan biridir. Rezerv birikimi, döviz gelirlerinin çeşitlendirilmesi ve sterilize edilmiş müdahalelerle desteklenmelidir. FX likidite yönetimi, ithalatçı firmalar ve bankacılık sektörü için kritik öneme sahiptir. IMF (2023, s. 66), döviz likiditesi sıkıştığında “kur geçişkenliğinin hızlandığını” ve enflasyonist baskıların arttığını gösterir. Bu nedenle rezerv hedefi, swap anlaşmalarının dikkatli yönetimi ve rezerv artışının şeffaf stratejik planlarla yürütülmesi gereklidir. **Karar:** Rezerv hedefi, swap/borç yönetimi ve gerektiğinde sterilize edilmiş müdahaleler gerekir.
7. **Koordinasyon: mali disiplin ve yapısal reformlarla eş zamanlı ilerleme:** Para politikasının etkili olabilmesi için maliye politikası ve yapısal reformlarla uyumlu bir çerçeveye sahip olması gerekir. Bernanke et al. (1999, s. 45), para politikası ile mali disiplin arasındaki uyumsuzluğun fiyat istikrarı hedefini tehdit eden “fiskal baskınlık” riskini artırdığını belirtir. Türkiye’de 2020 sonrası bütçe genişlemesi, para politikasının sıkı duruşunun etkisini zayıflatmıştır. Yapısal reformlar ise uzun vadeli büyüme dinamiklerini güçlendiren tamamlayıcı unsurlardır. Üretkenlik artışı, işgücü piyasası reformları ve

rekabet gücünü artıran düzenlemeler para politikasının uzun vadeli etkilerini destekler. Blanchard (2021, s. 540), enflasyon hedeflemesinin kurumsal reformlarla desteklenmesi hâlinde daha istikrarlı sonuçlar verdiğini vurgular. **Karar:** Orta vadeli bütçe konsolidasyonu, vergi reformu, kamu harcama önceliklendirmesi önemlidir.

8. **İletişim ve öngörü raporlaması:** İletişim stratejisi, modern para politikasının temel bileşenidir. Woodford (2003, s. 88), enflasyonun önemli ölçüde beklentilere bağlı olduğunu ve iletişim mekanizmasının beklenti kanalını güçlendiren temel araç olduğunu belirtir. Merkez bankasının gelecek görünüme ilişkin net açıklamalar yapması (“forward guidance”), belirsizliği azaltarak politika kararlarının makroekonomik etkisini güçlendirir. Enflasyon raporlarının düzenli yayımlanması, tahmin metodolojilerinin açıklanması ve risk senaryolarının kamuoyuyla paylaşılması şeffaflığın önemli unsurlarıdır. Svensson (1997, s. 1135), tahmin raporlarının yayımlanmasının piyasa aktörlerinin karar alma süreçlerini güçlendirdiğini gösterir. Türkiye’de iletişim stratejisinin güçlendirilmesi, güvenin yeniden inşası açısından kritik önemdedir. **Karar:** Net forward guidance, enflasyon raporu, makroekonomik tahminler yayımlama periyodu önemlidir.

4.1.2. Mevcut yanlışlıklar, eksiklikler ve uygulama yetersizlikleri (Türkiye bağlamında yaygın gözlemler) üzerine analizler:

- **Kararsız / çelişkili mesajlaşma:** Verilerle ilgili kararsız mesajlaşmalar (enflasyon-maliyet) uyumsuz açıklamalar ve ani politika değişiklikleri. Para politikasının başarısında tutarlı iletişim, kararların kendisi kadar önemlidir. Türkiye’de zaman zaman çelişkili açıklamalar, veri sunumundaki belirsizlikler ve ani politika değişiklikleri beklenti kanalını zayıflatmakta ve piyasa güvenini sarsmaktadır. Mishkin (2019, s. 395), iletişim belirsizliğinin enflasyon beklentilerinin çıpalandırmasını engellediğini ve fiyatlandırma davranışını bozduğunu belirtir. Bu durum, özellikle enflasyonun yüksek ve kalıcı olduğu dönemlerde çok daha maliyetli sonuçlara yol açar. Woodford (2003, s. 210), öngörülemeyen politika değişikliklerinin piyasa faizleri, döviz kuru ve kredi koşullarında gereksiz oynaklık yarattığını gösterir. Dolayısıyla iletişim sorunları, yalnızca kurumsal itibar kaybı değil, makroekonomik istikrar kaybına da neden olur.
- **Politika faizinin siyasi baskı altında olması:** Nominal faizin gerektiğinde hızlıca düşürülmesi güveni zedelemektedir. Siyasi baskılar altında şekillenen faiz kararları, merkez bankasının güvenilirliğini zedeler ve enflasyon hedeflerinin imkânsız hâle gelmesine neden olur. Bernanke et al. (1999, s. 19), politika bağımsızlığının zayıf olduğu ülkelerde dezenflasyon maliyetlerinin daha yüksek olduğunu ampirik olarak göstermiştir. Türkiye’de 2021–2023 dönemindeki ani faiz indirimleri buna örnek gösterilebilir. Faiz kararlarının siyasi motivasyonla hareket ettiğine yönelik algı, piyasa aktörlerinin para politikasını ciddiye almamasına yol açar ve risk primini artırır. Bu durum, kredi büyümesi, kur oynaklığı ve fiyatlandırma davranışları üzerinde olumsuz etki yaratır. Tutarlı, teknik temelli faiz kararları güvenin yeniden tesisi için zorunludur.

- **Merkez Bankası bağımsızlığında belirsizlik ve şeffaflık eksikliği:** Karar gerekçeleri ve hedefler net yayımlanmamaktadır. Bağımsızlık konusunda oluşan belirsizlikler, piyasanın geleceğe ilişkin rasyonel tahmin yapmasını zorlaştırır. Woodford (2003, s. 105), şeffaf olmayan merkez bankalarının politika etkisinin zayıfladığını vurgular. Türkiye’de politika metinlerinde yapılan ani değişiklikler, hedeflerin net tanımlanmaması ve tutanakların sınırlı açıklanması şeffaflığı azaltmaktadır. Bağımsızlığın güçlendirilmesi, yalnızca yasal düzenleme değil, aynı zamanda uygulama pratiği gerektirir. Blanchard (2021, s. 480), şeffaflık arttıkça politika geçişkenliğinin güçlendiğini ve beklentilerin daha kolay yönetildiğini ifade eder. Bu nedenle hesap verebilirlik ve iletişim reformları kritik önemdedir.
- **Fiskal-politika uyumsuzluğu:** Bütçe açıkları para politikasının yükünü artırmaktadır (fiskal dominance riski). Mali disiplin sağlanmadığında para politikası hedeflerine ulaşmak güçleşir. Obstfeld & Rogoff (1995, s. 653), bütçe açıklarının finansmanında para politikasının araç hâline gelmesinin fiyat istikrarı hedefini tehlikeye attığını belirtir. Türkiye’de yüksek bütçe açıkları ve harcama genişlemeleri, enflasyonla mücadele sürecini zorlaştırmıştır. Para politikası sıkılaştırırken maliye politikası gevşek kaldığında dezenflasyon süreci maliyetli hâle gelir. IMF (2023, s. 57), para-maliye uyumsuzluğu olan ülkelerde enflasyon beklentilerinin yapışkan hâle geldiğini gösterir. Bu nedenle mali disiplin, para politikası stratejisinin ayrılmaz bir parçasıdır.
- **Zayıf rezervler ve döviz likiditesi:** Müdahale kabiliyeti sınırlı olmaktadır. Rezerv yetersizliği, döviz kuru üzerindeki baskıyı artırarak kur geçişkenliğinin çok daha güçlü çalışmasına neden olur. Blanchard (2021, s. 534), rezerv tamponlarının düşük olduğu ekonomilerin dış şoklara karşı daha kırılgan olduğunu vurgular. Türkiye’de rezerv hareketlerinin şeffaf olmaması da piyasa belirsizliğini artırmıştır. Zayıf rezerv pozisyonu, merkez bankasının döviz piyasasına müdahale kapasitesini sınırlar ve enflasyon beklentilerini bozabilir. IMF (2023, s. 66), döviz likiditesinin düşük olduğu dönemlerde fiyatlama davranışlarının daha agresif hâle geldiğini belirtir. Rezerv biriktirme stratejisinin orta vadeli, sistematik ve şeffaf olması gereklidir.
- **Makroprudential araçların yetersiz kullanımı:** Kredi genişlemesi/döviz pozisyonu üzerinde hedefleyici önlemler eksiktir. Makro ihtiyati çerçevenin zayıf olması finansal döngülerin kontrol dışına çıkmasına yol açabilir. Woodford (2003, s. 140), yalnızca faiz politikasıyla finansal risklerin yönetilemeyeceğini ve tamamlayıcı düzenlemelerin zorunlu olduğunu belirtir. Türkiye’de kredi genişlemesi, tüketici borçluluğu ve FX pozisyon riskine yönelik araçlar dönem dönem uygulanmış ancak süreklilik sağlanamamıştır. İhtiyati çerçevenin eksikliği, özellikle dövizle borçlanan firmalar açısından kırılganlık yaratır. IMF (2023, s. 78), düzenleyici tutarlılığın finansal istikrar için en önemli değişkenlerden biri olduğunu gösterir. Araçların etkin kullanımı, politikaların sadeleştirilmesi ve süreklilik önem taşır.
- **Zayıf enflasyon beklentileri yönetimi:** Kamu ve firma beklentileri kontrol altına alınamamaktadır. Türkiye’de enflasyon beklentileri uzun yıllardır hedefle uyumlu değildir.

Mishkin (2019, s. 402), beklentilerin çıpılanmamasının enflasyonun yapışkan hâle gelmesine neden olduğunu vurgular. Beklentiler hedefle değil, geçmiş enflasyonla şekillenmektedir; bu durum politika etkisini azaltır. Beklentileri yönetmek için iletişim, tutarlı uygulama ve güvenilir tahmin setleri gereklidir. Svensson (1997, s.1137), beklentilerin hedefe yakınsaması için şeffaflık ve öngörülebilirliğin zorunlu olduğunu belirtir. Türkiye’de bu alanda ciddi kapasite geliştirme ihtiyacı vardır.

- **Veri, model ve öngörü kapasitesi eksiklikleri:** Gerçek zamanlı veri/nowcasting ve güvenilir modeller yoktur. Gerçek zamanlı veri analizi, nowcasting modelleri ve güvenilir tahmin çerçeveleri modern para politikasının temel bileşenidir. Woodford (2003, s. 173), tahmine dayalı politika yürütmeyen merkez bankalarının “gecikmeli ve reaktif” hâle geldiğini vurgular. Türkiye’de veri kalitesi, hesaplamaların şeffaflığı ve model kapasitesi konusunda eksikler bulunmaktadır. Bu eksikler, politika kararlarının geç alınmasına veya yanlış kalibrasyon yapılmasına yol açabilir. IMF (2023, s. 83), veri kalitesi düşük ülkelerde para politikasının etkisinin zayıfladığını ve piyasa güveninin azaldığını belirtir. Kurumsal kapasite güçlendirilmeden politika mimarisi tam anlamıyla çalışamaz.
- **Politika araçlarının açıklık ve tutarlılık eksikliği:** Hangi araç hangi durumda kullanılacak belli değildir. Program ve politikalar arasında karmaşa ve kargaşa bulunmaktadır. Politika araçlarının nasıl, hangi durumda ve ne amaçla kullanılacağı net olmadığı zaman, piyasa aktörleri politika duruşunu doğru okuyamaz. Mishkin (2019, s. 410), araç belirsizliğinin aktarım mekanizmasının gücünü azalttığını ifade eder. Türkiye’de politika setleri arasında zaman zaman karmaşa, çelişkili mesajlar ve yön değişiklikleri görülmektedir. Tutarlılık, politika araçlarının sadeleştirilmesi, uygulanma kriterlerinin net olarak açıklanması ve iletişim disiplininin sağlanmasıyla mümkündür. Blanchard (2021, s. 490), araç-tutum-tutum değişikliği zincirinin açık olduğu ülkelerde politika etkisinin çok daha güçlü olduğunu vurgular.

Para politikası, makroekonomik istikrarın sağlanmasında temel belirleyici araçlardan biri olup, özellikle fiyat istikrarının tesis edilmesi yoluyla ekonomik karar birimlerinin beklentilerini yönlendirme işlevi görmektedir. Bu bağlamda enflasyon hedeflemesi, Merkez Bankası’nın para arzı ve faiz oranlarını belirli ve önceden ilan edilmiş hedefler doğrultusunda kullanmasını sağlayarak, politika şeffaflığını ve öngörülebilirliğini artırmaktadır. Etkili bir enflasyon hedeflemesi rejimi, yalnızca fiyat artışlarını kontrol altına almakla kalmayıp, aynı zamanda yatırım ve tasarruf kararlarının daha rasyonel bir zeminde alınmasına katkıda bulunmaktadır.

Faiz politikaları, para politikasının aktarım mekanizmasının merkezinde yer almakta ve reel ekonomi üzerindeki etkileri büyük ölçüde beklenti kanalı üzerinden şekillenmektedir. Kısa vadeli politika faizinin uzun vadeli faizlere ve kredi koşullarına etkin biçimde yansıtılmadığı bir ortamda, para politikasının büyüme ve yatırım üzerindeki yönlendirici gücü zayıflamaktadır. Bu nedenle faiz oranlarının yalnızca nominal düzeyleri değil, reel faizlerin seyri ve finansal piyasalara verdiği sinyaller de para politikasının başarısı açısından kritik öneme sahiptir.

Döviz kuru yönetimi, özellikle dışa açık ve finansal entegrasyonu yüksek ekonomilerde para politikasının tamamlayıcı bir boyutunu oluşturmaktadır. Ani ve sert kur dalgalanmaları, enflasyon geçişkenliği yoluyla fiyat istikrarını bozarken, finansal bilançolar üzerinde de olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu nedenle döviz rezervlerinin yeterli düzeyde tutulması ve likidite yönetimi araçlarının etkin kullanımı, para politikasının şoklara karşı dayanıklılığını artıran temel unsurlar arasında yer almaktadır.

Mevcut arıza ve bozukluklar incelendiğinde, yüksek enflasyon ve oynak fiyat beklentilerinin para politikasının kredibilitesini aşındırdığı görülmektedir. Para politikası araçlarının piyasa beklentilerini zamanında ve yeterince yönlendirememesi, politika sinyallerinin etkinliğini azaltmakta ve döviz kuru kırılma risklerini derinleştirmektedir. Bu durum, para politikasının tek başına değil, mali disiplin ve yapısal politikalarla birlikte ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Başarıya ulaşma yolu ise, para politikasının kurumsal ve operasyonel bağımsızlığının güçlendirilmesine dayanmaktadır. Merkez Bankası'nın karar alma süreçlerinin siyasi ve mali baskılardan arındırılması, enflasyon hedeflemesinin inandırıcılığını artırarak beklenti kanalı üzerinden daha güçlü sonuçlar üretmesini sağlar. Ayrıca para politikasının maliye politikasıyla uyumlu bir çerçevede yürütülmesi, fiyat istikrarını kalıcı hâle getiren ve finansal istikrarı destekleyen bütüncül bir makroekonomik politika mimarisinin oluşmasına katkı sunmaktadır.

4. 2. Maliye Politikası

Günümüzde yaşanan küresel ekonomik krizden çıkışta, devletlerin kamu harcamalarına başvurması ve krizden çıkış reçetelerinde devletçi ve korumacı iktisat politikalarıyla reel ekonomiye bizzat müdahalesi kamu harcamalarının önemini ortaya çıkarmıştır (Aksu, 2013, s. 129; Aksu, 2014, s.66-67). “Ekonomide durgunluk sürecinin hüküm sürdüğü bir dönemde, kamu harcamalarında yapılacak artış, toplam talebin artmasına ve bu suretle ekonominin yeniden canlanma sürecine girmesine katkıda bulunur. Bu durum toplam üretim kapasitesinin artırıcı nitelikteki (alt yapı yatırımları vb.), devlet tarafından verilen her türlü üretimi arttırmaya yönelik sübvansiyonlar ile istihdamı artırıcı işsizliği azaltıcı politikalar iktisadi büyüme üzerinde etkili olmaktadır. Sosyal ve ekonomik gelişme, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, büyük oranda hükümetlerin genişleyen kamu hizmetlerini ve ekonomik sosyal altyapı geliştirme programlarını finanse edebilmesi için yeterli gelir kaynakları yaratabilme yeteneğine bağlıdır.” (Kotler ve diğ., 2000, s. 263; aktaran bkz: Aksu, 2014, s.66-67).

Maliye politikası, devletin harcama, vergi ve borçlanma araçlarını kullanarak ekonomik istikrarı sağlama, kaynak dağılımını etkileme ve gelir dağılımını düzenleme sürecidir. Samuelson ve Nordhaus (2010), maliye politikasını “devletin toplam talebi, istihdamı ve fiyat istikrarını yönlendirmek amacıyla harcama ve vergilemede yaptığı değişiklikler” olarak tanımlar (Samuelson ve Nordhaus, 2010, s. 482). Bu tanım, maliye politikasının hem kısa dönem konjonktürel istikrarı hem de uzun dönem iktisadi büyüme kapasitesini hedeflediğini göstermektedir. Maliye politikasının teorik temeli Keynesyen iktisada dayanır. Keynes (1936), eksik istihdam durumunda

kamu harcamalarının artırılmasını ve vergilerin düşürülmesini önererek maliye politikasını toplam talep yönetimi için merkezi bir araç hâline getirmiştir (s. 115–118). Bu yaklaşım, ekonomik durgunluk dönemlerinde genişleyici maliye politikasının etkili olduğuna işaret ederken, enflasyonist dönemlerde ise daraltıcı maliye politikası önerilmektedir. Maliye politikasının temel unsurları **(i) kamu harcamaları, (ii) vergiler, (iii) kamu borçlanması, (iv) bütçe dengesi ve (v) mali kurumların yönetimi** olarak sıralanır. Musgrave ve Musgrave (1989), maliye politikasının üç temel fonksiyonunu “tahsis”, “dağıtım” ve “istikrar” olarak ayırarak kamu harcamalarının hem ekonomik hem sosyal sonuçlarını açıklamıştır (Musgrave & Musgrave, 1989, s.72–75). Bu üç fonksiyon, günümüzde OECD, IMF ve Dünya Bankası mali politikalarının değerlendirildiği temel çerçeveyi tanımlamaktadır. Vergileme ise hem bütçe finansmanı hem de ekonomide davranışsal yönlendirme işlevi görmektedir. Kamu borçlanması, bütçe açıklarının finansmanında kritik olup mali sürdürülebilirlik açısından belirleyicidir (Tanzi & Schuknecht, 2000, s. 54). Maliye politikasının amaçları üç grupta toplanmaktadır: **(1) Ekonomik istikrarı sağlamak (fiyat istikrarı, tam istihdam, sürdürülebilir büyüme), (2) Gelir dağılımında adaleti güçlendirmek, (3) Kaynak dağılımında etkinliği artırmak.** Stiglitz (2000), mali politikanın sosyal refahı artırmak adına piyasada ortaya çıkan aksaklıkları düzeltmek için kritik bir rol üstlendiğini vurgular (Stiglitz, 2000, s. 89). Bu amaçlar, politikaların hem konjonktürel (kısa dönem) hem de yapısal (uzun dönem) hedeflere hizmet ettiğini gösterir.

Maliye politikasında başarıya giden diğer bir adım **çevrim karşıtı (counter-cyclical) politika uygulayabilme kapasitesidir.** Kaminsky, Reinhart ve Végh (2004), gelişmekte olan ülkelerin çoğunda mali politikanın çevrim-yanlı (pro-cyclical) olduğunu; yani kriz dönemlerinde harcamaların kısıldığını, genişleme dönemlerinde artırıldığını gösterir (s. 25–27). Başarılı ülkeler ise, kriz dönemlerinde genişleyici, büyüme dönemlerinde ise daraltıcı politikalar uygulayabilen kurumsal kapasiteye sahiptir. Maliye politikasının süreçleri; **planlama, bütçe oluşturma, uygulama, denetim ve etki analizi** aşamalarından oluşur. Allen & Tommasi (2001), etkili bir maliye politikasının, şeffaf bir bütçe yapısına, harcama kontrol mekanizmalarına ve güçlü denetim kurumlarına dayanması gerektiğini belirtmektedir (s. 43–45). Maliye politikası yalnızca konjonktürel amaçlara hizmet etmez; aynı zamanda uzun dönem büyüme stratejilerinin ana belirleyicisidir. Özellikle eğitim, sağlık, altyapı ve Ar-Ge harcamaları yoluyla sermaye birikimi hızlanır ve üretkenlik artışı desteklenir. Barro (1990), kamu yatırımlarının üretim fonksiyonuna pozitif katkı sağladığını göstermiştir (s. 120–122). Özellikle performans esaslı bütçeleme, maliyenin etkinlik boyutunu güçlendiren modern bir uygulamadır. Başarıya giden politika patikaları arasında **vergi tabanının genişletilmesi, kayıt dışı ekonominin azaltılması, harcama etkinliğinin artırılması, aktif borç yönetimi, otomatik stabilizatörlerin güçlendirilmesi ve orta vadeli mali planlama** yer almaktadır. OECD (2020), mali reformların ancak orta vadeli bir perspektif ile uygulandığında kalıcı sonuç verdiğini vurgulamıştır (OECD, 2020, s. 102–105). Bu nedenle maliye politikası, sadece yıllık bütçeden değil, 3–5 yıllık planlama ufkundan beslenmelidir.

Maliye politikasının temel amaçları genel kabul gören iktisat literatürü çerçevesinde şu şekilde maddeler halinde açıklanabilir:

- **Ekonomik istikrarın sağlanması:** Enflasyon ve deflasyon gibi makroekonomik dalgalanmaları azaltmak, ekonomik konjonktürü dengelemek amaçlanır. Kamu harcamaları ve vergiler yoluyla toplam talep yönlendirilir.
- **İktisadi büyüme ve kalkınmanın desteklenmesi:** Üretim kapasitesini artıracak altyapı, eğitim, sağlık ve Ar-Ge harcamalarıyla sürdürülebilir büyüme teşvik edilir.
- **Gelir dağılımında adaletin sağlanması:** Artan oranlı vergilendirme ve sosyal transferler yoluyla gelir eşitsizliklerinin azaltılması hedeflenir.
- **Kaynakların etkin tahsisi:** Piyasanın yetersiz kaldığı alanlarda (kamusal mallar, dışsallıklar) kamu müdahalesiyle kaynakların daha verimli kullanılması sağlanır.
- **Tam istihdamın desteklenmesi:** Kamu yatırımları ve teşvik politikalarıyla işsizliğin azaltılması ve istihdamın artırılması amaçlanır.
- **Bütçe disiplininin sağlanması:** Kamu gelir ve giderlerinin sürdürülebilir bir yapı içinde yönetilmesi, kamu borçlanmasının kontrol altında tutulması hedeflenir.
- **Sosyal refahın artırılması:** Sosyal güvenlik, sağlık, eğitim ve yoksullukla mücadele harcamaları aracılığıyla toplumun genel refah düzeyi yükseltilir.

Vergi politikası maliye politikasının diğer kritik unsurudur. Vergilerin ekonomik kararlar üzerindeki etkileri oldukça belirgindir. Vergi oranları, yatırım kararlarını, tüketim eğilimlerini, işgücü arzını ve tasarruf eğilimlerini doğrudan etkiler. OECD (2020), vergi tabanının genişletilmesinin ve kayıt dışı ekonominin azaltılmasının mali sürdürülebilirlik açısından hayati olduğunu belirtir (s. 102–105). Borçlanma politikası, maliye politikasının sürdürülebilirlik boyutunu belirler. Kamu borcunun aşırı artması mali esnekliği azaltır ve uzun vadede mali politikaların etkinliğini sınırlar. Reinhart ve Rogoff (2010), kamu borcu/GSYH oranının belirli eşiklerin üzerine çıktığında büyüme üzerinde baskı oluşturduğunu ileri sürmüştür (s. 576–579). Bu nedenle borç yönetimi, maliye politikasında stratejik bir konudur.

Başarılı bir maliye politikasının ilk adımı **sağlam bir mali kural ve bütçe çerçevesi** oluşturmaktır. Kopits ve Symansky (1998), mali kuralların güvenilir maliye politikalarının temel şartı olduğunu, özellikle harcama disiplini ve borç sınırı getirilmesinin büyüme üzerinde olumlu etkiler yarattığını belirtir (Kopits ve Symansky, 1998, s. 12–15). Aktarılan literatür, ülkelerin mali performanslarının uzun vadede kurumsal disiplin ve şeffaflığa bağlı olduğunu göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde maliye politikası, ekonomik dalgalanmaların dengelenmesi, toplumsal refahın artırılması ve uzun vadeli büyüme kapasitesinin güçlendirilmesi için hayati bir politika alanıdır. Literatür, güçlü kurumlar, şeffaflık, disiplin ve çevrim karşıtı politika uygulama kapasitesinin maliye politikasının başarısını belirleyen temel öğeler olduğunu göstermektedir. Bu nedenle ülkeler, mali hedeflerini yalnızca bütçe açıkları ya da borç stokuyla sınırlı görmemeli;

maliye politikasını ekonomi yönetiminin stratejik bir bileşeni olarak ele almalıdır. Bu çerçevede maliye politikası, modern ekonomiler için yalnızca bir kamu maliyesi tekniği değil; ülkenin büyüme patikasını belirleyen, toplumsal refahı şekillendiren ve ekonomik istikrarın temelini oluşturan bir politika alanıdır. Dolayısıyla maliye politikasının tasarımı ve uygulanması, uzun vadeli stratejik bir perspektif gerektirir. Gelişmekte olan ülkeler için maliye politikasının öncelikleri arasında vergi reformu, kayıt dışı ekonominin azaltılması, harcama etkinliğinin artırılması, borç yönetiminin modernize edilmesi ve mali kuralların güçlendirilmesi yer alır. Dünya Bankası (2021), gelişmekte olan ülkelerin mali esnekliğinin düşük olduğunu ve bu nedenle şoklara karşı savunmasızlıklarının yüksek olduğunu ifade etmektedir (s. 52–55).

Mali disiplin, maliye politikasının başarısı için temel koşuldur. Orta vadeli mali çerçeveler (OVP, OMF, mali programlar) ülkelerin uzun vadeli mali hedeflerinin belirlenmesini sağlar. IMF (2019), mali çerçevelerin şeffaflığının artmasının borçlanma maliyetlerini düşürdüğünü ve ülke risk primini azalttığını ortaya koymuştur (s. 33–35). Mali şeffaflık, maliye politikasının toplumsal güvenilirliğini belirler. Bağımsız denetim kurumlarının güçlü olması, kamu kaynaklarının etkinliğini artırır ve yolsuzluk riskini azaltır. OECD (2015), mali şeffaflığı yüksek ülkelerin mali performanslarının uzun vadede daha güçlü olduğunu göstermiştir (s. 77–80). Maliye politikası uygulamalarında karşılaşılan temel sorunlar arasında politika gecikmeleri, siyasi baskılar, mali kural ihlalleri ve kısa vadeli popülist kararlar yer almaktadır. Bu nedenle maliye politikası “kurumsallaşmış bir politika alanı” hâline geldiğinde daha öngörülebilir ve ekonomik istikrar sağlayıcı bir rol üstlenir.

Maliye politikası, hükümetin kamu harcamaları ve vergi politikaları aracılığıyla ekonomiyi yönlendirmesini içerir. Sonuç olarak maliye politikası hem konjonktürel istikrarın sağlanması hem de ekonomik kalkınmanın yönlendirilmesi açısından kilit bir politika aracıdır. Etkin bir maliye politikası, sağlam mali disiplin, güçlü mali kurumlar, çevrim karşıtı politika kapasitesi, şeffaf ve hesap verebilir bütçe sistemi ile mümkündür. Literatür, maliye politikasının başarısının yalnızca araçlara değil, aynı zamanda kurumsal ortama bağlı olduğunu göstermektedir. Stratejik analiz, bütçe açıkları ve kamu borçlarının sürdürülebilirliği gibi konular değerlendiriliyor. Özellikle bütçe açığı ve GSYH açığı aralıklarının kontrolü, ekonomik istikrarın sürdürülmesinde kritik öneme sahiptir. Orta Vadeli Programı (2023-2025), mali disiplinin korunmasını ve bütçe dengesinin hedeflemektedir.

Maliye politikasında güvenin yeniden inşası, yalnızca bütçe rakamlarının düzeltilmesine değil, kamuoyuna ve piyasalara sunulan **zamanlı, tutarlı ve bağlayıcı bir eylem planının** varlığına bağlıdır. Bu bağlamda ilk aşamada öngörülen acil harcama gözden geçirme ve harcama dondurma uygulamaları, mali disiplinin yeniden tesis edilmesi açısından sembolik olduğu kadar işlevsel bir rol üstlenmektedir. Özellikle yeni harcama onaylarının durdurulması ve yalnızca zorunlu ya da yüksek getirili yatırımların korunması, kısa vadede bütçe açığının kontrolden çıkmasını önlerken, piyasalara mali otoritenin kararlılığına dair güçlü bir sinyal üretmektedir.

Şeffaf iletişim ve düzenli raporlama, maliye politikasının teknik bir alan olmaktan çıkarak toplumsal meşruiyet kazandığı temel mekanizmalardan biridir. Orta vadeli hedeflerin, risklerin ve alınacak önlemlerin açık biçimde paylaşılması; belirsizlik primini düşürerek kamu borçlanma

maliyetlerini sınırlayıcı etki yaratır. Bu süreçte vergi tahsilatını artırmaya yönelik geçici ama hedefli önlemler, bütçe dengesine kısa vadeli katkı sağlarken, vergi adaletinin güçlendirilmesi yoluyla kayıt dışı ekonomiyle mücadelede de tamamlayıcı bir işlev görür.

Kısa ve orta vadede ilan edilen üç yıllık bütçe çerçevesi ve harcama tavanları, maliye politikasının öngörülebilirliğini artıran temel araçlardır. Bu tür çerçeveler, yalnızca mevcut bütçe yılını değil, geleceğe dönük mali taahhütleri de disiplin altına alarak kamu harcamalarında popülist dalgalanmaların önüne geçer. Vergi reformu ve harcama etkinliği analizlerinin eş zamanlı yürütülmesi, gelir ve gider tarafında simetrik bir ayarlama süreci oluşturarak mali konsolidasyonun sosyal maliyetini azaltır.

Orta vadede borç yönetimi reformu ve mali kuralların yasalaştırılması, maliye politikasının kurumsal derinliğini belirleyen en kritik aşamayı temsil eder. Borç vadesinin uzatılması ve yerel para cinsinden borçlanmanın önceliklendirilmesi, küresel finansal dalgalanmalara karşı kamu maliyesinin kırılma riskini azaltır. Buna eşlik eden mali kurallar, bütçe açıklarını ve borç stokunu siyasi döngülerden bağımsız bir çerçeveye oturtarak mali disiplini kalıcı hâle getirir.

Uzun vadede vergi idaresinin dijitalleşmesi ve kamusal varlık yönetiminin rasyonelleştirilmesi, maliye politikasının sürdürülebilirliğini destekleyen yapısal unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Gerçek zamanlı vergi izleme sistemleri ve dijital denetim mekanizmaları hem vergi tabanını genişletmekte hem de idarenin etkinliğini artırmaktadır. Aynı şekilde, verimsiz kamu iktisadi teşebbüslerinin yeniden yapılandırılması veya elden çıkarılması, kamu maliyesi üzerindeki gizli yükümlülükleri azaltarak kaynakların daha verimli alanlara yönlendirilmesini mümkün kılar.

Bu bütüncül maliye politikası çerçevesinin başarısı, uygulamanın sürekliliği kadar **izleme ve erken uyarı mekanizmalarının etkinliğine** de bağlıdır. KPI'lar aracılığıyla bütçe dengesi, borç dinamikleri ve gelir performansı düzenli olarak izlenmediğinde, mali disiplin hızla aşınabilmektedir. Erken uyarı göstergeleri sayesinde politika sapmaları zamanında tespit edilerek düzeltici önlemler alınabilir; aksi hâlde maliye politikası, para politikasını baskılayan ve makroekonomik istikrarsızlığı besleyen bir unsur hâline dönüşebilir.

Sonuç olarak, burada ortaya konan maliye politikası çözüm dizisi; kısa vadeli güven tesisinden başlayıp, orta vadeli kurumsal bağlayıcılığa ve uzun vadeli yapısal sürdürülebilirliğe uzanan **çok katmanlı bir stratejik yol haritası** sunmaktadır. Bu yaklaşım, mali disiplini daraltıcı bir kemer sıkma anlayışının ötesine taşıyarak, makroekonomik istikrarı ve toplumsal dayanıklılığı birlikte gözeten çağdaş bir maliye politikası paradigmasını temsil etmektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün dediği gibi bir toplumun tam bağımsızlığı "ekonomik bağımsızlıktan" geçer, bunu sağlayabilmek için ülkeyi borçlanmadan denk bir bütçe ile maliyesini güçlü bir şekilde tanzim etmektir (Aksu, 2021, s.204). Bu bağlamda konu değerlendirilmeye alınmalıdır. Ekonomik stratejiyi buna göre oluşturmak gerekir.

4.2.1. Maliye Politikası Temel Politika Dizileri ve Alınması Gereken Kararlar

1. Acil Mali Sağlamlık Paketi (Finansal Güven Tesisi)

- Karar: Hemen uygulanacak harcama kısıtları + hedeflenmiş gelir artırıcı önlemler belirlenmesi.
- Amaç: Piyasaya güven vermek, bütçe açığını kontrol altına alma sinyali.

2. Orta Vadeli Mali Konsolidasyon Programı (3Y–5Y OVP tipi)

- Karar: Orta vadeli (3 yıllık) bütçe çerçevesi; birincil dengede hedefler, harcama tavanları.
- Amaç: Sürdürülebilir borç dinamiği sağlama.

3. Vergi Reformu ve Gelir Artırımı Stratejisi

- Karar: Vergi tabanını genişletecek, tahsilatı artıracak ve adaleti güçlendirecek reform paketi.
- Amaç: Kalıcı gelir artışı, yolsuzluk/kaçakçılıkla mücadele.

4. Kamu Harcamalarının Yeniden Önceliklendirilmesi

- Karar: Verimlilik analizi (spending review) ve kaynakların önceliklendirilmesi.
- Amaç: Kamu kaynaklarının büyüme-odaklı alanlara yönlendirilmesi.

5. Borç Yönetimi Reformu ve Vade Uzatma Programı

- Karar: Net borçlanma profili, döviz-denominasyon yönetimi, vade uzatma stratejisi.
- Amaç: Finansman maliyetini ve dış şoklara duyarlılığı azaltmak.

6. Otomatik Sınır/Ayar Mekanizmaları (fiscal rules)

- Karar: Bütçe kuralları (açık sınırı, kamu borç/GSYH hedefi) + esneklik mekanizmaları.
- Amaç: Politik iniş çıkışları sınırlamak, öngörülebilirliği artırmak.

7. Koordinasyon Mekanizmaları (Para–Maliye–Makroprudential)

- Karar: Düzenli üst düzey koordinasyon, kriz durumunda ortak eylem planı.
- Amaç: Politika tutarlılığı, moral hazard azaltma.

4.2.2. Mali Politikada Yaygın Eksikler / Yanlışlar / Uygulama Yetersizlikleri

1. Kısa vadeli, siyasi döngü odaklı harcama artışı — sürdürülebilirlikten ödün.
2. Zayıf borç yönetimi (kısa vadeli yüksek faizli borçlanma; döviz hakimiyeti).

3. Dar vergi tabanı ve zayıf vergi idaresi (kaçakçılık, muafiyetler).
4. Harcamaların önceliklendirilmemesi; verimsiz kamu yatırımları.
5. Şeffaflık/hesap verebilirlik eksikliği; veri gecikmeleri.
6. Mali kuralların olmadığı veya uygulanmadığı durumlar.
7. Para politikası ile uyumsuz mali gevşeme (fiskal dominance).
8. Sosyal koruma ağı yeterince hedeflenmeyen kesintiler — yoksulların korunamaması.

“Para politikalarındaki hatalar, makro ekonomik hedeflerdeki tutarsızlıklar ve hedeflemedeki başarısızlıklar, piyasalarda meydana gelen bozulmalar ve zamanında bu dengesizliklere karşı önlemler ortaya konmaması, kamu maliyesi politikalarındaki uygulamadan ve programdan kaynaklanan hatalar, bankacılık ve finans sistemlerindeki kırılganlıklar ve uygulamada karşılaşılan yanlışlar, ekonomik açıkların yol açtığı sorunlar ve açıkları önleyici politikaları uygulamada yetersiz kalınması, uluslararası ekonomik sistemlerde görülen dengesizlikler ve kırılganlıklar, kamu kesimindeki popülist politikalar, toplam borç stokundaki artışlar ve borçların sürdürülebilir politikalarındaki yanlışlar, finansal serbestleşmeler.” (Tunay, 2014, s.90; aktaran bkz: Aksu, 2021, s.185),

Tablo 6: Makro Ekonomik Maliye Politikaları ile İlgili Göstergeler

Gösterge	Mevcut Düzey	Hedef	Zaman
Bütçe Açığı / GSYH (%)	-6,2	-3	36 Ay
Faiz Dışı Fazla / GSYH (%)	-1,5	1	30 Ay
Vergi Gelirleri Artışı (%)	38	60	24 Ay
Kamu Harcamalarının Etkinliği Endeksi	54	75	48 Ay
Borç / GSYH (%)	42	35	60 Ay

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 7: Maliye Politikalarında Uygulama Süreçleri ve Eylemleri

Dönem	Politika Paketi	Eylem
0–12 Ay	Vergi Tabanı Genişletilmesi	Kayıt dışının azaltılması, dijital vergi sistemi
0–12 Ay	Harcama Gözden Geçirme	İsrafın azaltılması, kamu alımlarında revizyon
1–3 Yıl	Bütçe Disiplini	Kural bazlı maliye politikası uygulanması
1–3 Yıl	Borç Yönetimi	Vadelerin uzatılması, faiz yükünün azaltılması
3–5 Yıl	Yapısal Dönüşüm	Verimliliği artırıcı kamu yatırımlarına öncelik

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

4.2.3. Türkiye’de Maliye Politikası: 2025–2035 Dönemi Senaryo Bazlı Projeksiyonlar

Türkiye’nin maliye politikası 2025–2035 döneminde halen çözülmeyi bekleyen yapısal sorunlar ile karşı karşıyadır. Bu dönemin ilk bölümünde, yüksek bütçe açığı ve daralan vergi tabanı, mali disiplinin yeniden tesis edilmesini zorunlu kılmaktadır. Literatürde mali disiplinin sürdürülebilir büyüme için ön koşul olduğu sıkça vurgulanmaktadır (Blanchard, 2021). Başarı senaryosunda, bütçe açığının GSYH’ye oranı %1–%2 gibi yönetilebilir bir aralığa çekilmekte, kamu borç stokunun payı ise düşen bir trend izlemektedir. Bu çerçevenin hayata geçirilmesi, orta vadeli mali kurallar ve harcama etkinliği reformları ile mümkündür. Böyle bir yapısal dönüşüm, faiz giderlerinin bütçe içindeki payını azaltarak maliye politikasının para politikasıyla uyum içinde çalışmasına olanak tanır.

Kısmi başarı senaryosu, mali disiplinin kısmen sağlandığını fakat devletin mali yapısındaki kırılganlığın devam ettiğini varsayar. Bu senaryoda bütçe açığı %3–%5 aralığında dalgalanmakta ve kamu borcu yatay bir seyir izlemektedir. Harcama kalitesi belirli reformlara rağmen yükselmekte, mali–parasal uyum zayıf bir biçimde kurulmaktadır. Bu durum, Keynesyen fiyat çarpanının sınırlı etkinlikte kaldığı, piyasa beklentilerinin hâlâ belirsiz olduğu bir makro alan yaratır. Gelişmekte olan ülkelere ilişkin ampirik çalışmalar, mali disiplinin gevşek olduğu ortamlarda borç sürdürülebilirliğinin bozulma eğilimine girdiğini ve risk priminin yükseldiğini göstermektedir (IMF, 2022). Türkiye’nin ara senaryoda bu risklerle karşılaşması, makroekonomik istikrarın kırılgan olmasına yol açabilir.

Başarısızlık senaryosu, maliye politikasında popülist harcamaların ve düşük tahsilatın hâkim olduğu bir dönemi tanımlar. Bütçe açığı %6’nın üzerinde seyretmekte ve kamu borcu artan bir patikada ilerlemektedir. Bu bağlamda faiz giderlerinin bütçe üzerindeki baskısı yükselmekte, sosyal harcamaların etkinliği düşmekte ve yatırım öncelikli alanlara ayrılan kaynaklar daralmaktadır. Bu senaryo, “borç–faiz sarmalı” olarak adlandırılan yapısal sorunu tetikleyebilir; burada artan borç yükü, artan faiz ödemeleri ile bütçe üzerindeki yükü daha da artırır. Krugman (2010) ve Reinhart & Rogoff (2010) gibi çalışmalarda, yüksek borç stokunun iktisadi büyümeyi olumsuz etkilediği ve mali politikanın etkinliğini azalttığı vurgulanmıştır. Türkiye’nin bu senaryoda kalması, makroekonomik kırılganlıkların artmasına, dış finansman maliyetlerinin yükselmesine ve iktisadi büyümenin ivme kaybetmesine neden olur.

Sonuç olarak, Türkiye’nin 2025–2035 döneminde maliye politikası performansı, sadece kısa vadeli fiyat istikrarı hedeflerine değil, mali disiplinin kurumsal düzeyde tasarlanmasına bağlıdır. Başarı senaryosu, disiplinli bütçe yönetimi, güçlü mali kurallar, harcama verimliliği ve vergi tabanının genişletilmesine dayanmaktadır. Bunların sağlanamaması durumunda ise, kırılganlıkların derinleşmesi muhtemeldir. Bu nedenle politika yapıcılarının orta ve uzun vadeli reform programlarını tutarlı, öngörülebilir ve hesap verebilir biçimde hayata geçirmeleri, Türkiye’nin makroekonomik performansını belirleyici bir faktördür.

Tablo 8: Türkiye’de 2025–2035 Maliye Politikası Senaryo Matrisi

Senaryo	Bütçe Dengesi (% GSYH)	Kamu Borcu (% GSYH)	Büyüme Etkisi	Enflasyon Etkisi	Genel Değerlendirme
Başarı Senaryosu	-1,0 / -0,5	%35–40	Orta–yüksek	Düşürücü	Sürdürülebilir mali yapı
Kısmi Uyum Senaryosu	-2,5 / -3,0	%45–50	Orta	Nötr	Kırılgan denge
Başarısızlık Senaryosu	-5,0 ve üzeri	%60+	Düşük	Artırıcı	Borç–enflasyon sarmalı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tabloya İlişkin Kısa Akademik Yorum yapmak gerekirse;

- Başarı senaryosu, mali kural uygulaması, borç vade uzatımı ve vergi tabanı genişlemesi sayesinde mali sürdürülebilirliğin güçlendiği; para politikasının üzerindeki fiskal baskının ortadan kalktığı bir patikayı temsil eder.
- Kısmi başarı, teknik reformların yapılmasına rağmen siyasal ve kurumsal bağlayıcılığın zayıf kaldığı; borç dinamiklerinin kırılgan ama kontrol edilebilir olduğu bir denge durumudur.
- Başarısızlık senaryosu ise kronik bütçe açıkları, artan faiz yükü ve mali–parasal kopukluk nedeniyle fiscal dominance riskinin kalıcılaştığı bir yapıyı ifade eder.

586

1. Analitik Çerçeve ve Varsayımlar

2025–2035 döneminde Türkiye’de maliye politikasının başarısı; bütçe disiplini, harcama kalitesi, vergi tabanının genişliği ve kamu borcunun sürdürülebilirliği eksenlerinde değerlendirilmektedir. Bu projeksiyonlar, maliye politikasının para politikası üzerindeki baskı derecesini de içeren “mali baskınlık–parasal uyum” çerçevesine dayanmaktadır. Üç senaryo altında, maliye politikasının makroekonomik istikrar üzerindeki etkileri analiz edilmiştir: başarı, kısmi başarı ve başarısızlık.

2. Başarı Senaryosu: Kural Bazlı ve Üretken Maliye Politikası

Başarı senaryosunda maliye politikası, orta vadeli mali kurallar ve şeffaf bütçe süreçleri ile yürütülmektedir. Kamu harcamaları, cari nitelikli transferlerden ziyade altyapı, eğitim, sağlık ve Ar-Ge yatırımlarına yönlendirilmektedir. Vergi politikası ise dolaylı vergilere aşırı bağımlılığı azaltan, doğrudan ve tabana yayılmış bir yapı kazanmıştır.

2025–2035 projeksiyonlarında bu yaklaşım, bütçe açığının GSYH’ye oranının düşük ve öngörülebilir bir bantta seyretmesini sağlamaktadır. Kamu borcunun milli gelire oranı istikrarlı biçimde gerilerken, faiz dışı fazla mali disiplinin temel çıpası hâline gelmektedir. Bu yapı, para politikasının etkinliğini artırarak maliye–para politikası uyumunu güçlendirmektedir.

3. Kısmi Başarı Senaryosu: Dengeleyici Ama Kırılgan Maliye Politikası

Bu senaryoda maliye politikası kısa vadeli büyüme ve sosyal talepler arasında denge kurmaya çalışmakta; ancak yapısal reformlar sınırlı kalmaktadır. Kamu harcamaları kontrol altında tutulsa da vergi tabanı genişletilememekte; kayıt dışılık ve tahsilat sorunları devam etmektedir.

Projeksiyonlara göre bütçe açığı dönemsel olarak artmakta; kamu borcu sürdürülebilirliğini korumakla birlikte faiz duyarlılığı yükselmektedir. Maliye politikası ekonomiyi destekleyici rol oynasa da para politikasının enflasyonla mücadelesine tam destek verememektedir. Bu senaryoda maliye politikası, istikrar üretmek yerine istikrarı koruma işleviyle sınırlı kalmaktadır.

4. Başarısızlık Senaryosu: Mali Baskınlık ve Borç Dinamiği Bozulması

Başarısızlık senaryosunda maliye politikası, popülist harcama artışları ve verimsiz transferlerle karakterize edilmektedir. Bütçe süreçleri şeffaflıktan uzaklaşmakta; kamu harcamalarının büyüme üzerindeki çarpan etkisi zayıflamaktadır. Vergi politikası dar tabanlı ve adaletsiz bir yapıya sıkışmaktadır.

2025–2035 projeksiyonlarında bu yapı, bütçe açığının hızla artmasına ve kamu borcunun milli gelire oranının yükselmesine yol açmaktadır. Faiz giderlerinin bütçe içindeki payı belirgin biçimde artarken, maliye politikası para politikası üzerinde baskın hâle gelmektedir. Sonuç olarak enflasyonist finansman ve borç sarmalı riski güçlenmektedir.

Tablo 9: Nicel Maliye Politikası Projeksiyonu (2025-2035)

Gösterge (2025–2035 Ort.)	Başarı Senaryosu	Kısmi Başarı Senaryosu	Başarısızlık Senaryosu
Bütçe Açığı / GSYH (%)	%1 – %2	%3 – %5	%6 ve üzeri
Birincil Denge / GSYH (%)	+%1 – +%2 (fazla)	0 – +%0,5	Negatif
Kamu Borcu / GSYH (%)	Düşen trend (\leq %50–55)	Yatay (%55–65)	Artan (>%70)
Faiz Giderleri / Bütçe (%)	Düşük (%8–10)	Orta (%12–15)	Yüksek (>%18)
Borç Ortalama Vadesi	Uzun (7–10 yıl)	Orta (5–7 yıl)	Kısa (<5 yıl)
YP Borç Payı (%)	Düşük (<%30)	Orta (%30–45)	Yüksek (>%50)
Vergi Gelirleri / GSYH (%)	Artan (%22–24)	Sınırlı artış (%20–21)	Durağan/Azalan (<%19)
Harcama Kalitesi	Yüksek (yatırım & verimlilik odaklı)	Orta (kısmi verimlilik)	Düşük (transfer & faiz ağırlıklı)
Mali Kural Uygulaması	Güçlü ve bağlayıcı	Kısmi / esnek	Yok
Mali–Parasal Politika Uyum	Güçlü koordinasyon	Zayıf koordinasyon	Kopuk / çatışmalı
Piyasa Risk Primi (CDS)	Düşük (<200 bp)	Orta (250–400 bp)	Yüksek (>500 bp)
Kredi Notu Eğilimi	İyileşme / yatırım yapılabilirliğe yakın	Durağan	Bozulma

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye’de 2025–2035 döneminde maliye politikasının başarısı, **harcama miktarından çok harcama niteliğine** bağlıdır. Üretken ve kural bazlı bir maliye politikası, para politikasının yükünü hafifleterek makroekonomik istikrarı kalıcı hâle getirmektedir. Buna karşılık, mali disiplinin kaybolduğu bir senaryoda maliye politikası büyüme üretmek yerine **istikrarsızlığın kaynağı**

hâline gelmektedir. Finansal istikrarsızlık hipotezi ile iktisadi yapının istikrara kavuşabilmek için geleneksel para ve maliye politikalarının dengesizliğe çare olmayacağını belirtmiştir. Öncelikle kurumsal düzenlemelerin yapılması gerektiğini, dengesizliğin kaynağı olan finansal yapının iki temel kaynağı olan bankalar ve merkez bankalarından başlanılarak kurumsal düzenlemelerin yapılması gerektiğini öne sürmüştür (Atamtürk, 2012:56-58; aktaran bkz: Aksu, 2021, s.193). Hyman Minsky, finansal kırılganlığın ve mali yapının zayıflığının kapitalist ekonomilerin temel özelliklerinden biri olduğunu belirtir. Bu kırılganlığın şiddeti arttıkça finansal krizler kaçınılmaz olur (Aksu, 2021, s.193).

Tablo 10: Türkiye’de Maliye Politikası Araçları – Sorunlar – Hedefler – Riskler – Başarı Koşulları Matrisi

Politika Alanı	Temel Araçlar	Mevcut Yapısal Sorunlar	Hedeflenen Makro Sonuç	Başlıca Riskler	Başarı Koşulları
Bütçe Politikası	Harcama disiplini, orta vadeli programlar	Kronik bütçe açığı, harcama katılığı	Mali disiplin, borç sürdürülebilirliği	Popülist harcamalar, seçim döngüsü	Kural bazlı bütçe, şeffaflık
Kamu Harcamaları	Yatırım önceliklendirmesi, performans bütçesi	Verimsiz yatırımlar, israf	Potansiyel büyümenin artması	Kaynak tahsis hataları	Etki analizine dayalı planlama
Vergi Politikası	Dolaylı–dolaysız vergi dengesi	Dar vergi tabanı, kayıt dışılık	Gelir adaleti, sürdürülebilir gelir	Vergi kaçakları, tahsilat riski	Dijital denetim, taban genişlemesi
Borç Yönetimi	Vade uzatımı, iç–dış borç dengesi	Kısa vadeli borç, faiz hassasiyeti	Borç stokunun istikrarı	Faiz ve kur şokları	Güvenilir borç stratejisi
Sosyal Harcamalar	Transferler, hedefli destekler	Etkinsiz sosyal yardımlar	Gelir dağılımı iyileşmesi	Bütçe baskısı	Hedefli ve ölçülebilir destek
Yerel Mali Yapı	Merkezi–yerel kaynak paylaşımı	Yerel mali disiplinsizlik	Bölgesel kalkınma	Yerel borçlanma riski	Denetim ve mali koordinasyon

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 11: Türkiye’de Maliye Politikası – Para Politikası Etkileşim Matrisi

Maliye Politikası Tutumu	Para Politikası Etkisi	Üçüz Açık Üzerindeki Etki	Makro Sonuç
Sıkı maliye	Para politikasına alan açar	Cari ve bütçe açığı azalır	Güven artışı
Gevşek maliye	Para politikasını baskılar	Açıklar derinleşir	Enflasyonist baskı
Kural bazlı maliye	Beklenti çıpalar	Tasarruf açığı daralır	İstikrar
Popülist maliye	Faiz–kur sarmalı	Üçüz açık kalıcılaşır	Kırılganlık

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye’de maliye politikasının başarısı, **harcama miktarından ziyade harcama kalitesi** ile doğrudan ilişkilidir. 2025–2035 döneminde maliye politikasının para politikasıyla uyumlu biçimde yürütülmemesi hâlinde, dezenflasyon sürecinin maliyeti artacak ve borç dinamikleri kırılganlaşacaktır. Özellikle **üçüz açık yapısının** kalıcı hâle gelmesi, maliye politikasını kısa vadeli finansman aracı konumuna indirgeme riski taşımaktadır.

Bu nedenle maliye politikası;

- Kural bazlı,
- Şeffaf,
- Etki analizi temelli,
- Orta–uzun vadeli hedeflerle uyumlu bir yapıya kavuşturulmadıkça, makroekonomik istikrarın kalıcı biçimde sağlanması mümkün değildir.

Tablo 12: Türkiye ve Diğer Ülkelerle Maliye Politikalarının Karşılaştırılması

Ülke	Mali Kural	Borç Yönetimi	Bütçe Disiplini	Türkiye ile Fark
Brezilya	Var	Orta	Orta	Kural bazlı yapı
Meksika	Güçlü	Güçlü	Yüksek	Öngörülebilirlik
Polonya	Güçlü	Güçlü	Yüksek	AB uyumu
Türkiye	Zayıf	Kırılgan	Dalgalı	Politika süreksizliği

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Maliye politikası, ekonomik istikrarın sağlanması ve sürdürülebilir büyümenin desteklenmesi açısından makroekonomik politika setinin temel bileşenlerinden biridir. Bu çerçevede bütçe disiplini, kamu harcamalarının kontrol altında tutulmasını ve bütçe açıklarının öngörülebilir bir patikada yönetilmesini ifade etmektedir. Disiplinli bir bütçe yapısı, yalnızca mali sürdürülebilirliği güçlendirmekle kalmaz; aynı zamanda piyasalara güven veren bir çapa işlevi göreyerek faiz oranları ve risk primleri üzerinde olumlu etkiler yaratır.

Kamu borç yönetimi, maliye politikasının uzun vadeli başarısını belirleyen en kritik alanlardan biridir. Borçlanmanın vade yapısı, para birimi kompozisyonu ve faiz maliyeti, kamu maliyesinin kırılganlık düzeyini doğrudan etkilemektedir. Kısa vadeli ve yüksek faizli borçlanma eğilimi, bütçe üzerindeki faiz yükünü artırarak mali alanı daraltmakta ve kamu kaynaklarının üretken alanlardan faiz ödemelerine kaymasına yol açmaktadır. Bu nedenle uzun vadeli ve sürdürülebilir borçlanma stratejilerinin oluşturulması, mali istikrar açısından zorunlu bir koşul hâline gelmektedir.

Vergi politikası, maliye politikasının hem gelir hem de dağıtım boyutunu şekillendiren temel araçlardan biridir. Etkin bir vergi sistemi, vergi tabanının genişliği, tahsilat kapasitesi ve adalet ilkeleri üzerinden değerlendirilmektedir. Dar vergi tabanı ve yüksek dolaylı vergi bağımlılığı, gelir dalgalanmalarını artırırken gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu durum, maliye politikasının konjonktür karşısı işlevini zayıflatmakta ve ekonomik istikrarsızlık risklerini artırmaktadır.

Kamu yatırımlarının stratejik planlanması ise maliye politikasının büyüme ve kalkınma boyutunu doğrudan ilgilendirmektedir. Altyapı, eğitim ve üretken sektörler yönlendirilen yatırımlar, uzun vadede potansiyel büyüme kapasitesini artırırken, verimsiz ve siyasi önceliklerle şekillenen

harcamalar kaynak israfına yol açmaktadır. Harcama kompozisyonundaki bu dengesizlikler, bütçe açıklarını derinleştirdiği gibi kamu yatırımlarının çarpan etkisini de sınırlamaktadır.

Maliye politikasında başarıya ulaşmanın temel yolu, orta vadeli mali programlar aracılığıyla öngörülebilir ve kural temelli bir çerçevenin oluşturulmasından geçmektedir. Harcama ve borçlanma önceliklerinin iktisadi büyümeyi destekleyecek biçimde yeniden yapılandırılması, vergi tabanının genişletilmesi ve tahsilat etkinliğinin artırılmasıyla birlikte ele alındığında, maliye politikası makroekonomik istikrarın kalıcı bir bileşeni hâline gelebilir. Bu bütüncül yaklaşım, mali disiplin ile iktisadi büyüme arasındaki dengeyi güçlendirerek kamu maliyesinin sürdürülebilirliğini artırmaktadır.

4. 3. İstihdam Politikaları

“Bir ekonomi kavramı olan istihdamı (employment) üretim faktörlerinin gelir sağlamak amacıyla çalışması ya da çalıştırılması olarak özlü bir şekilde tanımlayabiliriz. Biliyoruz ki, bir ülkenin ürettiği toplam mal ve hizmet miktarı yani milli geliri ile o ülkenin işe koşup çalıştırabildiği üretim faktörleri sayısı arasında doğrusal-pozitif yönlü bire bir ilişki bulunmaktadır. İstihdamın (emek miktarının) önemli miktarını çeken sanayi sektörünün (reel sektörün) genişlemesi ile iktisadi büyüme arasında doğrusal bir paralellik bulunmaktadır.” (Arısoy, 2008, s.11; Aksu, 2017, s.41). İstihdam politikası, bir ekonomide emek arzı ile emek talebi arasındaki dengenin sağlanmasını, işsizliğin azaltılmasını ve üretken istihdamın artırılmasını hedefleyen bütüncül kamu müdahaleleri seti olarak tanımlanır. Bu politika alanı yalnızca iş yaratmayı değil, yaratılan işlerin niteliğini, sürdürülebilirliğini ve toplumsal refaha katkısını da kapsar. Dolayısıyla istihdam politikası, dar anlamda işsizlik oranlarını düşürmeye yönelik geçici tedbirlerden ziyade, iktisadi büyüme, beşerî sermaye gelişimi ve sosyal denge ile doğrudan bağlantılı yapısal bir politika alanıdır. Modern iktisat literatüründe istihdam politikaları, büyüme stratejilerinin ayrılmaz bir bileşeni olarak ele alınmaktadır. İstihdam politikaları, oranların azaltılması ve tam istihdamın sağlanması amacıyla uygulanır. Stratejik hedefleme, iş gücü piyasasının analizini ve işsizlik türlerinin belirlenmesini içerir. Eğitim ve mesleki eğitim programları, iş gücünün artırılarak istihdamının sağlanması. Makroekonomik verilerin yorumlanması, oranların analiz edilmesinde ve politikaların etkinliğinin değerlendirilmesinde önemlidir. İstihdam politikası, bir ekonomide **ışgücünün niceliksel ve niteliksel olarak etkin kullanımını sağlamak**, işsizliği azaltmak ve sürdürülebilir iktisadi büyümeyi desteklemek amacıyla kamu otoriteleri tarafından uygulanan politika ve araçlar bütünüdür. Bu politika alanı yalnızca işsizliğin düşürülmesine değil, aynı zamanda **ışgücü verimliliğinin artırılmasına, gelir dağılımının iyileştirilmesine ve sosyal bütünleşmenin güçlendirilmesine** hizmet eder. Modern iktisat literatüründe istihdam politikası, büyüme ve fiyat istikrarı kadar temel bir makroekonomik hedef olarak değerlendirilmektedir.

Bu dönüşümdeki istihdam ve iktisadi büyüme ilişkisinin ülkenin ekonomik yapısında, ne kadar önemli olduğu, toplumsal refahın yaygınlaşmasında, gelir dağılımında, toplam talep-toplam arz dengesinin sağlanmasında önem arz etmektedir. Dünya'daki ülkelerin hemen hepsinde istihdamdaki değer artışı GSMH artışının altında seyretmektedir (Harbison ve Mooney, 1966, s.74-

75; aktaran bkz: Aksu, 2017, s.40). Dolayısıyla istihdam artışlarının büyüme üzerindeki etkisi sanıldığı aksine yüksek düzeyli değildir. Türkiye’de özellikle son 25 yıldır önemli sayılabilecek büyüme oranları yakalandığı halde işsizliğin gittikçe artması karşısında, akademik çevrelerde “**istihdam yaratmayan bir büyüme olgusunun**” tartışılmaya başlanmasında etken olmuştur. Aslında burada önemli olan büyüme üzerindeki mihenk noktasını bilmek gerekir. Ekonomideki toplam verimlilik durumu ve yarattığı artışı bilmek, büyümedeki püf noktanın ne olduğunu anlamamızda kolaylık sağlayacaktır (Aksu, 2017, s.40). “*Gelişmekte olan ülkelerin en büyük sorunlarından biri, nüfus artış hızı %2 ve daha fazla artışa sahip olan ülkelerde aşırı nüfus artışı ve bunun beraberinde getirdiği yüksek işgücü artış hızıdır. Gelişmekte olan ülkelerin çalışabilir yaş (15-64 yaş) grubunda ciddi bir artış göze çarpmaktadır. Ancak bu artış hızına rağmen üretimde istihdam kapasitesi yeterince artmadığı görülmektedir. Zaten çözülmesi gereken birçok sorunlarla karşı karşıya olan gelişmekte olan ülkeler, sahip oldukları kıt kaynakları, yüksek nüfus artışı sonucu, ortaya çıkarttıkları bu milli gelir pastasını daha çok fert arasında paylaştırmak zorunluluğu, ekonomik sorunların çözümünü daha da zorlaştırmaktadır. Daha önce belirtildiği gibi, teknolojik yenilikler bir yandan istihdam olanaklarını azaltırken, bir yandan da yeni istihdam olanakları yaratmaktadır. Ama yaratılan yeni olanaklar işsizlik sorununa çare olabilmekten çok uzak görünmektedir.*” (Aksu, 2017, s.41).

“*Her iktisadi büyümenin istihdam yaratma koşullarını sağlamaması ve daha çok istihdam yaratan sektörlerin büyümeyi de itekleyen sektörler olması, ekonomide iş yaratma potansiyelini de barındıran sektörler olarak görülmüştür.*” (Kara ve Duruel, 2005, s. 393; aktaran bkz: Aksu, 2017, s.42). Bu açıdan bakıldığında büyümenin istihdam üzerinde, istihdamında büyüme üzerinde etkileri olabildiği gibi, istihdam yaratmayan büyüme ile istihdam yaratan büyüme arasında bugün pek çok ülkenin ekonomisinde tartışılır hale gelen ciddi bir büyüme sorunsalı da (DPT, 2007, s.1-7; aktaran bkz: Aksu, 2017, s.41-42) bir bilimsel tartışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır (Aksu, 2017, s. 41-42).

İstihdam politikasının teorik temelleri, klasik iktisattan Keynesyen yaklaşıma ve yeni nesil işgücü piyasası teorilerine kadar uzanmaktadır. Klasik yaklaşımda istihdam, ücret esnekliği yoluyla piyasa mekanizması içinde belirlenirken; Keynesyen iktisat, **toplam talep yetersizliğinin işsizliğin temel nedeni** olduğunu savunur ve kamunun aktif rolünü vurgular. Günümüzde ise endojen büyüme ve beşerî sermaye teorileri, istihdam politikasını uzun vadeli büyümenin belirleyici unsurlarından biri olarak ele almaktadır. Bu bağlamda istihdam, sadece bir sonuç değil, aynı zamanda büyümenin bir girdisi olarak değerlendirilmektedir. Makroekonomik açıdan istihdam politikası, toplam talep yönetimi ile yakından ilişkilidir. Keynesyen yaklaşımda istihdam, efektif talebin bir fonksiyonu olarak görülür ve kamu harcamaları, vergi politikaları ile yatırımlar yoluyla istihdam artırılabilir. Bu çerçevede istihdam politikası, maliye ve para politikasıyla eşgüdüm içinde yürütülmesi gereken tamamlayıcı bir araçtır. Talep yetersizliğinin hâkim olduğu dönemlerde kamu öncülüğünde istihdam yaratılması, ekonomik durgunlukların derinleşmesini önleyici bir tampon mekanizma işlevi görür. Bu nedenle istihdam politikası, konjonktür karşıtı (counter-cyclical) politika setinin önemli bir parçasıdır.

Arz yönlü perspektiften bakıldığında ise istihdam politikası, işgücünün niteliğini artırmaya odaklanır. Eğitim politikaları, mesleki beceri kazandırma programları, yaşam boyu öğrenme ve aktif işgücü piyasası politikaları bu yaklaşımın temel unsurlarıdır. Buradaki temel amaç, işgücünün teknolojik dönüşüme uyumunu sağlamak ve yapısal işsizliği azaltmaktır. Dijitalleşme, otomasyon ve yeşil dönüşüm süreçleri, istihdam politikalarının yalnızca niceliksel değil niteliksel bir dönüşümü de hedeflemesini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda istihdam politikası, uzun vadeli büyüme potansiyelinin belirleyici unsurlarından biri hâline gelmektedir.

İstihdam politikası, işgücünün **niceliksel (istihdam oranı)** ve **niteliksel (verimlilik, beceri uyumu)** olarak ekonomiye etkin biçimde dâhil edilmesini amaçlayan kamu politikaları bütünüdür. Bu politika alanı yalnızca işsizliği azaltmayı değil, aynı zamanda **sürdürülebilir büyümeyi, sosyal bütünleşmeyi** ve **gelir istikrarını** desteklemeyi hedefler. Bu nedenle istihdam, modern makroekonomide hem bir **amaç** hem de diğer hedeflere ulaşmada bir **araç** niteliği taşır.

İstihdam politikasının temel amaçları, iktisat literatürü ve uygulamalar çerçevesinde şu şekilde maddeler halinde özetlenebilir:

- **İşsizliğin azaltılması:** Açık işsizliğin, gizli işsizliğin ve uzun süreli işsizliğin düşürülmesi temel hedeftir.
- **Tam istihdamın sağlanması:** Çalışmak isteyen ve çalışabilir durumda olan bireylerin üretim sürecine dâhil edilmesi amaçlanır.
- **İstihdamın niteliğinin artırılması:** Kayıtlı, güvenceli, verimli ve vasıf düzeyi yüksek istihdamın yaygınlaştırılması hedeflenir.
- **İşgücü verimliliğinin yükseltilmesi:** Eğitim, mesleki beceri geliştirme ve yaşam boyu öğrenme politikalarıyla işgücünün üretkenliği artırılır.
- **İşgücü arzı ile talebi arasındaki uyumun sağlanması:** Eğitim sistemi ile işgücü piyasası arasındaki uyumsuzlukların (beceri uyumsuzluğu) giderilmesi amaçlanır.
- **Kırılgan grupların istihdama katılımının artırılması:** Kadınlar, gençler, engelliler ve uzun süreli işsizlerin işgücü piyasasına entegrasyonu desteklenir.
- **Bölgesel istihdam dengesizliklerinin azaltılması:** Geri kalmış bölgelerde istihdam yaratıcı yatırımlar teşvik edilerek bölgesel farklar azaltılır.
- **Kayıt dışı istihdamın azaltılması:** Sosyal güvenlik sisteminin güçlendirilmesi ve denetimlerle kayıtlı çalışmanın artırılması hedeflenir.
- **Ekonomik büyüme ile istihdam arasındaki bağın güçlendirilmesi:** “İstihdam yaratmayan büyüme” olgusunun önüne geçilmesi amaçlanır.

İstihdam politikalarının temel kavramlarından ilki **aktif işgücü piyasası politikalarıdır (ALMP)**. Mesleki eğitim, beceri kazandırma, işbaşı eğitimleri, girişimcilik destekleri ve iş eşleştirme hizmetleri bu kapsamdadır. Bu araçlar, özellikle teknolojik dönüşüm ve dijitalleşme sürecinde

ortaya çıkan **beceri uyumsuzluğunu (skill mismatch)** azaltmayı hedefler. Aktif politikalar, işgücü arzının kalitesini yükselterek istihdamın kalıcı olmasını sağlar.

İkinci temel kavram **pasif işgücü piyasası politikalarıdır**. İşsizlik sigortası, kısa çalışma ödeneği ve gelir destekleri bu grupta yer alır. Pasif politikalar, işsizliğin sosyal maliyetlerini azaltırken toplam talebi istikrara kavuşturur. Ancak uzun süreli ve kontrolsüz kullanım, işgücü piyasasına dönüşü geciktirebileceğinden aktif politikalarla birlikte tasarlanması gerekir.

Üçüncü kavram **beşerî sermayedir**. Eğitim, sağlık ve yaşam boyu öğrenme yatırımları, istihdam politikasının uzun vadeli etkisini belirler. Beşerî sermaye yaklaşımı, istihdamı yalnızca iş sayısı üzerinden değil, **verimlilik ve katma değer** üzerinden değerlendirmeyi gerekli kılar. Bu yönüyle istihdam politikası, büyüme politikalarının ayrılmaz bir bileşenidir. Bu kavramı aşağıda daha detaylı olarak incelenecektir.

Dördüncü kavram **işgücü piyasası kurumları ve düzenlemeleridir**. Asgari ücret, çalışma süreleri, iş güvencesi ve sendikal yapı, istihdam kararlarını doğrudan etkiler. Etkin bir istihdam politikası, çalışanların korunması ile firmaların istihdam yaratma kapasitesi arasında denge kurmayı amaçlar.

İstihdam politikasının bir diğer önemli boyutu sosyal politikalarla olan etkileşimidir. Kadınların, gençlerin, engellilerin ve kayıt dışı çalışanların işgücü piyasasına katılımını artırmaya yönelik hedefli politikalar, istihdamın kapsayıcılığını güçlendirir. Bu yönüyle istihdam politikası, gelir dağılımı adaletini ve toplumsal bütünleşmeyi destekleyen bir araçtır. İstihdam artışının sosyal güvenlik sistemine katkısı, yoksullukla mücadele ve sosyal transferlerin sürdürülebilirliği açısından da kritik öneme sahiptir. Dolayısıyla istihdam politikası, ekonomik olduğu kadar sosyal bir politika alanı olarak değerlendirilmelidir. Kurumsal ve yapısal açıdan istihdam politikası, işgücü piyasası esnekliği ile güvencesi arasındaki denge sorununu gündeme getirir. Aşırı katı işgücü piyasaları istihdam yaratımını sınırlarken, aşırı esnek yapılar güvencesiz çalışmayı artırabilir. Bu nedenle “güvenceli esneklik” (flexicurity) yaklaşımı, çağdaş istihdam politikalarının temel referans çerçevelerinden biri hâline gelmiştir. Etkin bir istihdam politikası, işverenlerin istihdam maliyetlerini makul düzeyde tutarken çalışanların gelir ve iş güvencesini koruyacak kurumsal düzenlemeleri içermelidir. Son olarak istihdam politikası, uzun vadeli kalkınma stratejileriyle uyumlu bir biçimde ele alındığında kalıcı etki yaratır. Sektörel dönüşüm, sanayi ve teknoloji politikaları, bölgesel kalkınma hedefleri istihdam politikalarının yönünü belirler. İstihdamın sürdürülebilirliği, yalnızca kısa vadeli teşviklerle değil, üretim yapısının verimlilik temelli dönüşümüyle mümkündür. Bu nedenle istihdam politikası, makroekonomik istikrar, yapısal reformlar ve kalkınma vizyonu arasında köprü kuran stratejik bir politika alanı olarak değerlendirilmelidir.

4.3.1. İstihdam Politikası Hedefleri: İstihdam politikası makroekonomik hedeflerle doğrudan bağlantılıdır. Başlıca hedefler şunlardır:

1. **Tam istihdama yakın bir yapı oluşturmak:** İşgücünün üretken biçimde ekonomiye katılımını sağlamak.

2. **Sürdürülebilir iktisadi büyümeyi desteklemek:** Verimli ve nitelikli istihdam yoluyla potansiyel büyüme hızını artırmak.
3. **Gelir dağılımını iyileştirmek:** İstihdam yoluyla hanehalkı gelirlerini artırmak ve eşitsizliği azaltmak.
4. **Fiyat istikrarına dolaylı katkı sağlamak:** Verimlilik artışı yoluyla maliyet enflasyonunu sınırlamak.
5. **Sosyal istikrarı güçlendirmek:** İşsizliğin yol açtığı sosyal dışlanma ve yoksulluğu azaltmak.
6. **Beşerî sermaye birikimini artırmak:** Uzun vadeli rekabet gücünü desteklemek.

4.3.2. Türkiye İçin İstihdam Politikası Projeksiyonları (2025–2035)

İstihdam politikası matrisi, istihdamın yalnızca nicelik değil, nitelik meselesi olduğunu ortaya koymaktadır. Başarı senaryosunda eğitim–istihdam eşleşmesi güçlenirken, aktif işgücü politikaları işsizliği önleyici bir yapıya dönüşmektedir. Bu senaryoda istihdam artışı verimlilikle desteklenmekte ve büyüme kalitesi yükselmektedir. Bu makro politika matrisi, **tekil politika araçlarının değil, politikalar arası uyumun** ekonomik performansı belirlediğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Başarı senaryosunda para politikasının fiyat istikrarı sağlaması, maliye politikasının disiplinli ve yatırım odaklı olması ve istihdam politikasının beşerî sermayeyi güçlendirmesi **birbirini besleyen bir sistem** oluşturmaktadır. Bu yapı, potansiyel büyümeyi artırırken aynı zamanda enflasyonist baskıları sınırlamaktadır.

Kısmi başarı senaryosu, istihdam artışının ağırlıklı olarak düşük verimli ve kayıt dışı alanlarda yoğunlaştığı bir yapıyı temsil eder. İşsizlik oranı görece düşse bile, genç ve kadın istihdamındaki yapısal sorunlar devam eder. Bu nedenle istihdamın büyümeye katkısı sınırlı kalır. Kısmi başarı senaryosu, Türkiye'nin geçmiş deneyimleriyle oldukça uyumludur. Para politikasında görece sıkılaşıma sağlansa dahi, maliye politikası ve istihdam politikasıyla yeterli eşgüdüm sağlanamadığında, elde edilen kazanımlar **kalıcı olamamaktadır**. Bu senaryoda büyüme devam eder ancak niteliği zayıflar; istihdam artışı verimlilikle desteklenmez.

Başarısızlık senaryosu ise makro istikrarsızlık–istihdam kırılması–beyin göçü zincirinin güçlendiği bir yapıyı ifade eder. Bu durumda istihdam, iktisadi büyümenin taşıyıcısı olmaktan çıkar; sosyal transferlere bağımlılık artar ve uzun vadeli refah kaybı ortaya çıkar. Başarısızlık senaryosu ise **makro politika kopukluğunun** yarattığı kısır döngüyü yansıtmaktadır. Para politikasındaki güven kaybı mali disiplini bozar; mali gevşeme enflasyonu besler, istihdam politikası ise yalnızca sosyal maliyetleri yönetmeye indirgenir. Bu durumda ekonomi düşük büyüme–yüksek enflasyon–yüksek işsizlik sarmalına girer.

Tablo 13: Türkiye’de İstihdam Politikalarının 2025-2035 Projeksiyonu

İstihdam Göstergeleri (2025–2035 Ort.)	Başarı Senaryosu	Kısmi Başarı Senaryosu	Başarısızlık Senaryosu
Toplam İstihdam Oranı (%)	Yüksek ve artan (\geq %55–58)	Sınırlı artış (%50–53)	Düşük ve dalgalı (\leq %48)
İşsizlik Oranı (%)	Tek haneli, yapısal olarak düşük (%7–8)	Görelî düşüş (%9–11)	Çift haneli, kronik (%12+)
Genç İşsizliği (%)	Belirgin düşüş (%15 altı)	Kısmi iyileşme (%18–22)	Yüksek ve kalıcı (%25+)
Kadın İstihdam Oranı (%)	Güçlü artış (%40+), kapsayıcı	Sınırlı artış (%33–36)	Durgun veya gerileyen (%30 altı)
Kayıt Dışı İstihdam (%)	Azalan (%20 altı)	Yatay (%25–30)	Artan (%35+)
İşgücü Verimliliği	Yüksek artış (teknoloji & beceri uyumu)	Orta düzey artış	Düşük, verimlilik kaybı
Beşerî Sermaye Niteliği	Güçlü (eğitim–beceri uyumu yüksek)	Parçalı gelişim	Erozyon ve beyin göçü
Sektörel İstihdam Yapısı	Sanayi, teknoloji, yeşil sektörler	Hizmet ağırlıklı, düşük katma değer	Enformel ve düşük verimli sektörler
İstihdamın Büyüme Katkısı	Yüksek ve sürdürülebilir	Sınırlı	Zayıf ve kırılğan
Sosyal ve Bölgesel Denge	Güçlü (bölgesel farklar azalır)	Kısmi iyileşme	Derinleşen eşitsizlikler

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Senaryo 1: Başarı Senaryosu

Bu senaryoda aktif işgücü politikaları, eğitim reformu ve makroekonomik istikrar birlikte uygulanmaktadır. İstihdam oranı kademeli olarak artarken, özellikle **kadın ve genç istihdamında** belirgin iyileşme sağlanır. Kayıt dışı istihdam azalır ve işgücü verimliliği yükselir. 2035 itibarıyla işsizlik oranı tek haneli ve yapısal olarak düşük bir seviyeye yerleşir.

Senaryo 2: Kısmi Başarı Senaryosu

Politika uygulamaları parçalı ve dönemsel kalır. Eğitim–işgücü uyumu sınırlı ölçüde iyileşir. İstihdam artışı daha çok düşük verimli sektörlerde yoğunlaşır. İşsizlik oranı düşse de genç işsizliği ve bölgesel dengesizlikler devam eder. İstihdamın büyüme katkısı sınırlı kalır.

Senaryo 3: Başarısızlık Senaryosu

Makroekonomik istikrarsızlık ve yetersiz istihdam politikaları nedeniyle işsizlik kronikleşir. Kayıt dışılık artar, beşerî sermaye erozyona uğrar ve emek göçü hızlanır. İstihdam, büyümenin taşıyıcısı olmaktan çıkar; sosyal maliyetler yükselir.

Bu bütüncül makro politika matrisi, **2025–2035 döneminde Türkiye için başarının anahtarının tek bir politika tercihi değil, “politika mimarisi”** olduğunu göstermektedir. Para, maliye ve istihdam politikaları arasında **zamansal, hedefsel ve kurumsal uyum** sağlanmadığı sürece, elde edilen kazanımlar geçici olacaktır. 2025–2035 projeksiyonları, istihdam politikasının başarısının büyük ölçüde **makro politika eşgüdümüne** bağlı olduğunu göstermektedir. Para politikası istikrar üretmediği, maliye politikası büyüme dostu bir çerçeve sunmadığı sürece, istihdam politikalarının

tek başına kalıcı sonuçlar üretmesi mümkün değildir. Bu nedenle istihdam matrisi, yalnızca Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın değil, ekonomi yönetiminin tüm bileşenlerinin ortak sorumluluğunu yansıtan bir yapı olarak değerlendirilmelidir.

Tablo 14: Türkiye’de İstihdam Politikası Matrisi (2025-2035)

Politika Boyutu	Başarı Senaryosu	Kısmi Başarı Senaryosu	Başarısızlık Senaryosu
Politika Yaklaşımı	Aktif + önleyici istihdam politikaları	Reaktif ve parçalı	Pasif ve gecikmeli
Eğitim-İşgücü Uyumu	Güçlü (beceri eşleşmesi)	Sınırlı	Kopuk
Aktif İşgücü Politikaları	Yaygın, hedefli ve ölçümlü	Kısmen etkili	Etkisiz
Kadın İstihdamı	Yapısal artış	Geçici artış	Durgun
Genç İstihdamı	Kalıcı ve nitelikli	Düşük kaliteli	Yüksek işsizlik
Kayıt Dışı İstihdam	Azalan	Yatay	Artan
Bölgesel İstihdam	Dengeli	Dengesizlik sürer	Derinleşir
İşgücü Verimliliği	Artan	Sınırlı artış	Düşüş
Göç & Beyin Göçü	Tersine dönüş	Nötr	Hızlanan çıkış
İstihdamın Büyümeye Katkısı	Güçlü	Orta	Zayıf

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Sonuç olarak istihdam politikası, Türkiye'nin 2025–2035 döneminde karşı karşıya olduğu demografik dönüşüm, teknolojik değişim ve küresel rekabet baskıları karşısında **stratejik bir kalkınma aracı** niteliği taşımaktadır. Başarı senaryosunun gerçekleşmesi, istihdamı geçici teşviklerle değil; kurumsal kapasite, eğitim reformu ve verimlilik artışı üzerinden ele alan bütüncül bir politika mimarisini zorunlu kılmaktadır. Aksi durumda istihdam, iktisadi büyümenin taşıyıcısı olmaktan uzaklaşarak, kriz dönemlerinde yönetilmesi gereken bir sosyal risk alanına dönüşecektir.

İstihdam politikaları, makroekonomik istikrarın sağlanması ve kapsayıcı iktisadi büyümenin desteklenmesi açısından temel politika alanlarından birini oluşturmaktadır. Tam istihdam hedefi, yalnızca işsizliğin azaltılmasını değil, aynı zamanda iş gücünün üretken ve sürdürülebilir biçimde ekonomiye entegre edilmesini ifade etmektedir. Bu bağlamda istihdam politikaları, büyüme performansının sosyal refaha dönüşmesini sağlayan temel aktarım mekanizmalarından biri olarak değerlendirilmektedir.

Genç ve kadın işsizlik oranlarının yüksek seyretmesi, iş gücü piyasasında yapısal sorunların varlığına işaret etmektedir. Özellikle eğitim sistemi ile iş gücü talebi arasındaki uyumsuzluk, işsizliğin konjonktürel olmaktan ziyade yapısal bir karakter kazanmasına neden olmaktadır. İş gücünün yetkinlik ve beceri eksiklikleri, teknolojik dönüşüm ve dijitalleşme sürecinde emek piyasasının uyum kapasitesini zayıflatmakta ve verimlilik artışlarını sınırlamaktadır.

Mesleki eğitim ve insan sermayesi yatırımları, istihdam politikalarının uzun vadeli etkinliğini belirleyen en kritik unsurlar arasında yer almaktadır. İş gücünün beceri setlerinin güncellenmesi, yalnızca istihdam oranlarını artırmakla kalmamakta; aynı zamanda iş gücü verimliliği, ücret

düzeyleri ve ekonomik rekabet gücü üzerinde de kalıcı etkiler yaratmaktadır. Bu nedenle mesleki eğitim programlarının, sektörlerin güncel ve geleceğe dönük iş gücü ihtiyaçlarıyla uyumlu biçimde tasarlanması gerekmektedir.

İstihdam teşvikleri, özel sektörün istihdam yaratma kapasitesini artırmayı amaçlayan önemli politika araçlarıdır. Ancak bu teşviklerin etkinliği, hedefleme ve süreklilik düzeyine bağlıdır. Genel ve kalıcı teşvik mekanizmaları, kısa vadede istihdam artışı sağlasa da uzun vadede mali yük oluşturabilmektedir. Buna karşılık, belirli sektörler, bölgelere veya dezavantajlı gruplara yönelik hedeflenmiş teşvikler, istihdam artışının kalıcılığını ve verimliliğini güçlendirmektedir.

Bölgesel istihdam dengesizlikleri, istihdam politikalarının mekânsal boyutunu ön plana çıkarmaktadır. İş gücünün belirli ekonomik merkezlerde yoğunlaşması hem bölgesel eşitsizlikleri derinleştirmekte hem de kentleşme baskılarını artırmaktadır. Bu nedenle bölgesel kalkınma projeleriyle desteklenen istihdam politikaları, iş gücünün ülke geneline daha dengeli dağılmasını sağlayarak ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliği güçlendirmektedir. Bu bütüncül yaklaşım, istihdam politikalarının makroekonomik hedeflerle uyumlu ve kalıcı sonuçlar üretmesini mümkün kılmaktadır.

4. 4. Dış Ticaret Politikaları

Dış ticaret, bir ekonominin ulusal sınırları dışında yer alan ülkelerle yalnızca mal değişimini değil; hizmet, sermaye, teknoloji, patent ve lisans gibi unsurları da kapsayan çok yönlü bir ekonomik etkileşim alanını ifade eder. Bu yönüyle dış ticaret, uluslararası ekonomik ilişkilerin en somut ve ölçülebilir boyutunu oluşturmaktadır. Söz konusu etkileşim, ülkeler arasında üretim faktörlerinin bileşimi, doğal kaynak dağılımı, emek maliyetleri ve teknolojik kapasite açısından ortaya çıkan yapısal farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Uluslararası ticaret, ülkelerin kendi üretim sınırları içinde etkin biçimde üretmedikleri mal ve hizmetleri dışarıdan temin etmelerine olanak tanırken, karşılaştırmalı üstünlüğe sahip oldukları alanlarda uzmanlaşarak ihracat yapmalarını mümkün kılmaktadır. Bu süreç, hem kaynakların daha rasyonel tahsis edilmesini hem de üretim ve verimlilik düzeylerinin yükselmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla dış ticaret, ulusal ekonomilerin küresel üretim ve değer zincirlerine entegrasyonunu güçlendiren temel bir mekanizma olarak, uzun dönemli iktisadi büyümenin önemli bir belirleyicisi niteliği taşımaktadır (Aksu, 2014, s.376-377; Aksu, 2025, s.155).

Buna göre dış ticaret kavramı; *“Dış ticaret, ülkeler arasında mal ve hizmetlerin mübadele edilmesi yoluyla, her ülkenin üretim fazlasını değerlendirmesi ve üretim açığını gidermesini sağlayan bir ekonomik faaliyettir.”* (Krugman & Obstfeld, 2022, s.15; Aksu, 2014, s.375-395). Bu bağlamda; *“Dış ticaret, ülkelerin üretim, tüketim ve kaynak farklılıklarından doğan; malların, hizmetlerin, sermaye ve bilginin ulusal sınırları aşarak değişimini ifade eden, aynı zamanda iktisadi büyüme, kalkınma ve küresel bütünleşmenin temel dinamiğini oluşturan çok boyutlu bir ekonomik süreçtir.”* (Aksu, 2014, s.375-395).

Dış ticaret politikaları, cari açık ve dış ticaret dengesi gibi performansların uygulanmasını hedefler. Stratejik analiz, ithalat ve ihracat verilerinin değerlendirilmesini ve rekabet gücünü kapsar. İkinci Kalkınma Planı'nda (2024-2028), cari işlemler dengede kalıcı iyileşme sağlamayı ve üretimi

artırmayı sağlar. Dış ticaret politikaları, bir ülkenin uluslararası mal ve hizmet akımlarını düzenlemeye yönelik olarak uyguladığı araçlar ve stratejiler bütünüdür. Bu politikaların temel amacı, dış ticaret dengesinin sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması, cari açık risklerinin yönetilmesi ve ülkenin küresel rekabet gücünün artırılmasıdır. Dış ticaret politikaları yalnızca ticaret hacmini değil, aynı zamanda üretim yapısını, teknolojik kapasiteyi ve büyüme dinamiklerini de doğrudan etkilemektedir.

“İnsanlık tarihinde ilk kez 19.yüzyılda ortaya çıkan dış ticaret olgusunun temel noktasını kapitalizm, sanayi devrimi ve serbest piyasa ekonomisinin düşünce fikirleri oluşturmuştur. Bu bağlamda her ürün (mal ve/veya hizmet), her yerde ve her şartta üretilebilmeli düşüncesi ortaya atılmıştır. Böylece serbest piyasa ekonomisinin ve kapitalist sistemin temel düşüncesini oluşturan; her bir faaliyet ve her bir parça dünya üzerinde en ucuza mal olduğu yerlerde üretilmesi ve bu mal ve hizmetlerin fiyatlarının; kârlarının en yüksek olduğu yerlerde satılması şeklinde ortaya çıkmıştır. Maliyetler minimum seviyede tutulurken, kârları maksimum yapan seviyede satışları (ticareti) gerçekleştirmek, kapitalizmin dış ticaret bağlamındaki temel düşüncesini” (Thurow, 1996, s. 96 vd; aktaran bkz: Aksu, 2014, s. 377) oluşturmaktadır.

Dış ticarete stratejik özerklik, devletlerin küresel ekonomik sistem içerisinde yalnızca piyasa koşullarına uyum sağlayan pasif aktörler olmaktan çıkarak, dış ekonomik ilişkilerini kendi uzun vadeli ulusal çıkarları doğrultusunda yönlendirebilme kapasitesini ifade etmektedir. Çok kutuplu uluslararası düzenin belirginleştiği günümüzde, ticaret politikaları klasik anlamda ihracat artışı ve döviz kazancı hedefleriyle sınırlı kalmamakta; enerji arz güvenliği, kritik hammaddelere erişim, dijital veri egemenliği, finansal kırılganlıkların azaltılması ve ulusal güvenliğin korunması gibi stratejik boyutlarla bütünleşmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin Gümrük Birliği çerçevesindeki Avrupa odaklı ticaret yapısını Avrasya, Orta Asya, Orta Doğu ve Afrika pazarlarıyla çeşitlendirmesi, dış ticarete stratejik özerklik arayışının somut bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Özellikle Orta Koridor girişimi, Türkiye'nin jeopolitik konumunu jeoekonomik avantaja dönüştürerek, ülkeyi küresel tedarik zincirlerinde yalnızca bir üretici veya ihracatçı değil, aynı zamanda lojistik ağların tasarımında ve yönlendirilmesinde belirleyici bir merkez ülke konumuna taşımaktadır. Bu yönüyle stratejik özerklik, Türkiye'nin dış ticaret politikasını kısa vadeli piyasa dalgalanmalarından bağımsızlaştıran; uzun vadeli kalkınma hedefleri, bölgesel güç dengeleri ve küresel değer zincirlerinde üst basamaklara tırmanma vizyonu ile bütünleştiren yapısal bir politika eksenini olarak ortaya çıkmaktadır.

Kuramsal açıdan dış ticaret politikaları, karşılaştırmalı üstünlükler teorisi, ölçek ekonomileri, yeni ticaret teorileri ve stratejik ticaret politikaları gibi farklı yaklaşımlar çerçevesinde ele alınmaktadır. Klasik yaklaşımlar serbest ticaretin refah artırıcı etkisine vurgu yaparken, modern yaklaşımlar devletin seçici müdahalelerle stratejik sektörleri destekleyebileceğini savunmaktadır. Bu bağlamda dış ticaret politikaları, yalnızca serbestleşme veya korumacılık ikilemine indirgenemeyecek kadar çok boyutlu bir yapıya sahiptir.

Dış ticaret politikalarının temel amaçları, iktisat teorisi ve ülke uygulamaları çerçevesinde aşağıdaki gibi maddeler halinde açıklanabilir:

- **Dış ticaret dengesinin sağlanması:** İhracat ile ithalat arasındaki dengenin korunması, kronik dış ticaret açıklarının azaltılması hedeflenir.
- **Ödemeler dengesi istikrarının korunması:** Döviz gelirlerinin artırılması ve döviz giderlerinin kontrol altına alınması yoluyla makroekonomik istikrar desteklenir.
- **İhracatın artırılması ve çeşitlendirilmesi:** Katma değeri yüksek, teknoloji yoğun ve pazar çeşitliliği olan ihracat yapısının oluşturulması amaçlanır.
- **Uluslararası rekabet gücünün artırılması:** Yerli firmaların verimlilik, kalite ve maliyet açısından küresel piyasalarda rekabet edebilir hâle getirilmesi hedeflenir.
- **Yerli üretimin ve sanayinin korunması:** Yeni gelişen (bebek) endüstrilerin ve stratejik sektörlerin dış rekabete karşı geçici olarak korunması amaçlanır.
- **Dışa bağımlılığın azaltılması:** Ara malı, enerji ve teknoloji alanlarında ithalata bağımlılığın azaltılması ve yerli üretim kapasitesinin artırılması hedeflenir.
- **Ekonomik büyüme ve kalkınmanın desteklenmesi:** Dış ticaret yoluyla üretim artışı, ölçek ekonomileri ve teknoloji transferi sağlanarak büyüme hızlandırılır.
- **Kaynakların etkin kullanımının sağlanması:** Karşılaştırmalı üstünlükler doğrultusunda uzmanlaşma teşvik edilerek ekonomik etkinlik artırılır.
- **Stratejik ve ulusal çıkarların korunması:** Gıda güvenliği, savunma sanayii ve kritik girdilerde dışa bağımlılığın sınırlandırılması amaçlanır.
- **Uluslararası ekonomik entegrasyonun sağlanması:** Serbest ticaret anlaşmaları, gümrük birlikleri ve çok taraflı ticaret sistemleriyle küresel entegrasyon güçlendirilir.

Cari açık ve dış ticaret dengesi, dış ticaret politikalarının performansını değerlendirmede kullanılan temel göstergelerdir. Süreklilik arz eden cari açıklar, dış finansman bağımlılığını artırarak makroekonomik kırılganlıkları derinleştirebilmektedir. Bu nedenle dış ticaret politikalarının temel hedeflerinden biri, ihracatın ithalatı karşılama oranını artırarak cari işlemler dengesinde kalıcı bir iyileşme sağlamaktır.

Stratejik dış ticaret analizi, ithalat ve ihracatın sadece niceliksel büyüklükleriyle değil, aynı zamanda yapısal bileşenleriyle değerlendirilmesini gerektirir. İhracatın teknolojik düzeyi, katma değer oranı ve pazar çeşitliliği; ithalatın ise ara malı bağımlılığı ve enerji yoğunluğu, dış ticaret dengesinin sürdürülebilirliğini belirleyen temel unsurlardır. Bu nedenle dış ticaret politikaları, üretim yapısının dönüşümünü hedefleyen sanayi politikalarıyla eşgüdüm içinde yürütülmelidir.

İhracat teşvikleri ve stratejik sektör destekleri, dış ticaret politikalarının önemli araçları arasında yer almaktadır. Ancak bu teşviklerin etkinliği, seçici ve performans dayalı bir yapıda kurgulanmasına bağlıdır. Düşük katma değerli ve emek yoğun ihracatın genişlemesi, kısa vadede

döviz kazancı sağlasa da uzun vadede rekabet gücünü sınırlamaktadır. Bu nedenle dış ticaret politikalarının, teknoloji yoğun ve bilgi temelli üretimi teşvik edecek biçimde tasarlanması gerekmektedir.

İthalat politikaları da dış ticaret stratejisinin ayrılmaz bir parçasıdır. Ara malı ve enerji ithalatına yüksek düzeyde bağımlı bir üretim yapısı, ihracat artsa dahi cari açığın kalıcı olmasına yol açabilmektedir. Bu bağlamda ithalatı ikame edici değil, ithalat bağımlılığını azaltıcı ve yerli üretimi güçlendirici politikalar ön plana çıkmaktadır. Bu yaklaşım, korumacı önlemlerden ziyade üretim kapasitesini artırmayı hedefleyen yapısal bir perspektifi yansıtmaktadır.

Dış ticaret politikalarının başarısı, dış ticaret anlaşmaları ve pazar çeşitlendirme stratejileriyle yakından ilişkilidir. Belirli pazarlara aşırı bağımlılık, küresel krizler ve jeopolitik şoklar karşısında ihracat performansını kırılgan hale getirmektedir. Bu nedenle bölgesel ve sektörel çeşitlendirme, dış ticaret politikalarının risk yönetimi boyutunu güçlendiren temel unsurlar arasında yer almaktadır.

4.4.1. Türkiye 2025–2035 Dış Ticaret Senaryo Projeksiyonları

Türkiye'nin 2024–2028 dönemini kapsayan İkinci Kalkınma Planı, dış ticaret politikalarına stratejik bir çerçeve kazandırmaktadır. Plan kapsamında cari işlemler dengesinde kalıcı iyileşme sağlanması, ihracatın üretim ve teknolojiyle daha güçlü biçimde ilişkilendirilmesi ve dışa bağımlılığın azaltılması temel hedefler arasında yer almaktadır. Bu yaklaşım, dış ticaret politikalarının kısa vadeli döviz kazancı odaklı değil, uzun vadeli yapısal dönüşüm perspektifiyle ele alındığını göstermektedir. Dış ticaret politikaları, makroekonomik istikrarın sağlanması, büyümenin sürdürülebilir kılınması ve küresel rekabet gücünün artırılması açısından merkezi bir role sahiptir. Cari açık ve dış ticaret dengesi üzerindeki etkileri dikkate alındığında, bu politikaların sanayi, enerji ve teknoloji politikalarıyla bütünleşik biçimde tasarlanması zorunludur. Bu bütüncül yaklaşım, dış ticaret politikalarının geçici dengeleyici bir araç olmaktan çıkarak, uzun vadeli kalkınma stratejisinin temel bileşenlerinden biri haline gelmesini mümkün kılmaktadır.

Tablo 15: Türkiye 2025–2035 Dış Ticaret Senaryo Projeksiyonları

Gösterge (2025–2035 Ort.)	Başarı Senaryosu	Kısmi Başarı Senaryosu	Başarısızlık Senaryosu
İhracat / GSYH (%)	32–36	27–31	22–26
İthalat / GSYH (%)	33–35	35–38	40+
İhracat Büyüme Hızı (yıllık, %)	6–7	3–4	1–2
İthalat Büyüme Hızı (yıllık, %)	5–6	4–5	6–7
Dış Ticaret Açığı / GSYH (%)	0–1,5	3–4	6+
Cari Denge / GSYH (%)	0 – +1	–2 ila –3	–5 ve altı
İhracatta Yüksek Teknoloji Payı (%)	10–12	6–8	3–5
Ara Malı İthalatı Payı (%)	55–58	62–65	70+
Enerji İthalatı / Toplam İthalat (%)	18–20	22–25	28+
İhracat Pazar Çeşitliliği Endeksi	Yüksek	Orta	Düşük
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)	95–105	80–90	65–75
Küresel Rekabet Gücü (Görelî)	Güçlü artış	Sınırlı artış	Zayıflama

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2025–2035 döneminde dış ticaret politikalarının temel sınavı, küresel değer zincirlerinde yaşanan yeniden yapılanmaya uyum sağlama kapasitesi olacaktır. Bu dönemde başarılı bir projeksiyon; düşük ve orta teknoloji yoğun sektörlerden, **orta-yüksek ve yüksek teknolojiye** geçişi hedeflemelidir. Aksi senaryoda ihracat artışı sürse bile cari açık kronikleşecek, büyüme döngüsel dalgalanmalara daha açık hâle gelecektir. Olumlu senaryoda ise ihracatın ithalatı karşılama oranı yapısal olarak yükselirken, dış ticaret büyümenin finansman yükünü azaltan bir unsur hâline gelecektir. Stratejik hedefleme, dış ticaret politikasının belirli sektörleri rastgele desteklemesi değil; **çarpan etkisi yüksek, yerli girdi oranı artabilir ve teknoloji öğrenmesi sağlayan alanlara** odaklanması anlamına gelir. Bu kapsamda savunma, makine, elektronik, kimya ve yeşil teknolojiler gibi sektörler, dış ticaret politikasının merkezine alınmalıdır. Stratejik hedefleme, ihracat teşviklerini genelleştirmek yerine performans, yerlilik ve teknoloji kriterlerine bağlayan seçici bir yaklaşımı gerektirir. Sonuç olarak dış ticaret politikasının başarısı, kısa vadeli döviz kazancı sağlamasından ziyade, ekonominin üretim yapısını dönüştürme kapasitesiyle ölçülmelidir. 2025–2035 döneminde stratejik, öngörülebilir ve bütüncül bir dış ticaret politikası; cari dengeyi iyileştirirken büyümenin niteliğini de yükseltebilir. Aksi durumda dış ticaret, büyümeyi destekleyen değil; makroekonomik kırılğanlıkları derinleştiren bir alan olmaya devam edecektir.

1. Başarı Senaryosu

Bu senaryoda dış ticaret politikaları; sanayi politikası, teknoloji yatırımları ve enerji dönüşümüyle eşgüdümlü biçimde uygulanmaktadır. İhracatın GSYH içindeki payı artarken, ihracat bileşimi yüksek katma değerli ve teknoloji yoğun ürünlere kaymaktadır. Ara malı ve enerji ithalatına bağımlılık azalmakta, cari denge sürdürülebilir seviyelere yaklaşmaktadır. Dış ticaret, büyümenin taşıyıcı unsuru hâline gelmektedir.

2. Kısmi Başarı Senaryosu

Politika uygulamaları dönemsel ve parçalıdır. İhracat artmakla birlikte yapısal dönüşüm sınırlı kalır. Katma değer ve teknoloji yoğunluklu üretimde ilerleme yavaştır. Cari açık azalır ancak kalıcı biçimde kapanmaz. Dış ticaret performansı, küresel konjoktüre duyarlı ve kırılğan bir yapı sergiler.

3. Başarısızlık Senaryosu

İthalata bağımlı üretim yapısı sürer; enerji ve ara malı ithalatı hızla artar. İhracat düşük katma değerli ürünlerde yoğunlaşır ve küresel rekabet gücü zayıflar. Dış ticaret ve cari açık kronikleşir; döviz ihtiyacı ve finansman baskıları makroekonomik istikrarsızlığı derinleştirir.

Tablo 16: Türkiye Ekonomisinde Dış Ticaret – Cari Denge – Büyüme Politika Matrisi

Politika Alanı	Dış Ticaret Etkisi	Cari Denge Etkisi	Büyüme Etkisi
Sanayi Politikası (yerli ara malı, ölçek)	İthalat bağımlılığı azalır, ihracat çeşitlenir	Yapısal cari açık daralır	Potansiyel büyüme artar
Teknoloji & Ar-Ge Politikası	Yüksek katma değerli ihracat artar	Döviz kazandırıcı yapı güçlenir	Verimlilik kaynaklı büyüme
Enerji Politikası (yerli & yenilenebilir)	Enerji ithalatı düşer	Cari açığa kalıcı iyileşme	Orta vadede maliyet düşüşü
Kur ve Rekabet Politikası	Fiyat rekabeti artar	Kısa vadede dengeleyici	İhracat odaklı büyüme
Finansman ve Yatırım Politikası	İhracatçı finansmanı güçlenir	Sermaye giriş-çıkış dengesi	Yatırım temelli büyüme
İşgücü ve Beşerî Sermaye	Kalite ve teslim kapasitesi artar	Dolaylı olumlu etki	Sürdürülebilir büyüme

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerde dış ticaret politikasının önündeki en temel engel, ara malı ve enerji ithalatına yüksek bağımlılık nedeniyle ihracat artışının cari açığı yeterince daraltamamasıdır. Buna ek olarak, sanayi politikası ile dış ticaret politikası arasındaki eşgüdüm eksikliği, stratejik sektörlerde ölçek ekonomilerinin oluşmasını sınırlamaktadır. Kurumsal kapasite sorunları, öngörülebilirlik eksikliği ve sık politika değişiklikleri ise dış ticaret aktörlerinin uzun vadeli yatırım kararlarını zayıflatmaktadır.

Etkili bir dış ticaret politikası, tek aşamalı değil; analiz–uygulama–geri bildirim döngüsü üzerinden işleyen dinamik bir süreçtir. Bu süreçte ithalat ve ihracat bileşenlerinin sektörel, teknolojik ve coğrafi kırımlarla sürekli izlenmesi gerekir. Politika tasarımı yalnızca ticaret bakanlığı düzeyinde değil; sanayi, enerji, eğitim ve maliye politikalarıyla eş zamanlı yürütülmelidir. Aksi hâlde dış ticaret politikası, büyümenin sonucu olarak şekillenen pasif bir alan hâline gelir.

Tablo 17: Türkiye ve Benzer Ülkeler Karşılaştırması (Yapısal Perspektif)

Gösterge / Ülke	Türkiye	Polonya	Meksika	Güney Kore
İhracat / GSYH (%)	Orta (≈30)	Yüksek	Orta	Çok Yüksek
Yüksek Teknoloji İhracatı (%)	Düşük–Orta	Orta	Düşük	Çok Yüksek
Ara Malı İthalat Bağımlılığı	Yüksek	Orta	Orta	Düşük
Cari Denge Yapısı	Kronik açık	Görece dengeli	Dalgalı	Yapısal fazla
Sanayi Politikası Tutarlılığı	Zayıf–Orta	Orta	Orta	Çok Güçlü
Küresel Değer Zinciri Konumu	Orta basamak	Orta–üst	Montaj ağırlıklı	Üst basamak
Büyüme Kaynağı	İç talep + ithalat	İhracat + AB entegrasyonu	ABD entegrasyonu	Teknoloji + ihracat

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Dış ticaret politikasının başarısı yalnızca ihracat hacmindeki artışla değil, ihracatın **katma değer yapısı**, ithalat bağımlılığının azaltılması ve cari denge üzerindeki **kalıcı iyileşme** ile ölçülmelidir. Başarılı bir dış ticaret politikası, iktisadi büyümeyi geçici dış finansman girişlerine dayandırmak yerine, üretim kapasitesini ve teknoloji düzeyini artırarak büyümeyi içselleştiren bir yapı kurar. Bu bağlamda dış ticaret, makroekonomik istikrarın tamamlayıcı unsuru değil, doğrudan belirleyicisi hâline gelmektedir. Dış ticaret, cari denge ve iktisadi büyüme arasındaki ilişki doğrusal değil; yapısal ve politika bağımlı bir nitelik taşımaktadır. Dış ticaret açığının büyümeyi desteklediği

dönemler, genellikle yatırım ve teknoloji ithalatının üretkenliği artırdığı aşamalara denk gelir. Ancak bu durum kalıcı hâle geldiğinde cari denge sürdürülemez bir kırılganlık üretir. Bu nedenle politika matrisi yaklaşımı, tek göstergeli analizlerin ötesine geçerek eşanlı etkileşimleri görünür kılar. Stratejik hedeflere ulaşabilmek için dış ticaret politikası; seçici teşvikler, ihracat finansmanı, ticaret anlaşmaları ve ithalat yönetimini birlikte kullanmalıdır. İthal ikameci politikalar, kapalı ekonomi anlayışıyla değil; ihracatı destekleyen ara malı üretimini geliştirecek biçimde uygulanmalıdır. Ayrıca ticaret anlaşmaları, yalnızca pazar genişletme aracı değil; teknoloji transferi ve üretim entegrasyonu sağlayan mekanizmalar olarak tasarlanmalıdır.

Türkiye örneğinde büyüme–dış ticaret ilişkisi büyük ölçüde ithalata bağımlı genişleme karakteri taşımaktadır. Ara malı ve enerji ithalatının yüksek payı, ihracat artışının cari dengeyi iyileştirmesini sınırlamaktadır. Politika matrisinde görüldüğü üzere sanayi, enerji ve teknoloji politikaları birlikte çalışmadığı sürece, kur ayarlamaları veya geçici ihracat artışları cari açık sorununu kalıcı biçimde çözememektedir.

Polonya ve Meksika, Türkiye’ye kıyasla küresel değer zincirlerine daha istikrarlı biçimde entegre olmuş; ancak teknoloji derinliği bakımından sınırlı kalmıştır. Güney Kore ise sanayi politikası, Ar-Ge ve ihracat teşviklerini uzun vadeli bir devlet kapasitesiyle bütünleştirmiştir. Bu fark, Güney Kore’nin cari fazla verirken yüksek büyüme sağlayabilmesini açıklamaktadır. Dolayısıyla asıl belirleyici unsur dışa açıklık değil, dış ticaretin niteliğidir.

Dış ticaret–cari denge–büyüme matrisi, politika tercihlerinin kısa vadeli kazanımlar ile uzun vadeli yapısal sonuçlar arasındaki gerilimini ortaya koyar. Türkiye için en kritik eşik, enerji ve ara malı ithalatını azaltan sanayi–teknoloji politikalarının büyüme hedefiyle çelişmeden uygulanabilmesidir. Aksi hâlde büyüme, cari açık yoluyla kendi finansman sınırına çarpmaktadır.

Sonuç olarak, sürdürülebilir büyüme; ihracat artışının niceliğinden çok, katma değer, teknoloji ve yerli girdi oranı üzerinden değerlendirilmelidir. Karşılaştırmalı tablo, Türkiye’nin Güney Kore tipi bir modele ancak politika matrisi mantığıyla, yani eşzamanlı ve tutarlı makro–mikro politika bileşimleriyle yaklaşabileceğini göstermektedir. Bu çerçevede, dış ticareti büyümenin sonucu değil, yapısal belirleyicisi olarak ele alan bir yaklaşımı zorunlu kılmaktadır. Burası konunun “**odak noktası**”dır.

Dış ticaret politikaları, bir ekonominin üretim yapısını, teknolojik derinliğini ve küresel değer zincirlerindeki konumunu belirleyen temel politika alanlarından biridir. İhracatın teşviki yalnızca döviz kazandırıcı bir faaliyet olarak değil, aynı zamanda sanayinin ölçek kazanmasını, verimlilik artışını ve teknolojik öğrenmeyi hızlandıran stratejik bir araç olarak ele alınmalıdır. Bu bağlamda ihracata dayalı sanayileşme, kısa vadeli ihracat artışlarının ötesinde, uzun vadeli üretim kapasitesi ve rekabet gücü inşasını hedefleyen bütüncül bir politika yaklaşımını gerektirir. Türkiye örneğinde dış ticaret politikasının temel arızalarından biri, ihracat artışına rağmen cari açığın kalıcı biçimde yüksek seyretmesidir. Bunun temel nedeni, ihracatın önemli ölçüde ithal ara mallarına ve enerji girdilerine bağımlı olmasıdır. Bu yapı, ihracat büyüdükçe ithalatın da artmasına yol açarak cari denge üzerinde sınırlayıcı bir etki yaratmaktadır. Dolayısıyla cari açık yönetimi, ithalatı baskılayıcı geçici önlemlerden ziyade, üretim yapısının dönüştürülmesine odaklanan stratejik bir çerçevede

ele alınmalıdır. İthalata bağımlılık sorunu, yalnızca dış ticaret açığı değil, aynı zamanda sanayi politikasının etkinliği açısından da kritik bir kırılma alanı oluşturmaktadır. Özellikle orta ve yüksek teknoloji sektörlerinde yerli ara malı üretiminin sınırlı kalması, küresel şoklara karşı ekonomiyi daha hassas hâle getirmektedir. Bu nedenle dış ticaret politikalarının, seçici ithal ikameci yaklaşımlarla ihracata dönük stratejileri dengeli biçimde bir arada kullanması gerekmektedir. Buradaki temel hedef, iç piyasayı korumaktan ziyade, yerli üretim kapasitesini rekabetçi hâle getirmektir.

Başarıya ulaşma yolunda en kritik unsur, yüksek katma değerli ürün ihracatının artırılmasıdır. Bu hedef, Ar-Ge yatırımları, teknoloji transferi, beşerî sermaye geliştirme ve finansman mekanizmalarının eşgüdümünü zorunlu kılmaktadır. Dış ticaret teşviklerinin sektör, firma ölçeği ve teknoloji düzeyine göre farklılaştırılması; kaynakların daha etkin kullanılmasını ve stratejik sektörlerin önceliklendirilmesini mümkün kılar. Böylece ihracat teşvikleri niceliksel artıştan ziyade niteliksel dönüşümü destekler. İthal ikameci ve ihracata dönük stratejilerin dengeli biçimde uygulanması, dış ticaret politikalarının stratejik tutarlılığını artırmaktadır. Saf ithal ikamecilik rekabet gücünü zayıflatabilirken, yalnızca ihracata odaklı politikalar da dış bağımlılığı derinleştirebilir. Bu nedenle seçici ve akıllı ithal ikame politikaları ile dış pazarlara entegre ihracat stratejilerinin birlikte yürütülmesi gerekmektedir. Bu yaklaşım, dış ticaret politikalarının hem koruyucu hem de rekabetçi yönünü eş zamanlı olarak işletir. Mevcut dış ticaret arızalarının başında, üretim yapısının yüksek ithalat bağımlılığı gelmektedir. İhracat artışının önemli bir kısmının ithal girdi kullanımına dayanması, dış ticaret hacmi genişlese dahi cari dengenin iyileşmesini sınırlamaktadır. Bu durum, dış ticaretin stratejik sektörlerle yeterince odaklanamamasının bir sonucudur. Katma değeri düşük, fiyat rekabetine dayalı ihracat yapısı, küresel dalgalanmalara karşı ekonomiyi kırılma hâle getirmektedir.

Bu çerçevede, yüksek katma değerli ürün ihracatının artırılması, dış ticaret politikalarının temel başarı kriterlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Teknoloji yoğun ve bilgi temelli sektörlerde ihracat kapasitesinin geliştirilmesi, yalnızca döviz kazandırıcı etki yaratmakla kalmaz; aynı zamanda beşerî sermaye, Ar-Ge ve yenilik ekosistemini de güçlendirir. Böylece dış ticaret politikaları, büyümenin niteliğini dönüştüren bir araç hâline gelir.

Sonuç olarak dış ticaret politikaları, cari açık sorununu tek başına çözen bir araç değil; sanayi, enerji, teknoloji ve istihdam politikalarıyla birlikte çalıştığında etkili olan bir sistem bileşenidir. Stratejik ve hedefsel bir dış ticaret yaklaşımı, ithalata bağımlı büyüme döngüsünü kırarak, ihracatın büyümeyi finanse eden değil, büyümeyi yönlendiren bir unsur hâline gelmesini sağlar. Bu perspektif, dış ticareti makroekonomik denge arayışının pasif bir sonucu olmaktan çıkarıp, kalkınma sürecinin aktif bir politika alanı konumuna taşımaktadır. İkili ve çok taraflı ticaret anlaşmaları, dış ticaret politikalarının jeoekonomik boyutunu güçlendiren temel araçlardır. Pazar çeşitlendirmesi, ihracatın belirli ülke ve bölgelere aşırı bağımlılığını azaltarak dış şoklara karşı dayanıklılığı artırır. Ticaret anlaşmalarının yalnızca gümrük indirimi değil, teknoloji transferi, yatırım çekme ve tedarik zinciri entegrasyonu hedefleriyle tasarlanması, dış ticaret politikalarının stratejik ve hedefsel başarısını belirleyen temel unsurlardan biridir.

4.4.2. Türkiye'nin 2025–2035 Dış Ticaret – Cari Denge – Büyüme Yol Haritası (Policy Roadmap)

Dış ticaret–cari denge–büyüme üçgeni, birbirinden bağımsız politika alanları değil, eşanlı yönetilmesi gereken bir makro sistemdir. 2025–2035 döneminde Türkiye'nin başarısı; ihracatı teşvik ederken ithalat bağımlılığını azaltabilmesine, cari dengeyi iyileştirirken büyüme potansiyelini koruyabilmesine bağlıdır. Politika yol haritasının başarısı ise zamanlama, kurumsal kapasite ve politika tutarlılığı ile doğrudan ilişkilidir. 3 aşama söz konusudur.

1. Aşama (2025–2027): Dengeleme ve Yapısal Hazırlık

Bu dönemde temel hedef, **cari açığın kontrol altına alınması** ve dış ticaretin makroekonomik istikrarla uyumunun sağlanmasıdır. Kur politikası, ihracat rekabetini destekleyecek biçimde yönetilirken; ithalat kompozisyonu ara malı ve yatırım malı odaklı yeniden yapılandırılmalıdır. Bu aşama, büyümeden ziyade **istikrarı önceleyen** bir geçiş sürecidir.

2. Aşama (2028–2030): Dönüşüm ve Rekabet Gücü İnşası

İkinci aşamada dış ticaret politikası, **yüksek katma değerli üretim** ve **sektörel ihracat stratejileri** ile bütünleşmelidir. Sanayi, dijital ekonomi, yeşil dönüşüm ve savunma teknolojileri gibi alanlar önceliklendirilerek ihracatın teknolojik içeriği yükseltilir. Bu süreçte büyüme, dış ticaret yoluyla **daha dengeli ve sürdürülebilir** hâle gelir.

3. Aşama (2031–2035): Kalıcı Fazla ve Sürdürülebilir Büyüme

Son aşamada hedef, cari dengenin yapısal olarak dengeye yakın veya fazla veren bir yapıya kavuşmasıdır. İhracat, yalnızca miktar artışıyla değil; **markalaşma, küresel değer zincirlerinde üst basamaklara çıkma** yoluyla büyümeyi destekler. Bu aşamada dış ticaret, makroekonomik kırılganlıkları azaltan bir **istikrar çipası** işlevi görür.

4. 5. Beşerî Sermaye Politikaları

“Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkenin iktisadi kalkınması ve sürdürülebilir büyümesi için özellikle beşerî sermaye faktörünü geliştirmesine bağlıdır. Bu bölümde beşerî sermaye faktörünün ekonomik, sosyal ve stratejik önemi üzerinde durulmuştur. Türkiye’de beşerî sermayenin güçlü ve zayıf yönleri analiz edilmiştir. Beşerî sermaye kavramının özellikleri, unsurları, işlevsel durumu ve diğer benzer kavramlar olan Entelektüel sermaye ile sosyal sermaye kavramları ile yakından ilişkisi ele alınmıştır. Beşerî sermaye yatırımının gelişmesinde, eğitim, sağlık, beceri kazandırma, ekonomik gelir ve hayat seviyesinin gelişmesiyle bire bir alakalıdır. Bu bölümü yazma amacım; beşerî sermaye kavramının önemi ve unsurları olup, bilgi ve teknolojiyi kullanmanın küresel ve ulusal ekonominin gelişmesinde ne kadar önemli hale geldiği, verimliliği artırmak, kaliteli ve nitelikli işgücü yaratmak, istikrarlı iktisadi büyümeyi sağlamak, dünya pazarında rekabet avantajını elde etmek ve söz sahibi olabilmek için beşerî sermayenin önemi ortaya çıkmaktadır.” (Aksu, 2016, s.70; Aksu, 2024, s. 329).

Bu bağlamda beşerî sermayenin sadece ekonomik analizini yapmak ve konuyu bu açıdan değerlendirmek bu kavramın önemini anlamada yetersiz kalındığının göstergesidir. Bunun için ülkeler insanlarını yetiştirirken, bilim ve teknolojik alanında üretken olabilecek, milli ve manevi değerlere bağlı değerli evlatlar yetiştirmeyi hedeflemelidir. “Bilim ve teknoloji ülkesi” olmak hedef politika olarak kabul edilip, buna göre projeksiyonlar oluşturulmalıdır (Aksu, 2016, s.69; Aksu, 2024, s.329-330). Beşerî sermaye genel tanımıyla; *“işgücünün sahip olduğu kaynak ve yeteneklerdir. Başka bir ifadeyle, bireylerin sahip olduğu bilgi, tecrübe, yetenek ve tutumlarından oluşan beceriler zincirinin ekonomik değerinin ölçüsüdür.”* (Mincer, 1958, s. 281-302; Becker, 1964, s.45-52; Schultz, 1961, s.1-17; aktaran bkz: Tunçsiper, 2023, s.6; Aksu, 2024, s.329-330).

Beşerî sermaye kavramı; *“ekonomi, politik, sanayi, sosyoloji, demografi, hukuk, biyoloji, psikoloji, sağlık, eğitim, tarih, coğrafya, askeri, teknolojik gelişim, ar-ge, inovasyon gibi pek çok bilim dalıyla ya da konuyla iç içe geçmiş stratejik unsurları barındıran bir ekonomi kavramıdır.”* (Aksu, 2016, s.70). Bugün dünyada beşerî sermayenin analizine imkân sağlayan, Birleşmiş Milletler Beşerî Kalkınma Endeksi ve kullandığı ölçütler bizim çalışmamızda kullanacağımız değişkenleri belirlemede önemli rol oynamaktadır. Beşerî sermayenin ölçülmesi konusunda eğitim ve sağlık harcamalarının GSMH içindeki yerinin belirlenmesinin yanında; nüfus artışı, akademik-bilimsel yayın çalışmaları, istihdam artışı, verimlilik oranı, insani gelişim endeksi, üniversitedeki okullaşma miktarı ve hayatta kalma süresi kullanılmıştır (Aksu, 2016, s.71). Schultz’a göre beşerî sermaye kavramını şöyle tanımlamıştır; *“Bir toplumun insan gücü yetiştirmek için yatırımlarını meydana getirerek, o halkın elinde bulundurduğu faydalı bilgi, tecrübe ve yeteneklerin stoku”* olarak ifade etmiştir (Schultz, 1968, s.277; aktaran bkz: Aksu, 2016, s.74). Begg, Fischer ve Dornbusch, beşerî sermayeyi kısa olarak şöyle açıklamıştır; *“Nüfusun düşüncesinde ve elinde ortaya çıkan yetenek ve bilgiyi ifade etmektedir. Artan eğitim, öğretim ve tecrübe aynı fiziki sermaye seviyesinde işçilerin daha fazla mal üretmesini sağlar”* şeklinde bir genel tanımlama getirmişlerdir (Begg, Fischer ve Dornbusch,2010, s.520; aktaran bkz: Aksu, 2016, s.74). Jim Saxton beşerî sermayenin tanımını şöyle yapmıştır; *“fertlerin işgücü piyasasında çalışma karşılığında aldığı ücretin piyasa değerini artırmak için kazandığı beceri, yetenek, tecrübe ve bilgi gibi kategorize ederek”* tanımlamıştır (Saxton, 2000, s. 30 vd.; aktaran bkz: Aksu, 2016, s.74). Nick Bontis’e göre; *“İşletmelerin çalışanlarının ferdi olarak elinde bulundurduğu, üretim için gerekli performans fonksiyonlarına sahip olan, her türlü bilgi, yetenek ve tecrübe stokudur”* (Bontis, 1999, s.445; aktaran bkz: Aksu, 2016, s.74). Van den Berg, beşerî sermaye kavramını şöyle açıklamıştır; *“Beşerî sermaye, modern ekonomilerde örgün eğitim yoluyla kazanılarak verimliliğin arttığı, yaşam deneyimi ve beklentilerinin sağlandığı, sağlık hizmetlerinin gelişmiş olması, teknolojik kullanımı ve ilerlemesini gerçekleştirmiş olan, toplum ve insan haklarının sağlandığı ekonomik yapılarda gelişen ve ekonomide en önemli üretim stokudur.”* (Van den Berg, 2012, s. 82-91; aktaran bkz: Aksu, 2016, s.74). David Weil’e göre; *“Beşerî sermayeye yatırım yapma kararını verme durumu; bir ekonomide üretim miktarını arttırmak için, çalışan bir işçinin çalışma kalitesini yükseltmekte önemli rol oynayan kaliteli eğitim ile donatılarak, sağlık vb. şekilde ekonomi ile ilgisi olmayan nedenlerle güçlendirmek yoluyla sağlanırken, hem daha yüksek gelir elde etmek, hem de entelektüel ve ruhsal zenginleşmesinde temel teşkil eden, bazı ülkelerin zengin ya da fakir olmasındaki temel neden olmaktadır.”*(Weil, 2013, s.170-196; aktaran bkz: Aksu,

2016, s.74-75). “Bu açıklamalardan hareketle, beşeri sermaye kavramının geniş bir tanımını yapmamız gerekirse; üretim faktörlerinin özellikle fiziki faktörlerin daha verimli kullanılmasına imkan sağlayan, toplam nüfustaki çalışabilir işgücünün niteliğini ve niceliğini artıran, mesleki donanım ve kalifiye özelliklerini geliştirici bilgi, görgü ve deneyimlerin kazandırıldığı ve sağlık ve yaşam standardının durumu ile milli ve moral değerlerin kazandırıldığı ve sosyal ilişkilerin bir araya gelmesinden meydana gelen değerler bütünüdür.” (Aksu, 2016, s.75).

Gary Becker (1993), beşerî sermaye kavramıyla, bireylerin eğitim ve sağlık yatırımları yoluyla ekonomiye katkı sağlayabileceğini ileri sürmüştür. Kalkınma iktisatçılara göre, nüfusun niteliksel gelişimi, yani eğitim ve sağlık düzeyinin yükseltilmesi, ekonomik kalkınmayı hızlandırmanın temel yollarından biridir. Eğitim ve sağlık, işgücü verimliliğini artırarak iktisadi büyümeye katkı sağlar. Bu nedenle kalkınma iktisatçıları, gelişmekte olan ülkelerde nüfus politikalarının beşerî sermayeyi geliştirme yönünde şekillendirilmesi gerektiğini vurgularlar. Becker’a göre, eğitilmiş ve sağlıklı bir nüfus, uzun vadede ekonomik kalkınmanın en önemli bileşenlerinden birisidir (Becker, 1993, s. 75-80; aktaran bkz: Aksu, 2024, s.154). Beşeri sermaye bireysel seviyede etkinliğini sağlayan unsurlar üç şekilde kazanılır (Bontis bunu 4 maddede belirtmiştir; Bontis, 1999, s.446; Yumuşak, 2008, s.13; aktaran bkz: Aksu, 2016, s.77): “• İnsanın doğuştan gelen nitelikleriyle ve genetik miras, • İnsanın sonradan kazandığı yetenekleriyle ve eğitim durumu, (Hayat tecrübesiyle, bilgi edinme, görgü, deneyim ve uzmanlık formasyonu kazanımıyla), • Her iki yeteneği elde etme ve kullanabilme imkanlarıyla belirlenir (Hayattan ve işten beklentileri ve bu durum karşısındaki davranışları). Beşerî sermaye etkinliğini belirleyen faktörler birbirleriyle iç içe geçmiş olup ve karşılıklı etkileşim içindedir. Dinamik bir yapı arz etmektedir.” (Yumuşak,2008, s.13; aktaran bkz: Aksu, 2016, s.77).

Coale ve Hoover’a göre (1958), hızlı nüfus artışının gelişmekte olan ülkelerde ekonomik kalkınmayı olumsuz etkileyebileceğini savunur; bu modele göre, “hızla artan nüfus, eğitim, sağlık ve altyapı yatırımlarına olan talebi artırarak sermaye birikimini ve tasarruf oranlarını düşürmekte, iş gücü verimliliği ve beşerî sermayenin kalitesini zayıflatmaktadır. Dolayısıyla, ekonomik kalkınmayı sürdürülebilir kılmak için nüfus artışının kontrol altına alınması ve kaynakların verimli yönetilmesi gerektiğini vurgulayan model, kalkınma stratejilerinde nüfus politikalarının kritik bir rol oynadığını öne sürer. Buna göre stratejik hedeflere ulaşmak için önlem ve tedbirlerin alınması gerektiği belirtilmektedir.” (Coale ve Hoover, 1958, s.45-89; aktaran bkz: Aksu, 2024, s.205). Beşerî sermaye politikaları; büyüme, istihdam, gelir dağılımı ve rekabet gücü üzerinde çok boyutlu etkilere sahiptir. Nitelikli işgücü, toplam faktör verimliliğini artırarak potansiyel büyüme oranını yükseltir. Aynı zamanda teknolojik dönüşüm süreçlerinde ekonominin uyum kapasitesini güçlendirir. Beşerî sermaye birikimi zayıf olan ekonomilerde ise büyüme genellikle dış kaynaklara bağımlı ve kırılgan bir yapı sergiler. Beşerî sermaye politikaları, eğitim ve sağlık gibi alanlarda yatırımlar yaparak iş gücünün artışını artırmayı hedefler. Stratejik planlama, insan kaynağının oluşturulması ve uzun vadeli iktisadi büyümenin sağlanmasını içerir. Bu politikalar, sürdürülebilir kalkınmaya ulaşmada önemli bir rol oynar.

“İnsan yetiştirme ve onu donatma sürecinde, stratejik analiz yapabilmek ancak vizyon ve projeksiyon sahibi olmakla yakından alakalıdır. Bunun için “Gelecekte ulaşmak istediğiniz hedefe,

bugünden görüp bakabilmekle bire bir alakalıdır". Günümüzde eğitim ve sağlık alanındaki hızlı değişim, teknoloji, ar-ge ve inovasyon sürecinde görülen baş döndürücü bir değişim süreciyle karmaşık ve kompleks bir hal almıştır. Eğitim ve sağlık alanındaki yatırımlarıyla insanların donatan ve koruyan kalkınmış ülkeler hızlı bir değişimin içinde yer almaya başlamışlardır. Unutulmamalıdır ki, dünya'da değişmeyen tek şey değişimdir. Eğitim ve sağlıkta meydana gelen değişimin başarılı ve etkin olabilmesi ancak strateji yönetimiyle ve gelecek planlamasıyla sağlanabilir. Stratejik başarıyı yakalayabilmek için, önümüzde örnekleri bulunan ülkeleri incelemek yeterlidir. Bunlardan en önemlisi Japonlardaki değişim rüzgarıdır. Japonlar, sosyal hayatlarında çokça kullandıkları eğitim ve gelişimde düstur edindikleri bir" (Aksu, 2024, s.331) sihirli kelime vardır. "Japonlar için "Kaizen" denilen bu kelime, Japon kalkınmasının mucizevi sihirli sözcüğüdür. Toplumsal kalkınmada ve insan yetiştirmede kullandıkları bir kelimedir. "Kai" değişim, "Zen" de ileriye doğru ve daha iyi anlamlarına gelmektedir. İnsan yetiştirmek çok zor ve maliyetli bir süreçtir. Bir insanın yetişmesi ve donatılması 15-20 yıllık bir süreci kapsamaktadır. Kalkınmayı sağlayan anahtar kavram da "insanınızı ne kadar çok seviyor ve etkin bir şekilde donatıyorsunuz" olmalıdır. Devletin asli görevi; halkının sağlığını korumak ve hijyenik olarak iyi beslenmesini sağlamaktır. Bunu yapabilmek için gerekli sosyal, hukuki, ekonomik, politik ve stratejik adımlar atılmalıdır." (Aksu, 2018, s.3615; Aksu, 2024, s.330-331).

Beşerî sermaye politikalarının **başarısı**, yalnızca eğitim ve sağlık harcamalarının niceliksel artışına değil, bu harcamaların **kalite, erişilebilirlik ve verimlilik** boyutlarıyla birlikte ele alınmasına bağlıdır. Beşerî sermaye, iktisadi büyümenin kalıcı ve kapsayıcı olmasını sağlayan temel üretim faktörlerinden biri olup; emek verimliliğini, yenilik kapasitesini ve teknolojik uyum yeteneğini doğrudan belirler. Bu bağlamda 2025–2035 döneminde Türkiye için beşerî sermaye politikalarının temel başarısı, demografik fırsat penceresinin etkin biçimde değerlendirilmesi ve işgücünün küresel rekabet koşullarına uyumlu hâle getirilmesiyle ölçülecektir.

Beşerî sermaye politikaları, bireylerin bilgi, beceri, sağlık ve üretkenlik kapasitelerini artırmayı amaçlayan kamu politikalarının bütünüdür. Bu yaklaşım, emeği yalnızca niceliksel bir üretim faktörü olarak değil; öğrenme, yenilik ve uyum kapasitesi yüksek dinamik bir unsur olarak ele alır. Eğitim, sağlık, yaşam boyu öğrenme ve işgücü niteliğini geliştiren yatırımlar beşerî sermayenin temelini oluşturur. Bu yönüyle beşerî sermaye politikaları, uzun vadeli iktisadi büyümenin ve toplumsal refahın kurumsal altyapısını oluşturur.

Beşerî sermaye kavramı, özellikle Schultz, Becker ve Lucas'ın çalışmalarıyla iktisat literatüründe merkezi bir konuma gelmiştir. İçsel büyüme teorileri, beşerî sermaye birikimini teknolojik ilerlemenin ve verimlilik artışının ana kaynağı olarak tanımlar. Bu çerçevede eğitim ve sağlık harcamaları birer tüketim değil, gelecekte daha yüksek çıktı ve gelir yaratacak stratejik yatırımlar olarak değerlendirilir. Beşerî sermaye politikaları, büyümenin sürekliliğini sağlayan yapısal bir mekanizma işlevi görür.

Beşerî sermaye politikalarının temel amaçları, iktisat ve kalkınma literatürü çerçevesinde şu şekilde maddeler halinde açıklanabilir:

- **Eğitim düzeyinin yükseltilmesi:** Okullaşma oranlarının artırılması, eğitimin niteliğinin geliştirilmesi ve yaşam boyu öğrenmenin yaygınlaştırılması amaçlanır.
- **İşgücünün bilgi ve beceri kapasitesinin artırılması:** Mesleki eğitim, teknik eğitim ve dijital beceriler yoluyla işgücünün üretkenliği yükseltilir.
- **Verimlilik ve rekabet gücünün artırılması:** Nitelikli insan kaynağı sayesinde firmaların ve ekonominin ulusal ve uluslararası rekabet gücü güçlendirilir.
- **İstihdam edilebilirliğin artırılması:** Eğitim–istihdam uyumunun sağlanmasıyla bireylerin iş bulma ve işte kalma olasılığı artırılır.
- **Teknolojik gelişme ve yenilik kapasitesinin güçlendirilmesi:** Ar-Ge, inovasyon ve yaratıcılığı destekleyen insan kaynağının yetiştirilmesi hedeflenir.
- **Gelir düzeyi ve refahın artırılması:** Beşerî sermaye yatırımları yoluyla bireysel gelirlerin ve toplumsal refahın yükselmesi amaçlanır.
- **Gelir dağılımında adaletin desteklenmesi:** Eğitime ve sağlığa erişimde fırsat eşitliği sağlanarak sosyoekonomik eşitsizlikler azaltılır.
- **Sağlıklı ve üretken nüfusun oluşturulması:** Sağlık hizmetlerine erişimin artırılmasıyla çalışma çağındaki nüfusun fiziki ve zihinsel kapasitesi güçlendirilir.
- **Demografik fırsat penceresinden yararlanılması:** Genç nüfusun nitelikli hâle getirilerek ekonomik büyüme katkısının maksimize edilmesi hedeflenir.
- **Sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanması:** Uzun vadede büyümenin sermaye birikimi kadar bilgi, beceri ve insan kalitesine dayanması amaçlanır.

Bu politikaların ana unsurları; nitelikli eğitim sistemi, kapsayıcı sağlık hizmetleri, mesleki ve teknik eğitim, dijital beceriler, Ar-Ge insan kaynağı ve yaşam boyu öğrenme programlarıdır. Eğitim politikalarının işgücü piyasası talepleriyle uyumlu olması, beşerî sermayenin etkin kullanımını belirleyen kritik bir faktördür. Sağlık politikaları ise işgücünün sürekliliğini, verimliliğini ve çalışma yaşamına katılımını doğrudan etkiler. Bu unsurların bütüncül bir çerçevede tasarlanması, politika başarısının temel koşuludur.

Beşerî sermaye politikalarının etkisi kısa vadede sınırlı, orta ve uzun vadede ise belirgindir. Eğitim ve sağlık yatırımları, belirli bir gecikmeyle ekonomik çıktılara yansır. Bu nedenle politika sürekliliği ve kurumsal istikrar kritik öneme sahiptir. Politika süreci; ihtiyaç analizi, yatırım önceliklendirmesi, uygulama, izleme ve değerlendirme aşamalarından oluşur. Sürecin herhangi bir aşamasındaki aksama, beşerî sermaye birikimini kalıcı biçimde zayıflatabilir.

Tablo 18: TÜRKİYE’NİN BEŞERİ SERMAYE PROJEKSİYON TABLOSU

Gösterge (Ort.)	2025	2030	2035	Politika Yorumu
Eğitim Harcamaları / GSYH (%)	4,3	5	5,5	OECD yakınsaması
Sağlık Harcamaları / GSYH (%)	4,8	5,5	6	İşgücü verimliliği
Ortalama Eğitim Süresi (yıl)	9,6	10,5	11,5	Beşerî sermaye derinliği
STEM Mezun Oranı (%)	22	27	32	Teknolojik dönüşüm
Kadın İşgücüne Katılım (%)	36	42	48	Potansiyel büyüme
İşgücü Verimliliği Artışı (%)	1,5	2,2	2,8	Uzun dönem büyüme
Nitelikli Göç Dengesi (Net)	Negatif	Dengeli	Pozitif	Beyin göçü tersine dönüş
İstihdam–Eğitim Uyum Endeksi	Düşük	Orta	Yüksek	Yapısal uyum

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Birinci olarak, 2025–2035 döneminde beşerî sermaye politikalarının başarısı, **kısa vadeli istihdam hedeflerinden ziyade uzun vadeli verimlilik ve büyüme kapasitesine odaklanmasına** bağlıdır. Eğitim ve sağlık yatırımları bu çerçevede yalnızca sosyal harcama kalemi değil, **üretim fonksiyonunun temel girdisi** olarak ele alınmalıdır. Türkiye’nin mevcut projeksiyonları, eğitim ve sağlık harcamalarının GSYH içindeki payının kademeli artırılması hâlinde işgücü niteliğinde kalıcı bir sıçrama yaratabileceğini göstermektedir. 2025–2035 döneminde Türkiye’nin potansiyel büyüme oranı, fiziki sermaye birikiminden ziyade insan sermayesinin niteliğine bağlı hâle gelmektedir. IMF ve OECD literatürü, eğitim süresindeki her 1 yıllık artışın uzun dönem büyümeyi yaklaşık 0,3–0,5 puan desteklediğini göstermektedir. Türkiye için bu kanal hâlen eksik kullanılmaktadır.

610

İkinci olarak, beşerî sermaye politikalarının başarısı, yalnızca eğitim harcamalarının artırılmasına değil, eğitim–istihdam eşleşmesinin sağlanmasına bağlıdır. Aksi durumda harcama artışı verimlilik artışına dönüşmez ve bütçe üzerinde yük oluşturur. Eğitim sisteminin niceliksel genişlemeden **niteliksel dönüşüme geçmesi** kritik eşiktir. 2035’e kadar ortalama eğitim süresinin 12 yılın üzerine çıkması, yalnızca okulda kalma süresiyle değil; müfredatın dijital beceriler, analitik düşünme ve mesleki yeterliliklerle uyumlu hâle getirilmesiyle mümkündür. Aksi durumda, diploma artışı üretkenlik artışına dönüşmeyen bir beşerî sermaye tuzağı yaratabilir.

Üçüncü olarak, sağlık politikalarının beşerî sermaye üzerindeki etkisi, yalnızca yaşam süresini uzatmakla sınırlı değildir. Sağlıklı işgücü, **işgünü kayıplarını azaltan, verimliliği artıran ve kamu maliyesi üzerindeki uzun vadeli yükleri düşüren** stratejik bir unsurdur. 2025–2035 projeksiyonunda sağlık harcamalarının önleyici ve koruyucu hizmetlere yönelmesi, işgücü verimliliği artışını doğrudan destekleyen temel faktörlerden biridir.

Dördüncü olarak, Ar-Ge ve inovasyon kapasitesi, beşerî sermaye politikalarının **katma değer üretme aşamasını** temsil eder. Ar-Ge harcamalarının GSYH içindeki payının %2,5’in üzerine çıkması, yalnızca teknoloji üretimini değil, yüksek nitelikli istihdamı ve tersine beyin göçünü de teşvik edecektir. Bu bağlamda üniversite–özel sektör iş birlikleri, beşerî sermayenin ekonomik değere dönüşmesini sağlayan kritik mekanizmadır.

Beşinci olarak, kadınlar ve gençler açısından kapsayıcı politikalar geliştirilmediği sürece beşerî sermaye potansiyelinin tam kullanımı mümkün değildir. Kadın işgücüne katılım ve genç nüfusun

nitelik kazanması, Türkiye'nin demografik avantajını avantaja çevirebileceği son kritik dönemi temsil etmektedir. 2035 sonrası yaşlanma eğilimi, bu fırsat penceresini daraltacaktır. 2035 projeksiyonunda kadın işgücüne katılım oranının %50'ye yaklaşması, yalnızca sosyal bir kazanım değil; büyüme hızını ve kişi başı geliri artıran **makroekonomik bir kaldıraç** işlevi görmektedir.

Tablo 19: Türkiye ile Benzer Ülkelerin Beşerî Sermaye Karşılaştırması

Ülke	Eğitim / GSYH (%)	Sağlık / GSYH (%)	Ortalama Eğitim (yıl)	Kadın İKG (%)	Büyüme Katkısı
Türkiye	5,5	6	11,5	48	Orta-Yüksek
Polonya	5,8	6,5	12,3	55	Yüksek
Meksika	4,8	5,5	10,8	45	Orta
G. Kore	6,2	7	13	57	Çok Yüksek

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Altıncı olarak, nitelikli göç politikaları beşerî sermaye sürecinin ayrılmaz parçasıdır. Beyin göçünü tersine çevirebilen ülkeler (Kore, Polonya), büyüme-verimlilik döngüsünü kalıcı hâle getirmiştir.

Son olarak, beşerî sermaye politikalarının başarısı, para, maliye ve istihdam politikalarıyla **eşgüdüm içinde uygulanmasına** bağlıdır. Makroekonomik istikrarsızlık, yüksek enflasyon ve belirsizlik ortamı, eğitilmiş işgücünün ülkede kalmasını zorlaştırarak beşerî sermaye kaybına yol açar. Bu nedenle 2025–2035 döneminde beşerî sermaye politikaları, **büyümenin nedeni değil sonucu değil; doğrudan taşıyıcısı** olarak tasarlanmalıdır.

611

Tablo 20: TÜRKİYE'DE BEŞERÎ SERMAYE MAKRO POLİTİKA MATRİSİ (2025–2035)

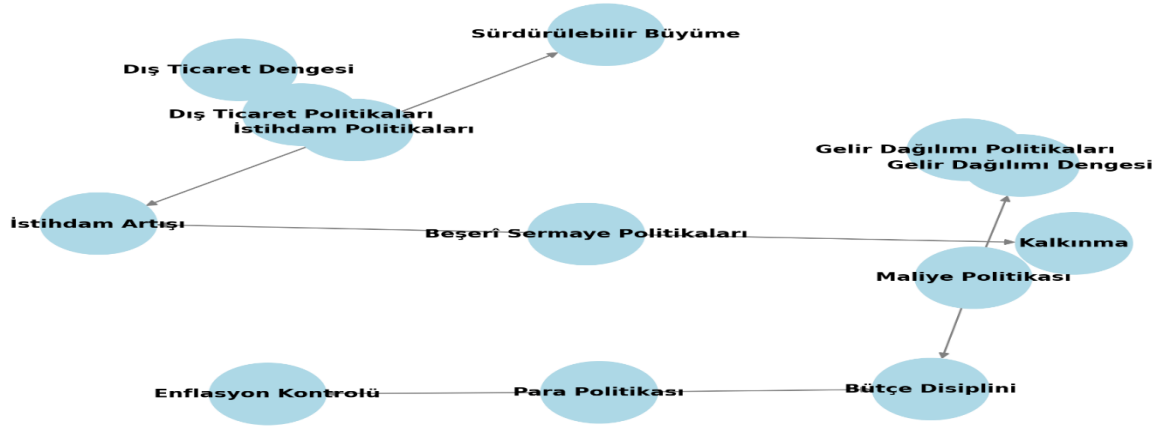
Politika Alanı	Araçlar	Makro Hedef	Risk	Başarı Koşulu
Eğitim Politikası	Müfredat reformu, STEM	Verimlilik artışı	Beceri uyumsuzluğu	Özel sektör–eğitim entegrasyonu
Sağlık Politikası	Önleyici sağlık, erişim	İşgücü kalitesi	Bütçe baskısı	Maliye–sağlık uyumu
İstihdam Politikası	Aktif işgücü programları	Tam istihdam	Kayıt dışılık	Hedefli teşvik
Teknoloji Politikası	Ar-Ge, dijital beceriler	Orta gelir tuzağından çıkış	Teknoloji ithalatı	Yerli inovasyon
Göç Politikası	Tersine beyin göçü	Nitelikli işgücü	Beyin kaybı	Yaşam kalitesi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2025–2035 döneminde beşerî sermaye politikalarının başarısı, dijitalleşme, yeşil dönüşüm ve demografik değişimlere uyum kapasitesine bağlı olacaktır. Başarı senaryosunda; eğitim kalitesi artmakta, işgücü becerileri teknolojiyle uyumlu hâle gelmekte ve verimlilik temelli büyüme sağlanmaktadır. Kısmi başarı senaryosunda, nicel eğitim artışına rağmen nitelik sorunları devam eder. Başarısızlık senaryosunda ise beyin göçü hızlanır, işgücü niteliği düşer ve büyüme potansiyeli zayıflar. Söz konusu dönemde **en önemli engeller**, eğitim kalitesindeki bölgesel ve sosyo-

ekonomik eşitsizlikler, beceri uyumsuzluğu (skill mismatch) ve sağlık hizmetlerinde sürdürülebilir finansman sorunlarıdır. Eğitim sisteminin işgücü piyasası talepleriyle yeterince bütünleşmemesi, özellikle genç işsizliği ve düşük verimlilik sorunlarını derinleştirmektedir. Benzer şekilde, sağlık alanında altyapı farklılıkları ve hizmete erişimdeki eşitsizlikler, işgücünün fiziksel ve zihinsel kapasitesini sınırlayarak uzun vadeli büyüme potansiyelini zayıflatmaktadır. Ar-Ge ve inovasyon yatırımlarının sınırlı kalması da beşerî sermayenin teknolojiyle bütünleşmesini engelleyen temel yapısal sorunlardan biridir.

Şekil 4: BEŞERİ SERMAYE POLİTİKALARININ DİĞER DEĞİŞKENLERLE ETKİLEŞİM MATRİSİ

2025–2035 projeksiyonları çerçevesinde, başarı senaryosunda eğitimde erken çocukluktan yükseköğretime kadar kalite odaklı reformlar, yaşam boyu öğrenme mekanizmaları ve dijital beceri yatırımları öne çıkmaktadır. Sağlık politikalarının önleyici hekimlik ve verimlilik temelli yeniden yapılandırılması, işgücü kayıplarını azaltarak toplam faktör verimliliğini artıracaktır. Bu senaryoda beşerî sermayenin büyümeye katkısı yükselirken, kişi başına gelir artışı daha dengeli ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşacaktır. Kısmi başarı senaryosunda ise reformların parçalı kalması nedeniyle verimlilik artışları sınırlı olacak, potansiyel büyüme hedeflerin altında gerçekleşecektir.

Beşerî sermaye sürecinin işleyişi, eğitim–sağlık–Ar-Ge üçgeninin eşgüdüm içinde yönetilmesini gerektirir. Eğitim sistemi, yalnızca diploma üretmekten ziyade analitik düşünme, dijital okuryazarlık ve yenilikçilik kapasitesini geliştirmelidir. Sağlık politikaları, işgücünün üretkenliğini destekleyen bir sosyal yatırım alanı olarak ele alınmalı; Ar-Ge politikaları ise üniversite-sanayi iş birlikleri aracılığıyla bilgi üretimini ekonomik değere dönüştürmelidir. Bu bütünsel yapı sağlanmadığında, beşerî sermaye yatırımları iktisadi büyümeye yeterince yansımamaktadır.

Stratejik hedeflemeye ulaşabilmek için politikaların uzun vadeli ve kurumsal temelli olması kritik önemdedir. Eğitim ve sağlık harcamalarının konjonktürel dalgalanmalardan arındırılması, performans odaklı bütçeleme sistemlerinin geliştirilmesi ve bölgesel eşitsizlikleri azaltacak hedefli programların uygulanması gerekmektedir. Ayrıca özel sektörün beşerî sermaye yatırımlarına katılımını artıracak teşvik mekanizmaları ve Ar-Ge ekosistemini güçlendiren düzenlemeler, politika etkinliğini yükseltecektir.

Sonuç olarak, beşerî sermaye politikalarının 2025–2035 dönemindeki başarısı; kurumsal kapasite, politika sürekliliği ve makroekonomik istikrar ile doğrudan ilişkilidir. Eğitim, sağlık Ar-Ge ve inovasyon alanlarında bütüncül, eşgüdümlü, uzun vadeli ve kapsayıcı bir yaklaşım benimsenmesi hâlinde beşerî sermaye, Türkiye'nin orta gelir tuzağından çıkışında ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmasında temel bir kaldıraç işlevi görecektir. Aksi durumda, yapısal eksiklikler derinleşecek ve beşerî sermaye potansiyeli iktisadi büyümeye yeterince yansıtılamayacaktır. Burada önem arz eden durum, 2025–2035 döneminde beşerî sermayeyi merkeze alan politikalar, Türkiye'nin sürdürülebilir büyüme patikasına geçişinde belirleyici bir rol oynayacaktır.

4. 6. GELİR DAĞILIMI POLİTİKALARINDA UYGULANACAK YÖNTEMLER

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gerçekleştirilen ampirik çalışmalar, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin ekonomik büyüme üzerinde hem kısa hem de uzun vadede belirleyici etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Simon Kuznets tarafından geliştirilen ve literatürde “Kuznets Eğrisi” olarak bilinen yaklaşım, ekonomik büyümenin erken safhalarında gelir eşitsizliğinin artma eğiliminde olduğunu, ancak belirli bir gelişmişlik düzeyine ulaşıldığında bu eşitsizliğin azalmaya başladığını ileri sürmektedir (Kuznets, 1963, s.1-80). Sanayileşme sürecindeki ekonomilerin deneyimlerini açıklamayı amaçlayan bu hipotez, günümüzde küreselleşme, teknolojik dönüşüm ve finansal serbestleşme gibi yapısal faktörlerin etkisiyle daha karmaşık bir ilişki yapısına evrilmiştir. Gelir dağılımı–büyüme ilişkisine farklı bir perspektif kazandıran Thomas Piketty ise, modern kapitalist ekonomilerde sermayenin getiri oranının ekonomik büyüme hızını aşmasının, uzun dönemde gelir ve servet eşitsizliklerini derinleştirdiğini göstermektedir. Bu yaklaşım, yalnızca büyümenin sağlanmasının toplumsal refah ve adalet için yeterli olmadığını; büyümenin gelir dağılımı açısından dengeli bir yapıyla desteklenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Piketty, 2014; aktaran Aksu, 2025, s. 257–258).

Günümüzde küresel ölçekte gelir dağılımındaki bozulma çarpıcı boyutlara ulaşmıştır. Dünyanın en zengin küçük bir kesiminin sahip olduğu servet, milyarlarca insanın toplam servetine eşit düzeyde yoğunlaşmış durumdadır.¹ Dünya nüfusunun 1/5'i (%20'si) dünya gelirinin %86'sını almaktadır

¹ “Dünyanın en zengin kesimini oluşturan 2513 kişinin serveti, dünya üzerinde yaşayan 4,6 milyar kişinin servetine eşittir. Yine dünyanın en zengin %1'lik kısmının, 6,9 milyarlık dünya nüfusundan iki kat daha zengin olduğu bilinmektedir. Dünyanın en zengin %1'lik kesimin gelir payı 1980'de %16 iken, 2000 yılında %22'ye yükselmiş, 2020 yılında ise %26,6 olmuştur. Yine bu kesim 1980-2016 döneminde dünyanın toplam büyümesinin %27'sini almıştır. Ayrıca en fakir %50'lik kesimin gelir payı %10'dan %6'ya düşmüştür. Aynı zamanda %1'lik kesim dünya para arzının %76'sını kontrol etmektedir. Küresel düzlemde kişi başına gelir ortalaması 1340 Euro'dur.” (Alvaredo ve ark., 2019). “Dünya nüfusunun yarısının bankada bir hesabı olmadığı bilinmektedir. Dünya nüfusunun %15'i mobil para sistemini kullanmaktadır. Bu konuda lider olan ülke Kenya'dır (%68 ile). Dünya para taşımayan bir toplum yapısına doğru hızla gitmektedir. Bunun nedeni teknolojik ilerlemelerdir (Conaghan ve Smith, 2014; aktaran bknz: Aksu, 2025, s.258-259). Dünya nüfusunun en zengin ülkelerde yaşayan %20'lik bölümü dünyada yaratılan gelirin %86'sını alırken, en altta kalan %20'lik kısım gelirden %1'lik pay almaktadır. Günümüzde gelir dağılımı eşitsizliği hem ülke bazında hem de ülkeler arasında ciddi olarak bozulmaya devam etmektedir (Öztürk, 2017; aktaran bknz: Aksu, 2025, s.260). Son 30 yılda dünya nüfusunun en zengin ve en fakir %20'si arasındaki fark 30 kattan 60 kata çıkmıştır. Dünya nüfusunun en zengin %10'luk kısmının, en yoksul %57'lik kadar gelir kazandığı tahmin edilmektedir. Amerika'da en zengin %10'luk kısmı (yaklaşık 35 milyon kişi), dünya nüfusunun en yoksul %45'lik kesiminden (yaklaşık 3 milyar insandan) daha fazla gelir elde etmektedir.” (Kloby, 2005; aktaran bknz: Aksu, 2025, s.259-260).

(Aksu, 1998; aktaran bknz: Aksu, 2025, s.258). En üst gelir diliminde yer alan %1’lik kesimin toplam gelirden aldığı pay, son kırk yıl içinde önemli ölçüde artarken, en alt gelir grubunda yer alan nüfusun payı belirgin biçimde gerilemiştir. Benzer şekilde küresel büyümeden elde edilen kazançların büyük bölümü yüksek gelir gruplarında toplanmış, bu durum gelir ve servet eşitsizliğini daha da derinleştirmiştir. Finansal kaynaklara erişim açısından da ciddi bir dengesizlik söz konusudur; dünya nüfusunun önemli bir kısmı bankacılık sisteminin dışında kalırken, dijital ve mobil ödeme sistemlerinin yaygınlaşması yeni bir ayrışma alanı yaratmıştır. Küresel gelir dağılımındaki bu bozulma, yalnızca ülkeler arasında değil, aynı zamanda ülke içlerinde de sosyal ve ekonomik uçurumların büyümesine neden olmaktadır. Son otuz yıllık dönemde en zengin ve en yoksul nüfus grupları arasındaki gelir farkının hızla artması, mevcut büyüme modelinin kapsayıcılığının sorgulanmasını zorunlu kılmaktadır (Alvaredo vd., 2019; Öztürk, 2017; Kloby, 2005; aktaran Aksu, 2025, s. 258–260).

2024 sonunda toplam küresel kişisel servet toplamı yaklaşık 465 trilyon US Dolar seviyesindedir ve bir önceki yıla göre %4,6 artış göstermiştir. Yani oldukça küçük bir elit grup (yaklaşık dünya nüfusunun %1,6’lık yetişkin nüfus), dünya servetinin yaklaşık %48’ini, yani 226 trilyon US Doları elinde bulundurmaktadır. Bu kesim sadece 60 milyon kişiye tekabül ediyor. Forbes verilerine göre, 2024 itibariyle dünya genelinde yaklaşık 3.028 adet milyarder bulunmaktadır ve bu kişilerin toplam net serveti 16,1 trilyon US Dolar seviyesindedir (Aksu, 2024).

Gelir kavramı, “üretim sürecine katılan ferдин belli bir dönemde yapılan üretim karşılığında (katma değer yaratma sürecinde) ve belirli bir sürede elde edilen parasal değerlerin toplamıdır” (Eğilmez, 2019). Buna milli gelirden denilmektedir. Hanehalkı gelirini ise şöyle tanımlamak mümkündür; bir yıl içerisinde elde edilen üretime katılma adına haneye giren üretim faktör gelirlerinin paylaşımı olan ücret, rant, faiz ve kâr gelirlerinin toplamı şeklinde tanımlamak mümkündür (Bocutoğlu ve ark., 2006; Çelik, 2015; Begg ve ark., 2010) Buna göre; “Bir ülkede, belirli bir dönemde üretim sonucunda elde edilen milli gelirin fertler, toplumsal gruplar, eğitim seviyesine, cinsiyet durumuna, bölgelerarası ve üretim faktörleri arasında bu gelirin paylaşılmasına gelir dağılımı denilmektedir.” (Aksu, 2025, s.264). Tuncer’e göre gelir dağılımı tanımı şöyledir; “İdeal gelir dağılımı, belirli bir üretim tutarının, en yüksek iktisadi refahı sağlayacak olan bir gelir dağılımıdır. Bu nedenle, bu ideal, gelirin mutlak eşitlikte dağılımı değil fakat ihtiyaca göre dağılımı veyahut da diğer bir deyişle geliri en iyi şekilde kullanma kapasitesine göre dağılım yani geliri refah sağlayıcı duruma getirecek bir dağılımdır.” (Tuncer, 1969). Gelir dağılımı, Batı toplumlarında kapitalizmin başlangıcından itibaren anahtar bir konu olarak yer almıştır. Gelir dağılımı; gelir eşitsizliğindeki değişikliklerin servet, sermaye birikimi ve büyüme üzerindeki etkilerini ve kaynak dağılımını da incelemektedir. Modern ekonomilerde dağılan şey, sosyal hâsıladır, yani gelirdir ve gelir dağılımı, fiyat mekanizması ile gerçekleşmektedir (Çetin, 2013). Gelir dağılımı, ülkede yaşayan kişiler tarafından mal ve hizmetlerin üretilmesiyle elde edilen hasılanın, o ülkede yaşayan insanlara dağıtım araçları ile bölüştürülmesi ve paylaşılmasını ifade etmektedir (Şahin, 2019). Herhangi bir ülkede belirli süreçler aralığında oluşan milli gelirin; bireyler, gruplar ve üretim faktörleri arasında paylaşılmasına “Gelir Dağılımı” denilmektedir (Erdoğan, 2004). Diğer bir tanıma göre, “bir ülkede belirli bir dönemde meydana gelen milli gelirin o ülkedeki kişiler veya üretimde görev alan üretim faktörleri arasındaki dağılım “Gelir Dağılımı” olarak adlandırılmaktadır (Dinler, 2008).

Gelir dağılımını belirleyen faktörler değinmek gerekirse; ekonomideki piyasa yapısı, üretim araçlarının mülkiyet yapısı, kamusal mal ve hizmetlerden yararlanma durumu, emeğin örgütlenme düzeyi, siyasal sürece katılım ve siyasal söz sahibi olma durumu, teknolojik gelişme düzeyi, ülkedeki kurumsallaşma durumu ve hukuki yapının işleyişi, ekonomik yapısı ve uygulanan ekonomi politikaları, iktisadi krizler, işsizlik durumu ve istihdam yapısı, nüfus artış hızı, kayıt dışı ekonominin yaygınlık durumu, sosyal güvenlik sisteminin işleyişi ve düzenlemelerin uygulanması, özel sigortacılığın gelişmişlik hali, israf ve savurganlığın yaygın olma durumu, kamu harcamalarında israfın olup olmaması, yolsuzluk ve yoksulluk durumu, iş hayatına yapılan destekler ve teşvikler, alt gelir gruplarına yapılan transfer ödemeleri gelir dağılımını yakından etkileyen faktörlerdendir (Öztürk, 2017; aktaran bknz: Aksu, 2025, s.264).

Türkiye’de gelir dağılımındaki bozukluk, yoksulların sayısını arttırırken, yolsuzlukların da artmasına sebep olmaktadır. Gelir dağılımındaki eşitsizlik yaygınsa, o toplumda yoksulların sayısı artarken, yolsuzlukların sayısı giderek fazlaşır. Gelir dağılımında adalet yaygınlaştıkça, saydamlaşma (şeffaflaşma) arttıkça, yolsuzluklar azalır (Karluk & Ünal, 2017; aktaran bknz: Aksu, 2025, s.265). Bir ülkedeki enflasyon oranının gelir dağılımı bozukluğu üzerinde olumsuz etkisi vardır. Enflasyonun alım gücünü düşürmesi nedeniyle gelir dağılımındaki adaletsizliğin en büyük tahribatı yoksul kesim üzerinde olur. Bu yüzden gelirden meydana gelen kayıpların yoksul kesim üzerinde, zengin kesime göre çok daha büyük yıkıcı etkisi bulunmaktadır (Laidler ve Parkin, 1975; Fischer ve Modigliani, 1978; aktaran bknz: Aksu, 2025, s.265). Bunun yanında hoşnutsuzluk oranı ile işsizliğin de gelir dağılımı bozukluğu üzerinde önemli oranda olumsuz sonuçları bulunmaktadır. Son dönemlerde işsizlik oranlarının yüksek seyir izlemesi, işçi haklarının zayıflaması, işçi örgütlenmesinde yaşanan sendikasılaştırma politikaları, esnek çalışma saatleri, kayıt dışı istihdamın varlığı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kaçak işçi çalıştırma ve iş hayatının küreselleşme sürecine uyum gösterme çabaları sonucunda, daha yüksek verimliliği baz alan, daha düşük ücret düzeyine razı olmuş ve ağır çalışma koşullarına rıza gösteren bir işgücü arzının ortaya çıkması büyüme-istihdam-gelir dağılımı bozukluğu ilişkisinin pozitif bir nitelik alamamasının temel nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Blank and Blinder, 1985; Aksu, 2017; Güder, 2019; aktaran bknz: Aksu, 2025, s.265). Türkiye’de transfer harcamalarının gelir dağılımı üzerinde olumlu etkisi varken, cari harcamaların ise olumsuz etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Demiryürek, 2018). Kamu maliyesinin gelirin yeniden dağılımı üzerindeki en önemli etkisini transfer harcamaları yoluyla yapmaktadır. Transfer harcamaları, kişiler veya sosyal gruplar arasında, iktisadi, sosyal veya milli nedenlerle aynı ve para olarak satın alma gücünün el değiştirmesini gerçekleştiren harcamalardır (Edizdoğan, 2004; Göl ve Ekici, 2014; aktaran bknz: Aksu, 2025, s.265). Özellikle tarım sektörüne verilen sübvansiyonlar hem kişisel hem de sektörel gelir adaletsizliğini azaltmakta etkili iken, buna mukabil, üretime ve ihracata verilen sübvansiyonlar genellikle piyasa için üretimde bulunan sanayici, yüksek gelir grubuna bağlı yatırımcı, rantiyeci, finansör ve ihracatçılara verilmektedir. Bunlar yüksek gelir gruplarındaki tüketici kişiler olduklarından, gelir dağılımındaki adaletsizliği daha da bozacak bir hale dönüştürmektedir. Kişisel gelir dağılımı bu transferlerden olumsuz olarak etkilenecektir. Transfer harcamalarından faydalanan fertlerin kullanılabilir gelirlerinde net bir artış meydana gelmektedir. Böylece bu kişilerin vergiler nedeniyle uğradıkları kayıplar, transfer harcamaları ile kısmen

karşılanmış olmaktadır. Burada dikkat edilecek husus alt gelir gruplarını iyi belirlemek gerekir. Gelir dağılımındaki adaleti kısmende olsa düzeltici veya dengeleyici olan bu transfer harcamaları, gelir dağılımı bozuldukça, bu dengeleyici ve düzeltici sistemin etkin olarak işlemesi sekteye uğrayabilmektedir (Demiryürek, 2018; aktaran bknz: Aksu, 2025, s.265).

Türkiye ekonomisi özelinde de gelir dağılımı ve büyüme arasındaki ilişki, kalkınma sürecinin en kritik meselelerinden biridir. Cumhuriyetin kuruluş yıllarından günümüze kadar Türkiye, farklı dönemlerde hem hızlı büyüme oranları yakalamış hem de gelir dağılımında ciddi dalgalanmalar yaşamıştır. 1980 sonrası uygulanan serbestleşme politikaları, yüksek büyüme performansına katkı sağlasa da aynı zamanda gelir eşitsizliklerini artırıcı yönde etkiler göstermiştir. Dolayısıyla, Türkiye’de büyümenin kalitesi ve kapsayıcılığı, gelir dağılımı politikalarıyla doğrudan bağlantılıdır. Gelir dağılımı ile büyüme ilişkisi aynı zamanda toplumsal barış, siyasi istikrar ve sürdürülebilir kalkınma açısından da önem taşır. Aşırı gelir eşitsizliği, toplumsal huzursuzlukları ve politik kutuplaşmayı artırabilir, bu da ekonomik istikrarsızlığı beraberinde getirebilir. Öte yandan, dengeli bir gelir dağılımı; geniş kesimlerin ekonomik sisteme katılımını güçlendirerek daha istikrarlı, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir büyüme patikasına zemin hazırlar (Aksu, 2025, s.263). İktisat literatüründe, gelir dağılımı ve iktisadi büyüme ilişkisi üzerine iki temel yaklaşım öne çıkmaktadır. Birinci yaklaşım, “eşitsiz gelir dağılımının sermaye birikimi ve yatırımlar yoluyla büyümeyi teşvik edebileceğini savunur. Buna göre, yüksek gelirli kesimlerin tasarruf eğilimleri daha yüksek olduğu için gelirlerin üst gelir gruplarında yoğunlaşması, yatırımların artmasına ve büyümenin hızlanmasına yol açabilir”. Diğer yaklaşım ise tersine, “adaletsiz gelir dağılımının büyümeyi engelleyici bir unsur olduğunu belirtir. Çünkü düşük gelirli grupların eğitim, sağlık ve tüketim gibi temel alanlara erişim imkânları sınırlı kalmakta; bu da beşerî sermaye oluşumunu ve geniş tabanlı talep artışını olumsuz etkilemektedir” (Aksu, 2016; Aksu, 2020; Aksu, 2024).

Aksu’ya göre, “GSMH rakamlarının ve büyüme hızının sağlıklı anlamlar ifade edilebilmesi için ülkedeki gelir dağılımının adaletli ve yolsuzluk düzeyinin çok düşük olması gerekir. Kişi Başına Milli Gelir, o ülkenin toplam nüfusuna bölünmesiyle elde edilmektedir. Eğer toplum katmanları arasında gelir paylaşımında uçurum varsa, Kişi Başına Düşen Milli Geliri hesap etmek bir anlam ifade etmez. Yolsuzluk düzeyinin yüksekliği, büyüme oranları üzerinde negatif etkisi tespit edilmiş bir olgu olup, az gelişmiş ülkelerde yüksek oranda görülmesini nedeniyle büyümenin düşük oranlarda çıkmasında ve azalma göstermesinde diğer önemli konudur.” (Aksu, 2014, s.75).

Gelir dağılımı politikaları, ekonomik sistemin yalnızca üretim kapasitesini değil, üretilen değer toplumsal kesimler arasında nasıl paylaşıldığını düzenleyen temel politika alanlarından biridir. Bu politikalar, piyasa mekanizmasının doğal sonucu olarak ortaya çıkan eşitsizlikleri düzeltmeyi ve iktisadi büyümenin sosyal refaha dönüşmesini amaçlar. Gelir dağılımının bozulduğu ekonomilerde sosyal hareketlilik zayıflamakta, beşerî sermaye potansiyeli sınırlanmakta ve uzun vadeli büyüme sürdürülebilirliğini kaybetmektedir. Bu nedenle gelir dağılımı politikaları, makroekonomik istikrarın tamamlayıcı değil, kurucu unsuru olarak değerlendirilmelidir. Gelir dağılımı politikaları, bir ekonomide üretilen toplam gelirin bireyler, hanhalkları ve toplumsal gruplar arasında nasıl paylaşıldığını düzenlemeyi amaçlayan kamu müdahaleleri bütünüdür. Bu politikaların temel hedefi, iktisadi büyümenin sonuçlarının daha adil paylaşılmasını sağlamak, yoksulluğu azaltmak

ve toplumsal refahı kalıcı biçimde yükseltmektir. Gelir dağılımı yalnızca sosyal adalet meselesi değil; aynı zamanda makroekonomik istikrar, sürdürülebilir büyüme ve toplumsal bütünlük açısından da kritik bir değişkendir. Gelir dağılımı politikalarında en önemli unsur; sürdürülebilir bir ekonomide, ekonomik eşitsizliğin azaltılması ve sosyal adaletin sağlanması amaçlanmaktadır. Stratejik analiz, gelir durumundaki dengesizliklerin tespitini ve önlemlerin planlanmasını içerir. Bu politikalar, toplumsal gelir bozukluğunun azaltılmasında ve sosyal istikrarın sürdürülmesinde etkilidir.

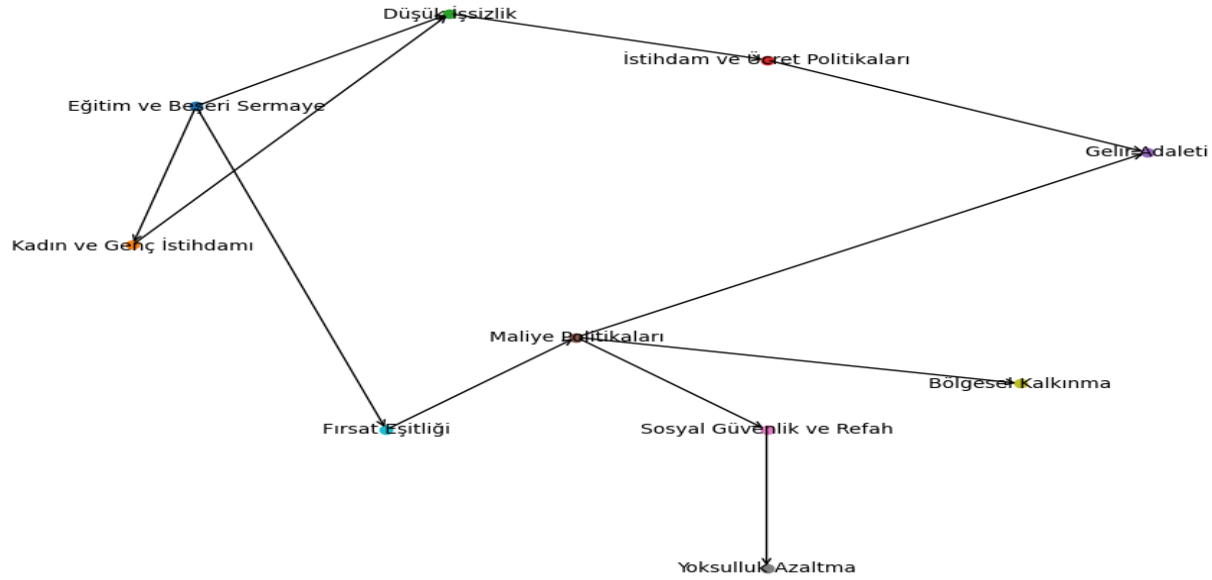
Gelir dağılımı politikalarının temel amaçları, iktisat teorisi ve sosyal politika literatürü çerçevesinde aşağıdaki gibi maddeler halinde açıklanabilir:

- **Gelir adaletinin sağlanması:** Toplumdaki bireyler ve gruplar arasındaki aşırı gelir eşitsizliklerinin azaltılması hedeflenir.
- **Fırsat eşitliğinin güçlendirilmesi:** Eğitim, sağlık ve istihdam olanaklarına erişimde sosyoekonomik farklılıkların etkisinin azaltılması amaçlanır.
- **Yoksulluğun azaltılması:** Mutlak ve göreceli yoksulluğun düşürülmesi, temel yaşam standartlarının güvence altına alınması hedeflenir.
- **Sosyal refahın artırılması:** Sosyal transferler ve kamu hizmetleri yoluyla toplumun genel refah düzeyinin yükseltilmesi amaçlanır.
- **Toplumsal bütünlüğün ve sosyal barışın korunması:** Gelir uçurumlarının yol açabileceği sosyal gerilimlerin ve dışlanmanın önlenmesi hedeflenir.
- **Ekonomik istikrarın desteklenmesi:** Daha dengeli gelir dağılımı sayesinde iç talebin istikrarlı seyretmesi ve konjonktürel dalgalanmaların azaltılması amaçlanır.
- **Vergi adaletinin sağlanması:** Artan oranlı vergilendirme yoluyla ödeme gücüne göre vergi alınması hedeflenir.
- **Kırılgan grupların korunması:** Düşük gelirli haneler, yaşlılar, engelliler ve çocuklar için sosyal koruma mekanizmalarının güçlendirilmesi amaçlanır.
- **Bölgesel gelir farklarının azaltılması:** Bölgesel kalkınma politikalarıyla coğrafi gelir eşitsizliklerinin giderilmesi hedeflenir.
- **Sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi:** Daha kapsayıcı ve dengeli bir gelir yapısı oluşturarak uzun vadeli ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması amaçlanır.

Gelir eşitsizliği; emek piyasası yapıları, eğitim ve beceri farklılıkları, sermaye gelirlerinin yoğunlaşması ve bölgesel gelişmişlik farkları gibi çok boyutlu faktörlerden beslenmektedir. Bu bağlamda gelir dağılımı politikaları yalnızca vergi ve transfer araçlarıyla sınırlı kalmaz. Ücret oluşum mekanizmaları, istihdam yapısı ve üretkenlik artışlarının dağılımı da politika alanının parçasıdır. 2025–2035 döneminde Türkiye açısından temel politika sorunu, gelir eşitsizliğinin geçici konjonktürel değil, yapısal nedenlerle yeniden üretiliyor olmasıdır. Gelir dağılımı

politikalarının kalıcı etkisi, sosyal politikaların beşerî sermaye birikimini desteklemesiyle mümkündür. Eğitim ve sağlık alanlarında yaşanan eşitsizlikler, gelir farklılıklarını kuşaklar arası bir soruna dönüştürmektedir. Bu nedenle sosyal harcamaların miktarından ziyade niteliği ve hedeflemesi önem kazanmaktadır. 2025–2035 döneminde insan sermayesini güçlendiren sosyal politikalar, gelir eşitsizliğini azaltmanın en düşük maliyetli ve en kalıcı yolu olarak öne çıkmaktadır. Gelir dağılımı adaletsizliği, yalnızca bireyler arasında değil, bölgeler arasında da derinleşebilmektedir. Türkiye’de ekonomik faaliyetlerin belirli merkezlerde yoğunlaşması, bölgesel gelir farklarını kalıcı hâle getirmektedir. Bölgesel kalkınma politikaları, altyapı yatırımları ve yerel üretim kapasitesinin artırılması yoluyla bu eşitsizliği azaltma potansiyeline sahiptir. 2025–2035 perspektifinde bölgesel beşerî sermaye yatırımları, gelir dağılımı politikalarının mekânsal tamamlayıcısı konumundadır. Gelir dağılımı politikalarının uygulanmasında karşılaşılan temel sorunlar arasında politika alanları arasındaki koordinasyon eksikliği, sosyal transferlerin üretkenlik artışıyla yeterince ilişkilendirilememesi ve kurumsal kapasite yetersizlikleri yer almaktadır. Ayrıca kısa vadeli popülist uygulamalar, uzun vadeli gelir adaleti hedefleriyle çelişebilmektedir. Bu durum, gelir dağılımı politikalarının etkisini sınırlayan önemli bir yapısal bozukluk oluşturmaktadır.

Şekil 5: Gelir Dağılımında Adil Yapıyı Oluşturan Politika Mekanizması

Gelir dağılımı politikalarında başarı senaryosu, yalnızca eşitsizliğin nicel olarak azaltılması değil; aynı zamanda büyüme, istihdam ve beşerî sermaye birikimiyle uyumlu bir yeniden dağıtım mekanizmasının kurulması anlamına gelir. Bu senaryoda gelir adaleti, verimlilikten ödün vermeden sağlanır ve sosyal transferler geçici telafi aracı olmaktan çıkarak yapısal dönüşümün tamamlayıcı unsuru hâline gelir. Böylece eşitsizlik, ekonomik sistemin doğal bir çıktısı olmaktan çok, yönetilebilir bir politika alanı olarak ele alınır. Başarı senaryosunda progresif vergi yapısı, dolaylı vergilerin payının kademeli azaltılması ve kamu harcamalarının yeniden hedeflenmesi temel rol oynar. Vergi tabanı genişlerken, vergi kaçakları ve istisnalar azaltılır; bu sayede yeniden

dağıtımın finansmanı sürdürülebilir hâle gelir. Sosyal harcamalar ise pasif nakit transferleri yerine, eğitim, çocuk bakımı ve aktif işgücü politikalarıyla bütünleşir. Bu yapı, gelir dağılımını iyileştirirken bütçe disipliniyle çelişmeyen bir denge kurar. Gelir dağılımında kalıcı başarı, beşerî sermaye politikalarıyla doğrudan bağlantılıdır. Eğitimde fırsat eşitliği, erken çocukluk yatırımları ve sağlık hizmetlerine erişimin genişletilmesi, kuşaklar arası gelir aktarımını kırar. Başarı senaryosunda düşük gelirli hanelerin üretkenliği artar; bu da transfer bağımlılığını azaltır. Böylece gelir dağılımı politikası, sosyal yardım merkezli değil, üretkenlik artırıcı bir karakter kazanır. Asgari ücret politikalarının verimlilik artışıyla uyumlu belirlenmesi, kayıt dışılığın azaltılması ve sendikal örgütlenmenin güçlendirilmesi başarı senaryosunun önemli bileşenleridir. Kadın ve genç istihdamını artıran politikalar, hane gelirini genişletir ve eşitsizliği aşağı çeker. Bu senaryoda ücret artışları enflasyonist baskı yaratmadan, verimlilik temelli olarak gerçekleşir ve büyüme–dağılım çelişkisi zayıflatılır. 2025–2035 döneminde başarı senaryosunda Gini katsayısının kademeli olarak düşmesi, orta sınıfın genişlemesi ve yoksulluk oranlarının yapısal biçimde gerilemesi beklenir. Bunun yanında, 2025–2035 döneminde gelir dağılımı politikalarının başarısı, büyüme–istihdam–beşerî sermaye üçgeninin dengeli işlemesine bağlı olacaktır. Gelir eşitsizliğinin azaltılması, sadece sosyal adalet açısından değil, aynı zamanda makroekonomik istikrar ve sürdürülebilir büyüme açısından da kritik önemdedir. Bu dönemde şeffaflık, hesap verebilirlik ve veri temelli politika izleme mekanizmalarının güçlendirilmesi, başarı senaryosunun vazgeçilmez unsurları olacaktır. Gelir dağılımındaki iyileşme, iç talebin daha dengeli artmasına katkı sağlar ve büyümenin oynaklığını azaltır. Bu süreçte gelir adaleti, makroekonomik istikrarın tamamlayıcı bir unsuru hâline gelir; sosyal maliyetler azalırken kamu maliyesi üzerindeki baskı hafifler.

Başarı senaryosunun sürdürülebilirliği, güçlü kurumsal kapasite ve politika tutarlılığına bağlıdır. Gelir dağılımı politikalarının para, maliye ve istihdam politikalarıyla eşgüdümlü yürütülmesi gerekir. Aksi hâlde kısa vadeli iyileşmeler kalıcı olmaz. Bu nedenle başarı, yalnızca doğru araç seçiminden değil; zamanlama, koordinasyon ve güvenilirlik unsurlarının birlikte işlemesinden doğar.

Tablo 21: Türkiye'nin Gelir Dağılımı Politika Değişkenlerinin Hedef Projeksiyonları (2024-2035)

Gösterge	2024	2030 Hedefi	2035 Hedefi
Gini Katsayısı	~0,42	≤ 0,38	≤ 0,35
Kadın İstihdam Oranı (%)	~34	42	48
Genç İşsizlik (%)	~18	12	<10
Eğitime Kamu Harcaması / GSYH (%)	~4,3	5	5,5
Sosyal Transferlerin Hedefleme Etkinliği	Düşük	Orta	Yüksek

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye’de 2025–2035 döneminde; dolaylı vergilerin payının azaltılması, doğrudan vergilerin tabana yayılması, eğitim ve istihdam koşullu sosyal destekler gelir adaletini güçlendiren temel maliye politikası araçları etkili olacaktır. Ayrıca, erken çocukluk eğitiminin yaygınlaştırılması, mesleki ve teknik eğitimin işgücü piyasasıyla entegrasyonu, yaşam boyu öğrenme

mekanizmalarının kurulması gelir dağılımını iyileştiren **dolaylı ama kalıcı** politikalar olacaktır. İstihdam noktasında, istihdam yaratma kapasitesi, ücret–verimlilik uyumu, kadın ve genç istihdamının artırılması, kayıt dışılığın azaltılması, asgari ücretin verimlilik artışıyla uyumlu hâle getirilmesi üzerine kurulmalıdır. Eğitim ve sağlık yoluyla beşerî sermaye niteliği ile doğrudan ilişkilidir. Mevcut yapı, transfer ağırlıklı sosyal politikaların tek başına yeterli olmadığını, **üretken kapsayıcılık** yaklaşımının zorunlu olduğunu göstermektedir. Bunun yanında, 2025–2035 döneminde gelir dağılımında başarı; istihdam temelli büyüme, eğitim ve sağlıkla güçlendirilmiş beşerî sermaye, hedefli ve üretken maliye politikaları üçlüsünün **eşgüdümlü uygulanmasına** bağlıdır. Bu yaklaşım, yalnızca gelir adaletini değil, aynı zamanda **makroekonomik istikrarı, toplumsal uyumu ve uzun vadeli büyüme potansiyelini** artıracaktır. Bunun yanında, gelir dağılımı politikalarının başarısı, yalnızca hedeflerin doğruluğuna değil, uygulayıcı kurumların kapasitesine de bağlıdır. Şeffaflık, hesap verebilirlik ve veri temelli politika izleme mekanizmaları, bu sürecin temel bileşenleridir. 2025–2035 döneminde politika performansının düzenli olarak ölçülmesi ve geri bildirim mekanizmalarının işletilmesi, gelir adaletine yönelik ilerlemenin sürdürülebilirliğini sağlayacaktır.

Bu çalışma, gelir dağılımı politikalarının makroekonomik performans üzerindeki belirleyici rolünü, özellikle beşerî sermaye birikimi ve uzun dönemli büyüme kanalı üzerinden analiz etmektedir. OECD ve Dünya Bankası literatürünün ortak bulguları, düşük gelir eşitsizliğine sahip ekonomilerin daha istikrarlı büyüme patikalarına, daha yüksek işgücü verimliliğine ve daha güçlü sosyal uyuma sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye açısından 2025–2035 dönemi, gelir dağılımı–beşerî sermaye–büyüme üçgeninin eşgüdümlü biçimde ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Analiz sonuçları, gelir eşitsizliğinin (Gini katsayısı) azaltılmasının yalnızca sosyal adalet açısından değil, aynı zamanda ekonomik rasyonalite bakımından da kritik olduğunu göstermektedir. OECD ülkelerinde uzun dönemli karşılaştırmalar, Gini katsayısında kalıcı düşüşlerin beşerî sermaye yatırımlarını teşvik ettiğini ve potansiyel büyüme oranlarını yukarı çektiğini göstermektedir. Türkiye için 2035 ufkunda Gini katsayısının kademeli olarak düşürülmesi, eğitim ve sağlık yatırımlarının getirisini artırarak büyümenin niteliğini dönüştürebilecek bir kaldıraç işlevi görmektedir. Beşerî sermaye boyutunda elde edilen bulgular, gelir dağılımı politikalarının eğitim, sağlık ve yaşam boyu öğrenme mekanizmalarıyla doğrudan bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır. Gelir eşitsizliğinin yüksek olduğu ekonomilerde eğitim fırsatlarının sınırlanması, düşük gelir gruplarının beşerî sermaye birikimini baskılamakta ve bu durum orta gelir tuzağını kalıcı hâle getirmektedir. Türkiye’de kapsayıcı gelir politikalarıyla desteklenen beşerî sermaye stratejileri, büyümenin niceliksel değil niteliksel olarak güçlenmesini sağlayacaktır.

Büyüme kanalı açısından bakıldığında, gelir dağılımında iyileşme ile büyüme arasındaki ilişki kısa vadede sınırlı görünse de orta ve uzun vadede belirginleşmektedir. OECD–Dünya Bankası analizleri, eşitsizliğin azalmasının tasarrufların daha verimli alanlara yönelmesini, iç talebin daha dengeli genişlemesini ve finansal istikrarın güçlenmesini sağladığını göstermektedir. Türkiye’de 2025–2035 döneminde gelir dağılımı politikalarının büyüme üzerindeki en önemli katkısı, oynaklığı azaltan ve yatırım ortamını iyileştiren bir makroekonomik yapı oluşturması olacaktır. Politika önerileri açısından ilk öncelik, gelir dağılımı politikalarının tek başına sosyal transferlere

indirgenmemesidir. Vergi politikaları, aktif istihdam politikaları, bölgesel kalkınma stratejileri ve eğitim reformları birlikte tasarlanmalıdır. OECD başarı örnekleri, artan oranlı vergi sistemleri ile hedefli sosyal harcamaların eş zamanlı uygulanmasının gelir eşitsizliğini kalıcı biçimde azalttığını göstermektedir. Türkiye için bu yaklaşım, mali sürdürülebilirlikten ödün vermeden sosyal kapsayıcılığı artırma potansiyeline sahiptir.

İkinci temel politika alanı, beşerî sermaye yatırımlarının gelir dağılımı hedefleriyle açık biçimde ilişkilendirilmesidir. Eğitim kalitesindeki bölgesel ve sosyoekonomik farklılıklar azaltılmadıkça gelir dağılımında kalıcı iyileşme sağlanması mümkün değildir. Bu nedenle 2025–2035 döneminde eğitim ve sağlık harcamalarının niceliksel artıştan ziyade verimlilik ve erişim odaklı yeniden yapılandırılması kritik önemdedir.

Son olarak, gelir dağılımı politikalarının başarısı güçlü bir izleme ve değerlendirme çerçevesine bağlıdır. Gini katsayısı, beşerî sermaye endeksi, istihdam kalitesi ve kapsayıcı büyüme göstergeleri birlikte takip edilmelidir. Erken uyarı mekanizmaları, gelir eşitsizliğinde bozulma eğilimlerini zamanında tespit ederek politika düzeltmelerine imkân tanıyacaktır. Bu bütüncül yaklaşım, Türkiye'nin 2035 perspektifinde daha adil, daha üretken ve daha dirençli bir ekonomik yapıya ulaşmasını mümkün kılacaktır.

Tablo 22: TÜRKİYE’NİN GELİR DAĞILIMI POLİTİKALARININ HEDEF PROJEKSİYONLARI (2025-2035)

Gösterge	2025 (Başlangıç)	2030 (Ara Hedef)	2035 (Hedef Senaryo)	Politika Etki Mekanizması
Gini Katsayısı	0,41	0,37	0,34	Artan oranlı vergi, hedefli sosyal transferler, eğitim eşitliği
Görelî Yoksulluk Oranı (%50 medyan gelir altı)	21%	16%	%12–13	Asgari gelir desteği + aktif istihdam
İstihdam Oranı (15–64)	53%	57%	61%	Kadın, genç ve nitelikli işgücü politikaları
Kayıtlı İstihdam Payı	67%	73%	78%	Vergi–prim uyumu, teşvikler
Düşük Nitelikli İş Payı	38%	32%	25%	Beşerî sermaye yatırımı
Beşerî Sermaye Endeksi (WB, normalize)	0,65	0,7	0,75+	Eğitim–sağlık bileşik etkisi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Hedef politikalara ulaşmada; gelir dağılımı, beşerî sermaye ve istihdam politikaları **eşgüdümlü** uygulanmaktadır. Gini katsayısındaki her 0,01 puanlık düşüş, OECD literatürüne göre orta vadede istihdam oranında yaklaşık 0,3–0,5 puanlık artış ile ilişkilidir. Bu senaryoda gelir dağılımı iyileştikçe istihdamın niteliği de artmaktadır. 2025–2035 dönemi için oluşturulan senaryolar, gelir dağılımında sağlanacak iyileşmenin beşerî sermaye göstergeleri ve istihdam oranları üzerinden büyüme dinamiklerini olumlu yönde etkileyebileceğini göstermektedir. Gini katsayısındaki kademeli düşüşün, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimi artırarak işgücünün niteliğini yükselttiği; bunun da toplam faktör verimliliği kanalıyla potansiyel büyümeyi desteklediği görülmektedir. Bu bulgu, OECD ve Dünya Bankası literatüründe vurgulanan “eşitsizlik–verimlilik–büyüme” ilişkisiyle yüksek düzeyde tutarlılık arz etmektedir. Politika performansının düzenli olarak ölçülmesi, hedef–sonuç uyumunun değerlendirilmesi ve gerektiğinde politika araçlarının revize edilmesi, 2025–2035 döneminde öngörülen hedeflere ulaşmasını mümkün kılacaktır. Bu

bağlamda gelir dağılımı politikaları, kısa vadeli sosyal müdahalelerden ziyade, **uzun vadeli kalkınma stratejisinin merkezi bir bileşeni** olarak konumlandırılmalıdır.

Tablo 23: TÜRKİYE – OECD GELİR DAĞILIMI KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ (YAPISAL)

Bölge	Ortalama Gini	Büyüme Niteliği
OECD Ortalaması	0,31–0,32	İstikrarlı, verimlilik odaklı
OECD En İyi Uygulamalar (Nordik)	0,26–0,28	Yüksek beşerî sermaye
Türkiye (2025)	~0,41	Dalgalı, kapsayıcılık zayıf
Türkiye (2035 hedef)	0,34	Dengeli ve kapsayıcı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu karşılaştırmalı senaryo, gelir dağılımı politikalarının sosyal refahın ötesinde **makroekonomik istikrar ve büyüme kalitesi açısından merkezi bir rol** oynadığını göstermektedir. Türkiye'nin 2025–2035 döneminde OECD ortalamasına yakınsaması, yalnızca mali araçlarla değil, **beşerî sermaye merkezli bütünleşik politika tasarımıyla** mümkün olacaktır. Bu çalışma, gelir dağılımı politikalarının yalnızca sosyal adaletin sağlanmasına yönelik araçlar olmadığını; aynı zamanda beşerî sermaye birikimi, istihdam kalitesi ve uzun dönemli iktisadi büyüme üzerinde belirleyici bir makroekonomik işlev üstlendiğini ortaya koymaktadır. Analiz bulguları, yüksek gelir eşitsizliğinin iktisadi büyümenin kapsayıcılığını sınırladığını, beşerî sermaye yatırımlarının getirilerini azalttığını ve yoksulluğun kuşaklar arası aktarımını güçlendirdiğini göstermektedir. Bu çerçevede gelir dağılımı, büyüme sürecinin **sonucu değil, belirleyici girdilerinden biri** olarak ele alınmalıdır. Türkiye'nin gelir dağılımında iyileşme sağlanmasının yalnızca toplumsal refahı artırmakla kalmayacağını; aynı zamanda beşerî sermaye birikimini hızlandırarak istihdam kalitesini yükselteceğini ve sürdürülebilir büyüme patikasına geçişi kolaylaştıracağını göstermektedir. Bu sonuç, gelir eşitliğinin ekonomik etkinlikle çelişmediğini; aksine, doğru politika bileşimiyle büyümenin temel dayanaklarından biri hâline gelebileceğini ortaya koymaktadır.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME ANALİZİ

Bu çalışmada ele alınan altı makroekonomik politika alanı, iktisadi büyüme ve toplumsal refahın farklı boyutlarına etki eden ancak birbirinden bağımsız değerlendirilemeyecek politika bileşenleridir. Analiz bulguları, para ve maliye politikalarının makroekonomik istikrarın temelini oluşturduğunu; istihdam, beşerî sermaye ve gelir dağılımı politikalarının ise bu istikrarın toplumsal ve yapısal derinliğini belirlediğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle politika başarısı, tekil hedeflere ulaşmaktan ziyade sistemsal tutarlılığın sağlanmasına bağlıdır.

Para politikası açısından fiyat istikrarının sağlanması, yatırım ortamının öngörülebilirliği ve finansal istikrarın korunması bakımından kritik öneme sahiptir. Ancak para politikasının etkinliği, maliye politikasıyla desteklenmediği durumlarda sınırlı kalmaktadır. Mali disiplinin zayıfladığı bir ortamda sıkı para politikaları büyüme ve istihdam üzerinde baskı yaratabilmekte; bu durum politika

araçları arasında denge ihtiyacını artırmaktadır. Dolayısıyla para ve maliye politikaları arasında kurumsal uyum, makroekonomik başarının ön koşulu niteliğindedir.

İstihdam politikaları, büyümenin toplumsal tabana yayılmasını sağlayan temel aktarım mekanizmasıdır. Bulgular, yalnızca nicel istihdam artışının değil, istihdamın niteliğinin de makroekonomik performans üzerinde belirleyici olduğunu göstermektedir. Mesleki eğitim, aktif işgücü politikaları ve kadın ile genç istihdamını hedefleyen uygulamalar, büyümenin kalıcılığı açısından stratejik bir rol üstlenmektedir. Bu bağlamda istihdam politikaları, beşerî sermaye politikalarıyla doğrudan bağlantılıdır.

Dış ticaret politikaları, büyümenin finansman yapısını ve cari denge sürdürülebilirliğini belirleyen temel araçlardır. Analiz, ihracatın katma değer yapısının güçlendirilmediği ve ithalata bağımlılığın azaltılmadığı bir yapıda dış ticaretin büyüme üzerindeki katkısının sınırlı kaldığını göstermektedir. Bu nedenle dış ticaret politikalarının sanayi, teknoloji ve beşerî sermaye politikalarıyla entegre edilmesi gerekmektedir.

Beşerî sermaye politikaları, uzun vadeli büyümenin en kritik belirleyicilerinden biridir. Eğitim, sağlık ve Ar-Ge yatırımlarının yeterli düzeye ulaşmadığı ekonomilerde gelir dağılımı bozulmakta ve istihdamın verimliliği düşmektedir. Çalışma, beşerî sermaye birikiminin hem büyüme oranlarını hem de büyümenin kapsayıcılığını artıran yapısal bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yönüyle beşerî sermaye politikaları, diğer tüm makroekonomik politikaların tamamlayıcı unsuru niteliğindedir.

Gelir dağılımı politikaları ise makroekonomik sistemin sosyal sürdürülebilirliğini belirleyen temel faktördür. Bulgular, yüksek gelir eşitsizliğinin büyüme potansiyelini zayıflattığını, beşerî sermaye yatırımlarının etkinliğini azalttığını ve sosyal maliyetleri artırdığını göstermektedir. Dolayısıyla gelir dağılımı politikaları, sosyal bir hedef olmanın ötesinde, ekonomik istikrar ve uzun dönemli kalkınma açısından stratejik bir politika alanı olarak değerlendirilmelidir.

Genel olarak çalışma, altı makroekonomik politika alanının eşgüdümlü ve uzun vadeli bir strateji çerçevesinde uygulanmasının, sürdürülebilir büyüme, yüksek istihdam ve adil gelir dağılımı hedeflerine ulaşmada belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuç, politika yapım sürecinde parçalı ve kısa vadeli yaklaşımlar yerine, kurumsal kapasiteyi güçlendiren ve veri temelli izleme mekanizmalarıyla desteklenen bütüncül bir makroekonomik yönetim anlayışının gerekliliğini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Türkiye için yapılması gerekli durumları 10 maddede özetlemek mümkündür:

- **Orta ve uzun vadeli makroekonomik strateji çerçevesi oluşturulmalıdır.** Büyüme, enflasyon, cari denge ve istihdam hedefleri 3–5 yıllık projeksiyonlarla açık biçimde tanımlanmalıdır.
- **Para ve maliye politikaları arasında güçlü bir eşgüdüm sağlanmalıdır.** Enflasyonla mücadelede para politikasını zayıflatan genişleyici maliye uygulamalarından kaçınılmalıdır.

- **Fiyat istikrarı stratejinin merkezine alınmalıdır.** Enflasyon, diğer tüm makro hedefler için belirleyici bir çapa olarak kabul edilmelidir.
- **Büyüme stratejisi nicelikten niteliğe kaydırılmalıdır.** Tüketime ve kredi genişlemesine dayalı büyüme yerine, üretkenlik ve katma değer odaklı büyüme hedeflenmelidir.
- **Dış dengeyi gözeten sanayi ve dış ticaret stratejisi geliştirilmelidir.** İthalata bağımlı üretim yapısı azaltılmalı, ihracatta teknoloji ve pazar çeşitliliği artırılmalıdır.
- **İstihdam politikaları büyüme stratejisiyle uyumlu hâle getirilmelidir.** Özellikle genç ve kadın istihdamını artıracak nitelikli iş alanları desteklenmelidir.
- **Beşerî sermaye yatırımları stratejik öncelik hâline getirilmelidir.** Eğitim, mesleki beceri ve dijital yetkinlikler uzun vadeli büyümenin temel unsuru olarak ele alınmalıdır.
- **Kurumların özerkliği ve politika kredibilitesi güçlendirilmelidir.** Merkez Bankası başta olmak üzere ekonomik kurumların öngörülebilirliği artırılmalıdır.
- **Veriye dayalı politika yapım süreci benimsenmelidir.** TÜİK, TCMB ve diğer kurum verileriyle düzenli etki analizleri yapılmalıdır.
- **Beklenti yönetimi ve iletişim stratejisi güçlendirilmelidir.** Politika hedefleri ve araçları kamuoyuna açık, tutarlı ve şeffaf biçimde aktarılmalıdır.

Makroekonomik hedeflere ulaşmada **stratejik bütünlük**, yalnızca politika tercihlerinin değil, aynı zamanda ekonomik yönetimin **inandırıcılığının ve sürdürülebilirliğinin** temel belirleyicisidir. Kısa vadeli, tepkisel ve parçalı politika uygulamaları geçici rahatlama sağlasa da fiyat istikrarı, nitelikli büyüme, istihdam ve dış denge gibi temel hedeflerde kalıcı başarı üretmemektedir. Gelecek dönemde asıl belirleyici unsur, para, maliye ve yapısal politikaların **ortak bir vizyon, orta–uzun vadeli projeksiyonlar ve kurumsal eşgüdüm** içinde tasarlanıp uygulanması olacaktır. Strateji temelli bir makroekonomik çerçeve; beklentileri yöneten, belirsizliği azaltan ve kaynakları verimli alanlara yönlendiren bir kaldıraç işlevi görürken, bu çerçevenin yokluğu ekonomik kırılganlıkları derinleştiren bir risk alanı yaratmaktadır. Bu nedenle gelecek açısından kritik mesele, “hangi politika aracı” sorusundan çok, **politikaların hangi stratejik mimari içinde ve hangi tutarlılıkla uygulandığıdır.**

KAYNAKÇA

Aghion, P., & Howitt, P. (2009). *The Economics of Growth*. MIT Press, pp. 89–94.

Aksu, L. (1998). Dünyada ve Türkiye’de nüfus analizleri. *Sosyoloji Konferansları*, (25), 219–309. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Sosyoloji Metodoloji Araştırmaları Merkezi Yayınları.

Aksu, L. (2013). *Türkiye’de iktisadi büyümenin kaynakları* (Yayımlanmamış doktora tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Aksu, L. (2014). İktisat ekollerinin iktisadî büyüme konusundaki düşünceleri ve modellerinin analizi. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, (208), 351–392.
- Aksu, L. (2014). Türkiye’de 1960–2009 yıllarını kapsayan dış ticaret politikalarının iktisadi büyüme üzerindeki etkilerinin ekonometrik analizi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 375–426.
- Aksu, L. (2014). Türkiye’de kamu maliyesi politikalarının iktisadi büyüme üzerindeki etkilerinin ekonometrik analizi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 65–98.
- Aksu, L. (2016). Türkiye’de beşerî sermayenin önemi: İktisadi büyüme ile ilişkisi, sosyal ve stratejik analizi. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi (Journal of Economic Policy Researches)*, 3(2), 68–129.
- Aksu, L. (2017). Türkiye’de istihdam, verimlilik ve iktisadi büyüme ilişkilerinin analizi. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi (Journal of Economic Policy Researches)*, 4(1), 39–94.
- Aksu, L. (2018). *İktisadi büyüme, iktisat okullarının bakış açısı ve Türkiye*. İKSAD Publishing House.
- Aksu, L. (2018). İşsizlik, suç, boşanma, intihar oranları ile iktisadi büyüme ilişkisinin nedensellik testleri ile analizi: Türkiye örneği. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi (Journal of Economic Policy Researches)*, 5(2), 58–100.
- Aksu, L. (2020). Gelir dağılımı ile yoksulluğun iktisadi büyüme ile ilişkisi: Türkiye örneği. In M. Özmen (Ed.), *Güncel iktisat çalışmaları II* (pp. 11–76). Akademisyen Kitabevi.
- Aksu, L. (2021). *21. yüzyılda Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve stratejik analizleri*. İKSAD Publishing House.
- Aksu, L. (2022). *Para ve banka*. İKSAD Publishing House.
- Aksu, L. (2024). *Dünyada ve Türkiye’de nüfus politikaları ve analizleri (Strateji, teori ve kavramlar)*. Ankara: İKSAD Publishing House.
- Aksu, L. (2025). Türkiye’de gelir dağılımı ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkinin analizi. *ISPEC – Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi (International Journal of Social Sciences & Humanities)*, 9(3), 257–298.
- Aksu, L. (2026). Dış ticaret ile iktisadi büyüme ilişkisi analizi. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma Dergisi)*, 13(127), 149–193.
- Aktan, C. C. (2019). *Serbest bankacılık ve parasal reform* (Yayın No. 333). Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.
- Alesina, A., & Perotti, R. (1996). Fiscal discipline and the budget process. *American Economic Review*, 86(2), 401–407.

- Allen, F., & Tommasi, D. (2001). *Managing public expenditure: A reference book for transition countries*. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD).
- Alper, Ö. F. (2018). *Para politikasındaki gelişmeler ve Türkiye uygulaması*. Ekin Yayınevi.
- Alvaredo, F., Chancel, L., Piketty, T., Saez, E., & Zucman, G. (2019). *Dünya eşitsizlik raporu 2018* (H. Koçak Cimitoğlu, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Aren, S. (1991). *Para ve para politikası* (4. bs.). Gerçek Yayınevi.
- Arısoy, İ. (2008). *Türkiye’de sanayi sektörü–iktisadi büyüme ilişkisinin Kaldor hipotezi çerçevesinde test edilmesi* (Tartışma Metni No. 2008/1). Türkiye Ekonomi Kurumu.
- Atamtürk, B. (2012). Finansallaşma ve kriz. E. Tahsin (Ed.), *Kriz, kalkınma ve Türkiye ekonomisi: Seçme yazılar* (Türkel Minibaş’a armağan) içinde. Derin Yayınları.
- Barro, R. J. (1990). Government spending in a simple model of endogenous growth. *Journal of Political Economy*, 98(5, Part 2), S103–S125.
- Barro, R. J., & Sala-i-Martin, X. (2004). *Economic Growth* (2nd ed.). MIT Press.
- Becker, G. S. (1964). *Human capital: A theoretical and empirical analysis, with special reference to education*. The University of Chicago Press.
- Becker, G. S. (1993). *Human capital: A theoretical and empirical analysis, with special reference to education* (3rd ed.). The University of Chicago Press.
- Begg, D., Fischer, S., & Dornbusch, R. (2010). *İktisat* (8. bs.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Berber, M., & Bocutoğlu, E. (2010). *Makro iktisada giriş* (1. bs.). Derya Kitabevi.
- Bernanke, B. S., Laubach, T., Mishkin, F. S., & Posen, A. S. (1999). *Inflation targeting: Lessons from the international experience*. Princeton University Press.
- Blanchard, O., & Fischer, S. (1989). *Lectures on macroeconomics*. MIT Press.
- Blanchard, O., Dell’Ariccia, G., & Mauro, P. (2010). Rethinking macroeconomic policy. *IMF Staff Position Note*, SPN/10/03, 1–20.
- Blanchard, O., & Johnson, D. R. (2017). *Macroeconomics* (7th ed.). Pearson Education.
- Blanchard, O. (2018). *Macroeconomics* (7th ed.). Boston: Pearson.
- Blanchard, O. (2021). *Macroeconomics* (8th ed.). Pearson Education, pp. 458–460.
- Blanchard, O. (2021). *Fiscal policy under low interest rates*. *American Economic Review*, 111(2), 472–517.
- Blank, R. M., & Blinder, A. S. (1985). Macroeconomics, income distribution, and poverty. *Journal of Economic Literature*, 23(4), 1741–1766.

- Bocutoğlu, E., Berber, M., & Çelik, K. (2006). *Makro iktisada giriş* (5. bs.). Derya Kitabevi.
- Bocutoğlu, E. (2012). *Karşılaştırmalı makro iktisat: Teoriler ve politikalar* (5. bs.). Murathan Yayınevi.
- Bocutoğlu, E. (2012). *İktisadi düşünceler tarihi*. Murathan Yayınevi.
- Boeri, T., & Van Ours, J. (2013). *The economics of imperfect labor markets* (2nd ed.). Princeton University Press.
- Bontis, N. (1998). Intellectual capital: An exploratory study that develops measures and models. *Management Decision*, 36(2), 63–76.
- Bontis, N. (1999). Managing organizational knowledge by diagnosing intellectual capital: Framing and advancing the state of the field. *International Journal of Technology Management*, 18(5–8), 433–463.
- Chang, H. J. (2002). *Kicking away the ladder: Development strategy in historical perspective*. London: Anthem Press.
- Coale, Ansley J., & Hoover, Edgar M. (1958). *Population Growth and Economic Development in Low-Income Countries: A Case Study of India's Prospects*. First Edition, Princeton University Press, NJ, 389 pages.
- Conaghan, D., & Smith, D. (2014). *Para kitabı* (C. Duran, Çev.). NTV Yayınları.
- Çalışkan, Ş., 2010. Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Siyaset Konferansları, 59: 89-132.
- Çelik, K. (2015). *Makro iktisada giriş* (6. bs.). Celepler Matbaacılık Yayın.
- Çetin, B. İ. (2013). *İktisadi sistemler bağlamında gelir dağılımı-kredi ekonomisi ilişkisi ve Türkiye*. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi Yayınları.
- Demiryürek, T.Ü., 2018. Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dinler, Z. (2008). *İktisada giriş* (14. baskı). Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (1997). *Gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksullukla mücadele özel ihtisas komisyon raporu: Yedinci beş yıllık kalkınma planı*. DPT Yayınları.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (2001). *Gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksullukla mücadele özel ihtisas komisyon raporu: Sekizinci beş yıllık kalkınma planı*. DPT Yayınları.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (2004). *Türkiye İktisat Kongresi çalışma grubu raporları I (Büyüme stratejileri çalışma grubu raporu, Cilt 1–15, s. 1–49)*. <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/tik2004/cilt11.pdf>

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (2007a). *Gelir dağılımı ve yoksullukla mücadele özel ihtisas komisyonu raporu: Dokuzuncu kalkınma planı (2007–2013)*. DPT Yayınları.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (2007b). *Ekonomik ve sosyal göstergeler (1950–2006)*. DPT Yayınları.

DPT, (Devlet Planlama Teşkilatı), (2007). Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, Dış Ekonomik İlişkiler İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

Eagleton, C., & Williams, J. (2013). *Paranın tarihi* (F. Kâhya, Çev.; 2. bs.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Edizdoğan, N. (2004). *Kamu maliyesi*. Ekin Kitabevi.

Eğilmez, M. (2019). *Ekonominin temelleri: Kavramlar ve kurumlar*. Remzi Kitabevi.

Eğilmez, M. (2020). *Türkiye ekonomisi* (1. bs.). Remzi Kitabevi.

Erdoğan, S. (2004). 1980–2000 yılları arasında Türkiye’de gelir dağılımı. *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (8), 47–57.

Erdoğan, S. (2005). Alternatif para politikası stratejisi üzerine karşılaştırmalı bir değerlendirme. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 34–54.

European Commission. (2007). *Towards common principles of flexicurity: More and better jobs through flexibility and security*. Office for Official Publications of the European Communities.

Fischer, S., & Modigliani, F. (1978). Towards an understanding of the real effects and costs of inflation. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 114(4), 810–833.

Göl, S., & Ekici, M. (2014). *Maliye* (5. baskı). Pegem Akademi.

Güder, F. (2013). *Üçüz açık sorunu ve üçüz açık bileşenlerinin ekonomik büyüme üzerine etkisi: Türkiye örneği* (Yüksek lisans tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Harbison, F. H., & Mooney, J. D. (Eds.). (1966). *Critical issues in employment policy: A report of the Princeton Manpower Symposium* (Research Report Series No. 109). Princeton, NJ: Princeton University.

IMF. (2013). *The Functions and Impact of Fiscal Policy*. IMF Policy Paper, pp. 9–12.

IMF. (2019). *World Economic Outlook*. International Monetary Fund.

IMF. (2022). *Fiscal Monitor: Helping People Bounce Back*. International Monetary Fund, pp. 41–44.

IMF. (2023). *World Economic Outlook: Navigating Global Divergences*. International Monetary Fund.

IMF. (2023). *World Economic Outlook: Inflation Dynamics and Monetary Policy*. International Monetary Fund, pp. 47, 54.

Kaminsky, G. L., Reinhart, C. M., & Végh, C. A. (2004). *When it rains, it pours: Procyclical capital flows and macroeconomic policies* (NBER Working Paper No. 10780). National Bureau of Economic Research.

Kara, M., & Duruel, M. (2005). Türkiye’de ekonomik büyümenin istihdam yaratamama sorunu. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları*, (50), 367–396.

Karlık, R. S., & Ünal, U. (2017). Türkiye ekonomisinde yoksulluk, yolsuzluk ve gelir dağılımı ilişkisi. In M. Kalyoncu, H. Mihçı, & E. Yeldan (Eds.), *Geçmişten günümüze Türkiye ekonomisi* (pp. 343–373). İletişim Yayınları.

Keynes, J. M. (2018). *The general theory of employment, interest and money*. Palgrave Macmillan. (Original work published 1936).

Kloby, J. (2005). *Küreselleşmenin sefaleti: Eşitsizlik, güç ve kalkınma*. Güncel Yayıncılık.

Koç, S. (2020). *Para politikası ve ödemeler bilançosu*. Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Kopits, G., & Symansky, S. (1998). *Fiscal policy rules* (IMF Occasional Paper No. 155). International Monetary Fund.

Kotler, P., Jatusripitak, S., & Maesincee, S. (2000). *Ulusların pazarlanması*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Krugman, P. (2010). Debt, deleveraging, and the liquidity trap. *Brookings Papers on Economic Activity*, 2010(1), 191–194.

Krugman, P. R., & Obstfeld, M. (2022). *International economics: Theory and policy* (12th ed.). Pearson Education.

Kuznets, S., 1963. Quantitative aspects of the economic growth of nations: VIII. Distribution of income by size. *Economic Development and Cultural Change*, Part 2, 11(2): 1–80.

Kydland, F. E., & Prescott, E. C. (1977). Rules rather than discretion: The inconsistency of optimal plans. *Journal of Political Economy*, 85(3), 473–491.

Laidler, D., & Parkin, M. (1975). Inflation: A survey. *The Economic Journal*, 85(340), 741–809.

Levine, R. (2005). Finance and growth: Theory and evidence. *Handbook of Economic Growth*, 1(A), 865–934.

Mankiw, N. G. (2021). *Macroeconomics* (10th ed.). Worth Publishers.

- Mincer, J. (1958). Investment in human capital and personal income distribution. *Journal of Political Economy*, 66(4), 281–302.
- Mintzberg, H. (1994). *The rise and fall of strategic planning*. New York: Free Press.
- Mishkin, F. S., & Schmidt-Hebbel, K. (2007). Does inflation targeting make a difference? *NBER Working Paper*, No. 12876, 291–372.
- Mishkin, F. S. (2016). *The Economics of Money, Banking and Financial Markets* (10th ed.). Pearson Education, pp. 3–5.
- Mishkin, F. S. (2019). *The Economics of Money, Banking and Financial Markets* (12th ed.). Pearson Education, pp. 381–382.
- Musgrave, R. A., & Musgrave, P. B. (1989). *Public finance in theory and practice* (5th ed.). McGraw-Hill.
- Obstfeld, M., & Rogoff, K. (1995). Exchange rate dynamics redux. *Journal of Political Economy*, 103(3), 624–660.
- Özman, H. (2020). *Ekonomik krizlerde borç deflasyonu olgusu, mücadele yöntemleri, makro ve finansal değişkenler üzerindeki etkileri* (Yayınlanmamış doktora tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, N. (2017). *Gelir dağılımının iktisadi analizi*. Ekin Basım Yayın.
- Öztürk, E. (2017). *Gelir eşitsizliği-kalkınma ilişkisi: Türkiye örneği* (Yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özyurt, H. (2012). *Para teorisi ve politikası* (4. baskı). Aksakal Kitabevi..
- Piketty, T. (2014). *Capital in the twenty-first century*. Belknap Press of Harvard University Press.
- Piketty, T. (2014). *Yirmi birinci yüzyılda kapital* (H. Çolak, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Reinhart, C., & Rogoff, K. (2010). *Growth in a time of debt*. *American Economic Review*, 100(2), 573–578.
- Rodrik, D. (2008). The real exchange rate and economic growth. *Brookings Papers on Economic Activity*, 2, 365–412.
- Rodrik, D. (2008). Industrial policy: Don't ask why, ask how. *Middle East Development Journal*, 1(1), 1–29.
- Rodrik, D. (2008). Second-best institutions. *American Economic Review Papers & Proceedings*, 98(2), 100–104.
- Romer, D. (2012). *Advanced macroeconomics* (4th ed.). McGraw-Hill.

- Samuelson, P. A., & Nordhaus, W. D. (2010). *Economics* (19th ed.). McGraw-Hill Education.
- Saxton, J. (2000). *Investment in education: Private and public returns*. Joint Economic Committee, U.S. Congress.
- Schultz, T. W. (1961). Investment in human capital. *The American Economic Review*, 51(1), 1–17.
- Schultz, T. W. (1968). Education and Economic Growth: Return to Education. Readings in the Economics of Education, UNESCO, France, 277-292.
- Serel, A. (2014). *Enflasyon hedeflemesi rejimi* (1. baskı). Ezgi Kitabevi: Bursa.
- Skidelsky, R. (2021). *Para ve devlet: Ana akım iktisadın eleştirisi* (B. Gönülşen, Çev.). Tellekt Yayınları.
- Stiglitz, J. E. (2000). *Economics of the public sector* (3rd ed.). W. W. Norton & Company.
- Svensson, L. E. O. (2010). Inflation targeting. In B. M. Friedman & M. Woodford (Eds.), *Handbook of Monetary Economics* (Vol. 3, pp. 1237–1302). Amsterdam: Elsevier.
- Svensson, L. E. O. (1997). Inflation forecast targeting: Implementing and monitoring inflation targets. *European Economic Review*, 41(6), 1111–1146.
- Şahin, H. (2019). 2006–2017 dönemi Türkiye’de gelir dağılımı. *Journal of International Banking, Economy and Management Studies*, 2(1), 65–76.
- Tanzi, V., & Schuknecht, L. (2000). *Public spending in the 20th century: A global perspective*. Cambridge University Press.
- Thurow, L. C. (1996). *The future of capitalism: How today’s economic forces shape tomorrow’s world*. William Morrow & Company.
- Todaro, M. P., & Smith, S. C. (2020). *Economic Development* (13th ed.). Pearson.
- Tunay, K. B. (2014). *Ekonomik döngüler, krizler, durgunluklar ve Türkiye’ye dair tespitler* (1. baskı). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tuncer, S. (1969). *Gelirin yeniden dağılımı*. İktisadi Araştırmalar Vakfı.
- Tunçsiper, Ç. (2023). *Türkiye’de beşerî sermaye ve işgücü verimliliğinin eğitim düzeylerine göre değerlendirilmesi* (1. Baskı). Ekin Yayınevi.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2008). *Tüketim harcamaları, yoksulluk ve gelir dağılımı* (Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi No. 6). Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2012). *İstatistik göstergeler 1923–2011*. Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.

UNCTAD (2023). *World Investment Report*. United Nations.

Ünlüönen, K., & Tayfun, A. (2015). *Ekonomi* (7. baskı). Nobel Akademik Yayıncılık.

Rodrik, D. (2008). *One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions, and Economic Growth*. Princeton University Press, pp. 21–24.

Van den Berg, H. (2012). *Economic growth and development* (2nd ed.). World Scientific Publishing.

Weil, D. N. (2013). *Economic growth* (2nd ed.). MIT Press.

Woodford, M. (2003). *Interest and prices: Foundations of a theory of monetary policy*. Princeton University Press.

World Bank. (2000). *World development report 2000/2001: Attacking poverty*. Washington, DC: World Bank.

World Bank. (2005). *Global economic prospects: Trade, regionalism and development*. Washington, DC: World Bank.

World Bank. (2005). *Turkey joint poverty assessment report*. Washington, DC: World Bank & State Institute of Statistics Turkey.

World Bank. (2006). *World development report 2006: Equity and development*. Washington, DC: World Bank & Oxford University Press.

Yumuşak, İ. G. (2008). Beşerî sermayenin iktisadi önemi ve Türkiye'nin beşerî sermaye potansiyeli. *İ.Ü. Sosyal Siyaset Konferansları*, (55), 3–48.